

F.S. No. 501
v. 8



179184

D 017448, Vol. 16



XXI **Neutrality**
neutrality



D17448/16

FD 472 / vol 16.

CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI

— DIRECȚIA ÎNVĂȚĂMÎNT —

Pentru uz intern

NU AM PUTUT FI NEUTRU

Seria 777

— 1969 —

Traducere de cpt. CONSTANTIN GÎDEA
Coperta executată de cpt. DUMITRU HÎRJEA

DIN PARTEA REDACȚIEI

Lupta împotriva fascismului — înaintea și în timpul celui de-al doilea război mondial — a îmbrăcat forme complexe, a antrenat oameni cu cele mai diverse concepții politice și profesioni, a exprimat, în ultimă instanță, replica civilizației umane în fața forței bestiale, distructive, care periclita însăși ființa națională a popoarelor.

În cadrul acestei lupte, spionajul împotriva celor două state fasciste din Europa — Germania și Italia — a avut un rol deosebit de însemnat care, concretizat pe cîmpurile de luptă în loviturile date de aliați forței militare a Axei, a fost făcut cunoscut în detalii opiniei publice mondiale abia după război, la mai puțini sau mai mulți ani de la terminarea sa, atunci cînd dezvăluirile nu mai puteau afecta nici reușita activității de informații în sine, nici situația personală a celor ce o desfășuraseră.

Așa se face că în ultimele două decenii s-a conturat o întreagă literatură consacrată descrierii unor acțiuni de spionaj și de contraspionaj împotriva fascismului, scrisă de participanți nemijlociți la acestea. În funcție de rolul deținut de autori în activitatea informativă sau contrainformativă, de factura lor spirituală și de mulți alți factori — dintre care nu poate fi omis

nici interesul comercial — lucrările adoptă, în general, stilul senzaționalului sau cel ce poate fi numit descriptiv — tehnicist.

Din această ultimă categorie face parte și lucrarea de față a lui Otto Pünter, pe care v-o prezentăm într-o traducere puțin mai redusă față de ediția originală.

Să nu căutați numele lui Otto Pünter printre cele ale „așilor” spionajului din timpul celui de-al doilea război mondial și nici spectaculosul în lucrarea sa. Până la un punct — și nu i se poate adresa reproșul „vanitas, vanitatis” — el intenționează să se mîndrească cu acea mică contribuție a sa și a colaboratorilor săi adusă la lupta împotriva fascismului. Cu mici excepții, evocările autorului poartă amprenta modestiei.

Meritul lucrării — după părerea noastră — constă în aceea că se străduiește să prezinte succint întreg tabloul punerii pe picioare a unei activități de culegere și transmitere de informații, pornind de la mobilurile inițiativei și terminînd cu cauzele ce pot duce la descoperirea și curmarea ei.

Mai are meritul lucrarea că se ferește să înfrumusețeze, să idealizeze ceva, că încearcă să prezinte activitatea informativă și contrainformativă în toată nuditatea ei — care presupune trudă și intîmplare, prudență și, uneori, neglijență crasă, un carusel de certitudini și îndoieli, succese incredibile și eșecuri fatale, recunoștința și opusul ei, într-un cuvînt, un adevărat amalgam al contrariilor.

Pe lîngă cele de mai sus, încă un argument care face din lucrarea de față o lectură instructivă este acela că prezintă activitatea informativă și contrainformativă așa cum a fost în realitate, ca o rotiță în angrenajul uriașei lupte antifasciste duse de popoarele lumii timp de mai bine de un deceniu.

Cititorul este frapat însă și de un alt aspect : caracterul deseori justificativ al lucrării. Nu se pune — pentru că nu poate fi pusă — în discuție justetea luptei antifasciste, chiar dacă ea s-a desfășurat pe frontul „războiului secret”.

Încercarea de justificare se referă la cu totul altceva, și anume, la faptul dacă activitatea informativă și contrainformativă desfășurată pe teritoriul Elveției a încălcat sau nu statutul de neutralitate a acestei țări. Problema vizează de acum un alt domeniu, acela al dreptului internațional public. Apare confruntarea, deloc ușor de soluționat, între normele morale elementare, care cereau fiecărui om cinstit să lupte pe toate căile împotriva fascismului și normele dreptului internațional, ce impuneau Elveției prohibirea facilitării desfășurării de pe teritoriul său a acțiunilor în măsură să avantajeze ori să dezavantajeze pe vreuna din țările beligerante.

Sub acest aspect, argumentația autorului este interesantă și instructivă.

Prin informația sa istorică documentată, prin istoricul unei activități informative a cărei importanță nu poate fi contestată, lucrarea se va bucura, fără îndoială, de atenția și aprecierea cititorilor.

I. ELVEȚIA ÎN PERICOL

Fascismul

Primele dificultăți cauzate de un regim totalitar și de care Consiliul federal, parlamentul și poporul elvețian au trebuit să se ocupe, datează de pe la anii '20 și de la mișcarea fascistă din Italia. După luarea puterii de către Mussolini, în 1922, presiunea autorităților fasciste s-a făcut simțită mai întâi în detrimentul italienilor care trăiesc în Elveția; ei au fost înrolați în „grupurile fasciste” și în organizațiile anexe. Cei care încercau să opună rezistență aveau să se aștepte la măsuri administrative care le făcea dificilă, ori chiar imposibilă, rămânerea lor pe mai departe în Elveția. Ciocnirile între fasciști și antifasciști se multiplicau, mai ales în Tessin. Pentru a evita noi incidente, Consiliul federal a interzis, în 1923, portul în public al cămășii negre. Cu toate acestea, situația continua să se înrăutățească așa cum o vor dovedi cele câteva extrase din partea a doua a raportului Consiliului federal cu privire la acțiunile antidemocratice, din 17 mai 1946, pe care le prezentăm mai jos :

„Dezbaterea politică între fasciști și antifasciști se limita la un mediu anume al populației elvețiene. Totuși, oameni mereu mai numeroși au început să devină bănuitori cînd au avut loc mereu mai multe fapte legate de activitatea fascistă cum ar fi încălcările de frontieră și acțiunile de spionaj fasciste din Elveția. Toată populația din Tessin și, mai tîrziu, întregul popor

elvețian au privit aceste acte cu o dezaprobare mereu mai mare.

Apoi s-a întâmplat că unii cetățeni elvețieni au fost arestați pe pământul italian pentru lucruri de nimic și pe considerente pur formale, de neînțeles din punct de vedere elvețian.

Ba, mai mult, uneori frontiera noastră era violată de agenții fasciști ai poliției, ori de grănicerii care pătrundeau, de exemplu, pentru operarea de arestări, . . .

Un caz de violare flagrantă a drepturilor de suveranitate teritorială a Elveției a suscitat, prin gravitatea lui, în întreaga țară emoție și indignare : Cesare Rossi, izgonit și refugiat din Italia a fost atras de la Lugano dincolo de frontieră și predat autorităților regatului, de către un agent fascist care acționa de comun acord cu poliția italiană.

În ciuda avertismentelor date de Elveția, poliția fascistă italiană n-a renunțat la folosirea spionilor pe teritoriul elvețian.

Una dintre persoanele arestate, italianul Alberto Firstermacher era un detectiv al poliției italiene, de la OVRA (Opera Vigilanza Repressione Antifascista). Firstermacher, care pătrunsesese în Elveția sub un nume fals, cu două pașapoarte, a pelerinat, din martie 1932, prin mai multe localități. Misiunea lui era să culegă mai întâi informații cu privire la anarhiști și să supravegheze la Lausanne, în timpul prezenței ministrului Grandi în acest oraș, locurile de întâlnire a anarhiștilor și antifasciștilor de la Lausanne și Geneva. Mai târziu, el a fost însărcinat cu supravegherea antifasciștilor refugiați la Tessin. Firstermacher a recunoscut că această misiune a primit-o de la superiorii săi de la Roma. S-au găsit asupra lui un cutăr plin cu exploziv și fitile de aprindere. După propriile sale afirmații acest material trebuia să fie introdus în locuințele refugiaților politici italieni de la Tessin, pentru ca în continuare să-i poată acuza pe acești oameni că pregătesc atentate împotriva regimului fascist".

La 13 decembrie 1932, Consiliul federal a decretat expulzarea lui Firstermacher și a altor cinci spioni și a însărcinat

Departamentul politic să reinnoiască demersul său diplomatic pe lângă Roma, pentru a protesta împotriva abuzurilor și comploturilor de acest fel.

În ansamblu, totuși, fascismul italian reprezenta pentru Elveția un pericol mult mai mic decât mai târziu nazismul german. Consiliul federal notează foarte bine lucrul acesta în raportul său asupra activităților antidemocratice.

Amenințarea nazistă

Pentru a ilustra modul în care această amenințare a crescut și proporțiile pe care le-a luat pînă la sfîrșit, citez din raportul Consiliului federal, de pe data de 28 decembrie 1945 :

„Înainte chiar ca Partidul național-socialist să fi luat puterea în Germania, o serie de cetățeni germani domiciliați în Elveția s-au constituit în grupuri ale acestui partid. La origine, aceste grupuri diverse erau subordonate, din punct de vedere al organizării, unui „Auslandsabteilung“ al partidului din Hamburg.

(Pe 3 februarie 1932, Partidul național-socialist german a fondat o secție pentru Elveția și conducerea acesteia a fost încredințată lui Wilhelm Gustloff, care fusese pînă atunci omul său de încredere. Gustloff era născut pe 30 ianuarie 1895 și lucra la observatorul de fizică și meteorologie din Davos). . .

Situația s-a modificat cînd, în 1933, P.N.S.G. a luat puterea în Germania. Reichul o dată devenit un stat cu conducere proprie, Partidul național-socialist a căutat din ce în ce mai mult să înroleze în rîndurile sale și pe nemții din străinătate...

Începînd cu anul 1933, programul partidului a făcut ca numeroase pături ale poporului elvețian să se teamă că unul din scopurile noului regim german era încorporarea la „Marea Germanie“ a întregii Elveții, sau cel puțin a Elveției a germanice. Astfel că Rudolf Hess, ministrul Reichului, n-a reușit să îm-

prăstie decît parțial temerile poporului declarînd, pe 6 ianuarie 1934, cã programul partidului nu trebuie sã fie interpretat în acest sens. . .

Pe 13 octombrie 1935, la Waldshut a avut loc o sãrbãtoare sportivã organizatã de P.N.S.G., sãrbãtoare la care au luat parte grupuri venind de la Zùrich, Baden, Geneva, St-Gall, Lucerna și Berna. . .

Participantii veniți din Elveția au asistat la o demonstrație de aruncare cu grenada. În conformitate cu unele informații din sursã sigurã, întreaga manifestație avea un caracter militar. De altfel, în cursul perchezițiilor domiciliare operate la Zùrich, în noiembrie 1935, au fost gãsite documente care demonstau caracterul militar al „secției sportive“.

În acest timp, sub conducerea lui Gustloff, celulele naziste locale se multiplicau într-un ritm înspãimîntãtor. Ziarul lor pentru Elveția „Der Reichsdeutsche“ („Germanul din Reich“) adoptase un stil care pãrea cã face din Elveția o anexã a Germaniei.

Gustloff se ocupa din ce în ce mai mult și de austrieicii instalați în Elveția. La 1 iulie 1933, el a subliniat, de altfel, personal acest lucru, cu ocazia contestãrii exactității unei informații care îl acuza de amestec în afacerile interne ale Elveției.

„Noi, național-socialiștii germani — afirma Gustloff — nu ne ocupãm decît de germanii din Reich și din Austria; noi nu ne amestecãm în nici un fel în problemele de politicã internã ale Elveției și aceasta ne distinge de social-democrații și comuniștii germani“.

La 4 februarie 1936, Wilhelm Gustloff a fost ucis la Davos de un student, David Frankfurter. Naziștii l-au prezentat ca „primul martir al coloniei germane din strãinãtate“.

Incorporarea Austriei în Reich, în martie 1938 și intrarea trupelor germane pe teritoriul sudeților, în luna octombrie a aceluiași an, dupã acordul de la München, au fãcut sã creascã neîncrederea poporului elvețian în organisme național-social-

liștilor. Încã din a doua jumãtate a anului 1937, Ministerul public al Confederației constatase o creștere însemnatã a importãrii de material de propagandã strãinã, mai ales a materialului cu caracter național-socialist.

În consecință, de la un an la altul, presiunea nazistã s-a fãcut simțitã mereu mai mult, pînã ce a izbucnit rãzboiul. Numãrul partizanilor „național-socialismului“ în Elveția a crescut considerabil și s-a ajuns la gruparea lor în „Fronturi“.

Apariția „Fronturilor“

Organizația mamã era „Frontul național“, fondat încã din primãvara anului 1933. Numai în Elveția alemanicã, în afara formațiunilor naziste mai existau urmãtoarele: „Grupul confederațiilor național-socialiști“, „Liga popularã“, „Partidul elvețian național-socialist al oamenilor muncii“, „Societatea elvețianã pentru democrația autoritarã“, „Partidul federal și social al oamenilor muncii“, „Alianța credincioșilor confederați cu opinii național-socialiste“.

În Elveția romandã exista, între altele (alãturi de „Federația fascistã“, de care vom vorbi mai în amãnunt) și „Uniunea naționalã“ a publicistului Georges Oltramare din Geneva, care servea cauza național-socialistã. Sub ocupație, Oltramare a trãit la Paris unde a lucrat la serviciul propagandei naziste și al poliției germane. Înapoiat în Elveția, a fost judecat pentru activitãțile antipatriotice și condamnat, la 14 noiembrie 1945, la 3 ani închisoare.

În cursul anilor, mai multe grupe naziste din Elveția alemanicã au fuzionat sau și-au schimbat denumirea, dar toate, fãrã excepție, urmãreau același scop: sã rãstoarne în Elveția ordinea constituționalã și sã pregãteascã alipirea (în germanã „Anschluss“) Elveției la cel de-al treilea Reich. Mijloacele acestor „frontiști“ erau cele ale modelelor lor germane: ele mer-

geau de la hărțuielile psihologice pînă la terorism. În noaptea de 27 spre 28 ianuarie 1934, frontiștii au încercat un atentat împotriva lui Iakob Grau, redactorul ziarului „Volksrecht“ („Dreptul poporului“) din Zürich. În acest scop, ei au lansat în apartamentul său, printr-o fereastră, un fel de mașină infernală, care a cauzat stricăciuni enorme. Din fericire, n-au fost răniți. La sfîrșitul lunii aprilie, autorii atentatului au fost arestați. Dar, între timp, ziarul „Die Front“, reluînd exact procedeul utilizat de naziști în timpul incendierii Reichstagului, n-a ezitat să scrie, în numărul său din 16 februarie 1934: „Înțelepții marxismului au pus la cale un atentat împotriva lui Grau, redactorul de la „Volksrecht“, avînd drept scop îndreptarea bănuielilor asupra Frontului național“.

Organele de presă ale frontiştilor — în special „Die Front“ și „Der Grenzbote“ („Mesagerul frontierei“) — vorbeau în limbajul presei naziste, puneau uneori în titlul lor zvastica nazistă și se inspirau din „Stürmer“ („Asaltul“) de Iulius Streicher; ele îi stîrneau pe cititorii lor la ură față de democrație, față de Consiliul federal, față de partide și față de evrei.

Un loc aparte revine agenției „Internationale Presse-Agentur“ (I.P.A.), instalată inițial la Lucerna de Franz Burri și mutată mai tîrziu la Viena și Zagreb.

Pînă prin 1935, I.P.A. a atacat mai ales Austria, biserica catolică și pe Mussolini; Elveția nu i-a devenit nesuferită decît mai tîrziu. În cursul verii anului 1940, acest Franz Burri a înființat „Alianța elvețienilor în Marea Germanie“, care avea caracterul unei trădări naționale. În raportul său din 30 noiembrie 1948, Consiliul federal spunea despre Burri: „De fapt, în prolixitatea sa literară, trădarea lui continuă are efecte catastrofale“. Serviciul de presă I.P.A. nu se adresa exclusiv redacțiilor de ziare: el își procura numeroase adrese de la particulari, reușind să corupă mai mulți cetățeni elvețieni.

Unul din principalele obiective ale frontiştilor era contaminarea armatei; totuși, datorită sistemului de organizare a mili-

țiilor, această tentativă a fost, în ansamblul său, un eșec. Au existat totuși cîteva sute de tineri ofițeri, subofițeri și soldați care s-au declarat gata să adere la „Frontul național“. Unii au mers atît de departe încît au comis crima de înaltă trădare în timp de război și au plătit cu viața sau cu ani grei de închisoare această crimă.

Văzînd că n-au nici o șanșă să pătrundă în sînul armatei, frontiştii s-au agățat cu îndîrjire de înaltul comandament. La 1 septembrie 1939, Hitler a declanșat al doilea război mondial, atacînd Polonia. A urmat apoi invadarea Norvegiei, Danemarcei, Belgiei și a Țărilor de Jos. De acum înainte orice iluzie cu privire la intențiile național-socialiștilor față de Elveția era exclusă.

În legătură cu modul în care se prezenta situația din mai 1940, generalul Guisan, în raportul său către Adunarea federală cu privire la serviciul activ din perioada anilor 1939—1945 scria, printre altele:

„În zona germană vecină cu frontiera noastră, densitatea de ocupație părea foarte puternică; existau indicii că se pregătea ceva împotriva noastră. Un vînt de panică sufla asupra țării noastre, mai ales în partea de nord și nord-est, regiuni care păreau cel mai direct amenințate; zvonurile false se răspîndeau; spiritele surescitate vedeau peste tot acțiuni ale „coloanei a cincea“ și semnale misterioase; un vast exod se desemna în direcția Elveției romande“.

În interior, toate măștile căzuseră; spiritele se departajau clar de acum înainte. Începînd din momentul în care Franța a semnat armistițiul, pe 25 iunie 1940, Elveția a fost, timp de patru ani, incercuită de puterile Axei. Iată care era, în acea epocă, situația politică internă: cea mai mare parte a populației elvețiene era profund ostilă nazismului; o minoritate de prudenți era gata să facă celui de-al treilea Reich concesiile cele mai aventuroase; mai era, în sfîrșit, „coloana a cincea“, constituită din naziștii germani și din elvețienii din „Frontul

național"; acest ultim grup era capabil de orice crimă împotriva independenței Elveției. Niciodată n-a fost posibil să se determine exact potențialul acestei „coloane a cincea”; se crede însă că era vorba de câteva mii de persoane.

Naziștii germani și frontiștii au dus împotriva Elveției un război psihologic îndirjit și fără reținere. Ambasada germană din Berna a introdus în Elveția, sub acoperirea „valizei diplomatice”, vagoane întregi de material de propagandă nazistă; aceste documente erau răspândite în rîndul populației pe căi dintre cele mai diverse. Cîteva extrase din această maree de propagandă frontistă ar fi suficiente să arate cum se încerca în epoca aceea să se pregătească poporul elvețian pentru „Anschluss”.

La sfîrșitul lunii martie 1940, „Comitetul de acțiune pentru reinnoirea federală” a publicat un manifest cu următorul conținut :

„Poporul elvețian ! Ora luării unei hotărîri a sosit !

În războiul total care se dezlănțuie, hotărîrea nu ține numai de tunuri, avioane și cuirasate. În zilele noastre, propaganda este o armă tot atît de mortală ca și bombele, gloanțele de mitraliere grele și torpilele.

Poporul elvețian ! Numai o strictă neutralitate va asigura supraviețuirea Elveției ! Nu e de ajuns ca noi să ne păstrăm frontierele și să veghem ca armele noastre să nu servească uneia sau alteia dintre părțile de acum. De asemenea, nu trebuie ca presa să continue să mai apere unilateral numai cauza uneia dintre ele !

Democrații noștri profesioniști au inventat o teorie în virtutea căreia politica guvernului nu trebuie obligatoriu să corespundă atitudinii și opiniilor poporului. Noi cerem ca Consiliul federal și Comisia presei să ne dea socoteală ! A venit timpul să se ia o hotărîre ! Trebuie să sfîrșim cu un sistem politic care permite ca aparatul de propagandă al puterilor occi-

dentale să utilizeze țara noastră ca o trambulină pentru calomnierea Germaniei !

Trebuie să sfîrșim cu un sistem care s-a dovedit incapabil să asigure independența patriei și libertății poporului nostru, prin mijlocirea unei politici de strictă neutralitate. Trebuie să terminăm cu sistemul actual înainte ca străinătatea să ne ceară socoteală nouă, și nu acestui sistem, pentru nementinerea neutralității elvețiene”.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, în aprilie 1940, același comitet de acțiune a publicat sub titlul „Douăsprezece fără cinci” un apel policopiat în care se putea citi, printre altele :

„O oră îngrozitoare nu va întîrzia să sune ! O eră nouă se anunță și ea ne aparține nouă, tineretului, nouă, viitorului ! Da, sistemul politic al țării noastre este în agonie. Pentru a se menține la suprafața apei, el se agață de un firicel de pai. Libertatea de opinie și de presă nu există decît pentru cei care apără politica puterilor occidentale. Presa noastră a devenit cel mai rău dintre trădători, iar politicienii guvernului și partidele care tolerează aceste procedee de mercenari sînt complicii acestei înalte trădări.

Dintotdeauna Elveția a fost trambulina intervențiilor masonice în lume. La noi, și nu în altă parte, își are sediul nu numai Biroul internațional al francmasonilor, dar și Societatea Națiunilor, vatra aceasta a masonismului.

Dacă vrem să salvăm integritatea Elveției, trebuie să sfîrșim cu regimul actual, cu oamenii și organisme sale. Trecutul său este greu, iar suma crimelor sale se rezumă la un cuvînt : înaltă trădare ! E douăsprezece fără un sfert. În cinci minute destinul patriei poate să se hotărască. Jos cu trădătorii Constituției, cu trădătorii patriei ! Aceasta este singura cale de salvare a țării noastre. Nouă ne aparține viitorul !”.

Propaganda nazistă a făcut apel și la argumente economice, încercînd și pe această cale să acționeze asupra opiniei publice elvețiene.

Referindu-se la un articol din ziarul berlinez „Dienst aus Deutschland“, un personaj care se pretindea corespondent științific al serviciului de presă al „Mișcării elvețiene de reinnoire“ scria, printre altele, în toamna anului 1940 : „În Germania începe să se spună că Elveția trebuie să țină cont de situația nouă și să recunoască că ea face, prin însăși natura ei, parte din zona economică germană. Numai așa ar putea ieși din dificultățile economice prin care trece. Producția elvețiană ar putea intra fără prea mare greutate în programele de fabricație și de desfacere ale marilor săi vecini din Nord și din Sud.

Nimeni nu știe încă în amănunțime ce se va întâmpla în curînd cu arhitectura politico-economică a Europei. Dar și un copil ar putea de acum înainte să spună că ea se va modifica sub egida Axei Berlin-Roma.

Naufragiții democrației să se descurce cum or ști ca să-și salveze pielea; problema vitală care se pune pentru noi este aceea de a renunța cit mai repede la toate visele nesăbuite. Astfel, nici din punct de vedere economic Elveția nu poate să dea înapoi din fața unei „schimbări“ care se anunță radicală.

Mișcarea național-socialistă elvețiană a atins culmea grosolăniei cu manifestul ce urmează și care datează din 1941 :

„Generalul Guisan, inamicul public nr. 1.

Chiar și numai faptul de a-l numi pe Guisan general și este o mare eroare. Ce să mai zicem de faptul că, întorcîndu-se fără glorie din tranșeele Rinului și din munții Jura, s-a hotărît să transforme întreaga țară și, îndeosebi, frumoșii noștri Alpi, într-o vastă fortăreață înșesată de mine. În timp ce francmasonii, evreii și înalta finanță elvețiană, care își au banii plasați în America, împing sistematic țara spre război, Guisan organizează distrugerea sa în maniera bolșevicilor.

Pentru acest nebun criminal, valorează mai mult ruinele fumegînde și nerecuperabile decît drepturile noastre fundamentale și aspirațiile de pace și libertate !

Popor elvețian, știi că generalul Guisan colaborînd cu Gamelin a trădat Elveția ?

Popor elvețian, știi tu că cinci miliarde de franci elvețieni sînt ascunși în S.U.A. și că clica care ne guvernează va pleca să intre în posesia lor de îndată ce va izbucni războiul ?

Popor elvețian, știi tu că generalul și înalta finanță și-au luat angajamentul față de Anglia să fie în Europa ultimii aliați care s-o hărțuiască pe Germania, pentru ca să aprindă focul războiului ?

Popor elvețian, știi tu că, începînd de acum înainte, generalul Guisan a luat inițiativa nedreaptă ca, cu banii tăi, să fabriche aruncătoare de flăcări și de mine ?

Popor elvețian, știi tu că de îndată ce se va lovi de greutateți de ordin economic sau politic, generalul Guisan va dizolva Consiliul federal și va institui o dictatură militară ?

Popor elvețian, știi tu că riști însăși existența ta, atîta timp cît acest om — care este general și merge din banchet în banchet, fără să aibă vreo competență militară — va ține frînele țării, el care este vindut francmasonilor și evreilor ?

Da, generalul Guisan este inamicul public nr. 1 !

El este trădătorul cel mai periculos al tuturor timpurilor !

El a făcut acum din țară o cazemată; mîine va face din ea o grămadă de dărîmături !

Atîta timp cît acest om va fi în fruntea armatei elvețiene, poporul elvețian va fi amenințat cu moartea !

Jos cu Guisan ! Jos cu acest militarist insetat de sînge !

Vrem să trăim în pace cu vecinii noștri !

Vrem de lucru și nu război !

Noi luptăm pentru o Elveție mai bună, o Elveție național-socialistă !”

Încă de la 20 aprilie 1944, cînd soarta armelor era hotărîtă de mult timp, conducerea politică a mișcării naziste elvețiene (care supraviețuia în clandestinitate) a avut nerușinarea să prezinte Consiliului federal o petiție de patru pagini, din care redăm cîteva extrase :

„Noi, elvețienii național-socialiști urmărim cu o grijă mereu mai mare evoluția actuală a politicii țării noastre. Influența exersată de forțele internaționale asupra acestei evoluții este din ce în ce mai simțită. Elveția de astăzi nu mai este guvernată de elvețieni; ea servește drept pion pe tabla de șah a politicii apartheide și evreiești.

Populația noastră a fost împinsă într-un fel de ură față de tot ce vine dinspre Germania.

Ura față de Reich ne comandă pînă și gîndul nostru. De altfel, Consiliul federal nu ignoră că spionajul antigerman a avut mîinile libere în Elveția. Înalte personalități ale Confederației lucrează pentru serviciile secrete engleze. Ele instruesc spioni elvețieni și-i trimit în Germania... În acest timp, prietenii Germaniei sînt repede condamnați și împușcați pentru crime presupuse de spionaj sau înaltă trădare. Nici unul dintre „spionii“ condamnați și împușcați nu și-a trădat în nici un fel țara.

Noi, elvețienii național-socialiști i-am reproșat adesea guvernului nostru politica sa îngustă și lipsa simțului de responsabilitate. Politica actuală este o crimă împotriva națiunii și poporului nostru. Ea împinge inevitabil Confederația spre pierire.

Lipsa de fermitate este și motivul pentru care americanii violează fără încetare spațiul aerian elvețian... Noi sîntem convinși că acest fapt ascunde un acord tacit. Se știe, de altfel, că domnul general Guisan, care odinioară s-a întîlnit cu statul major francez, întreține cele mai bune relații cu șefii misiunilor străine din Berna, care sînt antigermani; de altfel, apartenența lui la Loja masonică îl obligă să acorde ajutor englezilor și americanilor. Trebuie ca Elveția să devină conștientă de apartenența sa etnică. Trebuie ca ea să simtă din nou că e de rasă germană, că face parte din poporul german. Un popor elvețian nu există, pentru că aproape 85% din locuitorii

Elveției sînt de singe german. Acela care stă de o parte este un renegat etnic, un trădător al poporului său. Ideea de popor domină ideea de stat. Noi nu ne îndoim nici o clipă că Consiliul federal are să sufere consecințele politicii sale scandaloase și criminale.

Mai putem oare aștepta ceva de la acești oameni care își petrec timpul violînd Constituția și legea? Are să vină o zi, nu se poate să nu vină această zi, cînd drapelul cu zvastică va flutura deasupra Palatului federal! Această zi e mult mai aproape decît își imaginează adversarii noștri.

Heil Hitler !“

Activitatea naziștilor și a frontiştilor împotriva Elveției nu se limita doar la acest val neîntrerupt de propagandă. Departele de asta! Raportul Consiliului federal către Adunarea Națională cu privire la măsurile luate împotriva naziștilor elvețieni care au adus atingere integrității Confederației (raport datînd din 30 noiembrie 1948) este elocvent în această privință. După acest document, iată care erau, în Germania, organismele care se ocupau de „problema elvețiană“ și de afacerile interne ale țării noastre: Partidul național-socialist german, mai precis „cancelaria“ sa, statul major personal al „reichsführerului SS“, serviciile de securitate ale Reichului, Gestapoul, secția Stuttgart a serviciilor de securitate, „Cercul de muncă alemanic din Stuttgart“, „Direcția afacerilor germanice“, „Centrala nemților de rasă“ și „Liga populară pentru germanii din străinătate“. Majoritatea funcționarilor nemți care se ocupau cu afacerile elvețiene erau SS-iști. Cităm în acest sens pe sinistrul Reinhard Heydrich (care a fost ucis la Praga de rezistenții cehi) și generalul SS Schellenberg.

Așa cum remarcă publicația oficială germană „Der Weg zum Reich“ („Calea spre Reich“), armata SS era campionul și garantul ideii „Marii Germanii“, iar obiectivul ei era „re-

unirea tuturor popoarelor de sine germanic". În prima sa sentință, din data de 20 decembrie 1947, împotriva unui grup de naziști elvețieni, Tribunalul federal sublinia: „Pentru șefii politici ai Germaniei era de la sine înțeles că Elveția ar face și ea, fie că vrea sau nu, parte din Reichul mare germanic, în frunte, bineînțeles, cu Germania. Se prevedea, de asemenea, atât împărțirea Elveției între Germania, Italia și, eventual, Franța, cât și incorporarea sa integrală în Reichul german, sau menținerea ei ca stat vasal”.

Pentru a se ajunge la acest scop, naziștii din Elveția colaborau în întregime cu cei din Germania. Așa a fost fondată la Kilchberg, lângă Zürich, „Școala elvețiană de sport” destinată formării de cadre sigure și gata de orice, după modelul SS-iștilor.

Fiecare oraș, fiecare târgușor de o oarecare importanță trebuia să fie plasat sub controlul unei celule locale. Prin intermediul dr. Ashton, consulul general al Germaniei la Zürich, conducerea „Școlii de sport” era în legătură cu ministrul de externe german.

Planul „Operației S” (S = Suisse, în traducere, Elveția) urzit la Berlin în cursul verii anului 1944, demonstrează foarte bine cum naziștii germani și elvețieni concepeau anexiunea brutală a țării. Raportul Consiliului federal din 28 decembrie 1945 dă, între altele, detaliile următoare:

„Planul general al „Operației S”.

În Reich:

1. Să observe atent evoluția situației militare și politice. Să colaboreze cu serviciul de securitate și Ministerul de Externe.
2. Să facă să vină național-socialiștii elvețieni și familiile lor în Germania și să se îngrijească de cazarea lor.

3. Să retragă de pe front un număr oarecare de SS-iști elvețieni pentru a-i întrebuința în misiunile politice din Elveția.

4. Să grupeze toți voluntarii SS elvețieni. Să creeze mai târziu o trupă elvețiană.

În Elveția:

5. Împreună cu „Reichssicherheitshauptamt” să nimicească dușmanii Reichului*.

6. Să creeze o „Germanische Leitstelle Schweiz” ca organ central însărcinat cu conducerea politică.

7. Să constituie un „Ersatzkommando Schweiz der Waffen-SS” și să formeze o unitate SS elvețiană.

8. Să înroleze pe toți național-socialiștii (nu și oportuniștii) și să-i încadreze într-un organism.

9. Să fondeze o „Germanische — SS — Schweiz” pentru unirea tuturor elementelor bune și pentru a servi ca formație de luptă pe plan politic”.

Încă înainte de război, Germania își organizase cu grijă serviciul său de spionaj împotriva Elveției. Ea dispunea astfel de o rețea extrem de avansată, care acoperea întreaga țară. Sub acoperirea corpului diplomatic și a celui consular, nemții ne trimiteau agenții Abwehrului și ai serviciilor de securitate. Se pregăteau trupe speciale în vederea sabotajului în Elveția. Acești agenți trebuiau să se informeze asupra lucrărilor întreprinse de armata elvețiană pentru a tăia căile de invazie și să descopere numele ofițerilor care răspund de aceste lucrări, precum și pe cele ale înlocuitorilor lor.

În raportul său din 28 decembrie 1945, Consiliul federal vorbește de o tentativă de diversiune deosebit de gravă comisă în Elveția. Iată acest pasaj:

* Fie executându-i, fie trimițându-i în lagărele de concentrare (N.A.).

„În noaptea de 13 spre 14 iunie 1940, zece diversioniști nemți au intrat ilegal în Elveția lângă Constanța și Martinsbruck având cu ei fiecare haine civile noi cumpărate de la Berlin, 500 de franci și următoarele obiecte : o cutie conținând un exploziv ; o sfoară cu cîrlig ; o armă automată marca FN ; un pachet cu aproximativ 40 de cartușe ; un pumnal ; un binoclu ; foarfece pentru tăiat sîrmă ; o busolă ; o hartă a Elveției și o lampă de buzunar. Diversioniștii primiseră la Berlin instrucțiuni asupra felului în care trebuie utilizate mașinile lor infernale și misiunea de a distruge, în noaptea de 16 spre 17 iunie 1940, avioanele militare de pe aerodromurile din Lausanne, Payerne, Bienne și Spreitenbach, ca măsură de represalii față de avioanele germane doborîte în Elveția. Înainte de plecarea lor, au fost puși să jure că nu vor spune nimănui nimic, fiind amenințați cu pedeapsa cu moartea în cazul că vor trăda. Datorită atenției unui funcționar de la căile ferate, cercetărilor intense ale poliției și întăririi gărzilor aerodromurilor, aceste acte de diversiune au fost împiedicate“.

Nouă din zece sabotori, dintre care doi naziști elvețieni, au putut fi arestați. La 16 noiembrie 1940, Tribunalul teritorial 2 i-a condamnat la muncă silnică pe viață. Al zecelea a putut să treacă frontiera pe la Martinsbruck ; el a ascuns într-o pădure valiza cu exploziv pe care o avea și a reușit să fugă peste graniță datorită unui pașaport brazilian.

Iată ce a cunoscut Elveția, la ea acasă, din partea național-socialismului. Cît despre ceea ce acest național-socialism a însemnat pentru popoarele țărilor ocupate, îndeosebi pentru evrei și rezistenți, e greu să exprimi prin cuvinte.

Măsurile defensive ale autorităților.

Așa erau deci dușmanii libertății, independenței și suveranității elvețiene, de care autoritățile și poporul nostru au trebuit să se apere înaintea și în timpul celui de-al doilea

război mondial. Fără încetare, autoritățile federale și camonale au organizat această rezistență. Ani de-a rîndul, în parlamentul federal și în marile consilii federale, multiple interpelări cereau intensificarea măsurilor împotriva acțiunilor subversive. În acest domeniu s-a depus o muncă enormă. Dovada în acest sens o constituie lista hotărîrilor luate, pe care o prezentăm mai jos :

1923. Consiliul federal a interzis, în cursul primăverii, portul cămășii negre (emblema fascistă) pe teritoriul elvețian.

1932. Consiliul federal a interzis la 17 iunie portul cămășii cenușii (emblema nazistă) pe teritoriul elvețian.

1933. La 12 mai, Consiliul federal a decretat o interdicere generală a portului uniformelor P.N.S.G., inclusiv a celor ale frontiştilor.

1935. Interzicerea, în Elveția, a ziarului „Der Reichsdeutsche“, organ al partidului nazist german.

La 21 iunie, hotărîrea federală cu privire la securitatea Confederației intră în vigoare.

La 26 septembrie, Departamentul federal de justiție și poliție a făcut cunoscut cantoanelor directivele adoptate de Consiliul federal, în virtutea cărora grupele politice de cetățeni străini trebuie să se abțină de la orice imixtiune în treburile interne ale Elveției.

1936. La 18 februarie, Consiliul federal a interzis direcția națională și direcțiile regionale ale partidului nazist din Germania. Un an mai tirziu, Consiliul federal, la cererea ambasadei germane, a autorizat pe aceasta să se ocupe de treburile conducerii naționale a P.N.S.G.

Cursurile de pregătire organizate de partidul nazist au fost interzise.

Consiliul federal s-a opus creării de agenții economice ale partidului nazist în Elveția. La 8 octombrie, camerele federale au adoptat legea federală împotriva atingerilor aduse

independenței Confederației. Ea a intrat în vigoare la data de 1 februarie 1937.

La 3 noiembrie, Consiliul federal a decretat noi restricții în problema dreptului oratorilor străini de a participa la adunările politice.

1938. La 14 aprilie, Consiliul federal a interzis publicarea și difuzarea „IPA — Korrespondenz“ a lui Franz Burri, a „Eidgenössische Korrespondenz“ („Corespondența federală“) a „Internationale Jugend und Hochschulnachrichten“ („Noutăți internaționale despre tineret și studenți“) și „Kulturpolitische Korrespondenz“ („Corespondență de politică culturală“).

O hotărîre a Consiliului federal din 1 iulie interzicea figurarea pe drapelul sau pe culorile naționale ale Elveției a tuturor însemnelor de stat sau de partide străine (îndeosebi zvastica).

La 27 mai, Consiliul federal a dat o hotărîre cu privire la măsurile referitoare la materialul de propagandă periculos pentru securitatea statului. Sprijinindu-se pe această hotărîre, Ministerul public federal a adresat, la 28 februarie, autorităților de poliție a cantoanelor o circulară prin care li se cerea să controleze cu grijă și, dacă este cazul, să interzică nu numai manifestațiile, dar și ziarele partidelor extremiste. După o vastă operație de poliție efectuată la 10 noiembrie, următoarele ziare au fost interzise: „Der Schweizerdegen“, („Sabia elvețiană“), organul „Ligii credincioșilor confederați“, „Der Angriff“ („Atacul“), organul „Ligii poporului“ și „Schweizervolk“ („Poporul elvețian“), organul „Partidului federal social al oamenilor muncii“.

La 15 decembrie a intrat în vigoare hotărîrea Consiliului federal cu privire la măsurile ce trebuie întreprinse împotriva acțiunilor subversive și pentru apărarea democrației.

1939. La 8 septembrie, Consiliul federal a dat o hotărîre de interzicere a propagandei subversive în rîndul armatei. La

sfîrșitul anului, toți elvețienii și străinii suspecti au fost clasați după pericolul pe care îl reprezenta fiecare pentru stat și s-au emis mandate de arestare.

1940. La 26 aprilie, Consiliul federal a interzis expunerea publică a drapelurilor, stindardelor și a altor simboluri de suveranitate ale țărilor străine (cu excepția drapelurilor ambasadelor).

O hotărîre a Consiliului federal din 11 mai obliga străinii să predea toate armele și munițiile aflate în posesia lor.

O hotărîre a Consiliului federal din 21 mai supunea unei autorizații prealabile posedarea și deținerea de explozive și de gaze toxice (asta pentru a se preveni actele de sabotaj).

La 9 iulie, Consiliul federal a emis o decizie cu privire la controlul reuniunilor politice. La 8 noiembrie, el a interzis „Societatea elvețiană a prietenilor unei democrații autoritare“ și toate organizațiile care puteau să-i ia locul.

În sfîrșit, la 19 noiembrie, el a interzis „Mișcarea națională elvețiană“. Judecînd după documentele deținute, această mișcare număra pe atunci circa 2 220 de membri, repartizați pe 162 localități.

1941. Prin decizia din 29 iulie, Consiliul federal a interzis elvețienilor participarea la manifestațiile germane în favoarea nemților. De asemenea, orice altă participare a elvețienilor la alte manifestații rezervate străinilor era pasibilă de pedeapsă.

La 30 decembrie, Consiliul federal a dat o decizie cu privire la supravegherea publicațiilor politice, militare și economice.

1942. Decizia Consiliului federal din 4 august fixa modalitățile penale și de procedură pentru apărarea securității Confederației (prin care numai tribunalele militare li se încredința dreptul de a se ocupa de spionajul militar îndreptat împotriva Elveției).

La 19 decembrie, „Opoziția națională“ s-a văzut astfel interzisă.

1943. La 18 mai, Consiliul federal a promulgat o decizie asupra pierderii naționalității de către elvețienii nedemni. (De la această dată, pînă la 6 noiembrie 1945, decizia a fost aplicată unui număr de 29 de persoane). La 25 ale aceleiași luni, „Partidul federal al muncitorilor și țăranilor“ a fost interzis. La 6 iulie a venit rîndul „Comunității naționale Schaffhouse“ și al „Adunării federale“ ca să fie dizolvate. Tot atunci au mai fost interzise ziarele frontiste „Die Front“ și „Der Grenzbote“.

La 7 octombrie, o decizie a Departamentului federal de justiție și poliție a interzis și dizolvat filialele următoare ale „Adunării federale“ și ale „Comunității naționale“ : „Prietenii reinnoirii“ ; „Societatea de tir și patriotică a oamenilor muncii din Zürich“ ; „Cooperativa uniunii de într-ajutorare a oamenilor muncii“ ; „Edițiile naționale frontiste“ de la Zurich și Schaffhouse ; „Cooperativa agricolă liberă“, tot de la Schaffhouse ; „Secția feminină“ a „Cooperativei naționale“ ; „Societatea Băle-Palatinat pentru întreținerea de legături“ din Băle.

În cursul anului 1943 Ministerul public federal a reținut în total 51 692 de trimiteri poștale cu conținut propagandistic nazist.

1944. La 31 martie s-a dat o nouă decizie cu privire la vînzarea, predarea, deținerea și transportul de explozive, de gaze toxice, de cețuri artificiale și de gaze lacrimogene.

În cursul anului 1944, Ministerul public federal a mai reținut încă 24 583 de trimiteri poștale cu conținut propagandistic nazist.

1945. La 1 mai, Consiliul federal a hotărît dizolvarea secției elvețiene a partidului nazist german și a tuturor organizațiilor dependente de el. La domiciliile tuturor demnitarilor acestui partid și ale șefilor organizațiilor anexe s-au efectuat percheziții.

Sprijinindu-se pe aceste legi, decrete, măsuri și directive administrative, Ministerul public federal și poliția federală (care, în 1939, nu dispunea decît de 15 agenți externi) au luptat împotriva național-socialiștilor, frontiştilor și fasciştilor, în strînsă colaborare cu polițiile cantonale și comunale. Din 1939 pînă la sfîrșitul lunii septembrie 1945, aceste autorități au arestat 1 389 de persoane acuzate de trădare de secrete militare și de spionaj politic, militar sau economic împotriva Elveției. 387 de persoane, dintre care 245 de elvețieni și 109 germani au fost trimiși pentru aceste delikte în fața justiției civile. Alte cîteva sute de asemenea persoane au fost judecate de tribunalele militare. 14 elvețieni acuzați că au trădat secrete militare au fost condamnați la pedeapsa capitală, în timp ce alții au primit ani grei de muncă silnică.

În mai multe rînduri, poliția federală a întreprins vaste operații de percheziții la nazişti și frontişti, lovind mai mulți suspecți din numeroase cantoane. Ea a putut astfel să rețină mai multe tone de materiale de propagandă, manifeste de tot felul, documente, liste de membri etc., procurîndu-se în același timp și dovezi suplimentare împotriva trădătorilor.

Rezultatul acțiunilor întreprinse face onoare Ministerului public federal, poliției federale și polițiilor cantonale și comunale : la sfîrșitul anului 1942 și începutul anului 1943, aceste autorități au paralizat atît de bine activitatea frontiştilor încît aceștia nu mai constituiau un pericol imediat.

Desigur, reduși la clandestinitate, frontiştii continuau să se agite, dovadă fiind pamfletele pe care ei le-au răspîndit pînă la sfîrșitul războiului. Dar nu mai putea fi vorba de o organizare și de o coeziune în interiorul țării.

Mai greu a fost cu supravegherea acelor agenți nazişti care operau sub acoperirea imunității diplomatice și a celei consulare.

S-a ajuns totuși la demascarea și expulzarea celor mai periculoși dintre ei, cum au fost Ashton, consulul general din Zürich, Gröbl, brațul său drept, Daufeldt, vice-consul la Lausanne — toți membri SS.

Măsurile defensive interne au fost deci incununate de un succes deplin; se poate spune că fermitatea poporului elvețian și colaborarea activă a numeroșilor cetățeni au ajutat mult la reușita acestor acțiuni.

Paralel cu acțiunea autorităților, mai multe grupe civile și militare au luptat împotriva pericolului continuu reprezentat de naziști și frontiști.

În legătură cu activitatea grupelor (elvețiene sau altele) de luptă și de informații de pe teritoriul elvețian, în străinătate au apărut câteva povestiri. În aceste povestiri, de multe ori adevărul este deformat: se înfrumusețează faptele, recurgându-se la imaginație; uneori, acestor povestiri le lipsește obiectivitatea indispensabilă oricărei cercetări istorice, ele fiind nedrepte, în-deosebi față de Consiliul federal.

Problema cea mai presantă care se punea pentru tovarășii mei de luptă și pentru mine însumi era aceea de a ști dacă amenințarea totalitară putea fi combătută limitându-ne numai la teritoriul național, în timp ce Axa insista mereu asupra pretenției sale la o dominație universală?

E de la sine înțeles că — contrar autorităților naziste și fasciste — nici o autoritate elvețiană nu putea să-și permită să intervină pe un teritoriu străin pentru a tăia din rădăcină activitățile de spionaj, sabotaj și de „informații” îndreptate împotriva Elveției. De asemenea, este evident că armata elvețiană nu putea face nimic altceva decât să asigure o protecție militară permanentă.

Cu timpul se va putea să i se vină de hac nazismului altfel decât prin întrebuițarea propriilor sale căi și mijloace? Această întrebare determină mai întâi în Germania, apoi în

toate țările și teritoriile ocupate, inclusiv în Elveția, apariția de grupe de rezistență hotărâte să lupte împotriva nazismului pe căi subterane, dă naștere spionajului, informațiilor și contra-propagandei.

Deoarece amenințarea fascisto-nazistă era internațională, era necesar ca lupta împotriva ei să fie dusă și pe plan internațional. Activității uneia dintre aceste grupe, cum a fost grupa mea, îi vor fi consacrate capitolele ce urmează.

ricu
Zür
sani

suce
și c
reu

și r
de

luș
ap
vă
la
in
de

m
ai
le
tu

f
s
f
l
l

II. CONTRAOFENSIVELE

Cum a început

Pe măsură ce, prin tunelele sinuoase de la Biaschina, Gotthard — Expressul mă apropia de Chiasso, curiozitatea mea nu înceta să crească. Ce avea să-mi spună consilierul național Francesco Borella? În ajun (asta era prin septembrie 1929) el îmi ceruse la telefon să merg, de îndată ce-mi va fi posibil, pentru o problemă urgentă la Tessin. Tot ceea ce știam eu despre Borella era faptul că el conducea la Chiasso un birou de avocați, că aparținea de grupul socialist al Adunării federale și că se făcuse cunoscut pentru ostilitatea sa față de fascism.

Cu vreo doi ani mai devreme, pe cînd eu număram exact 27 de primăveri, fondasem la Berna o agenție mică de presă, „Insa”, în speranța de a furniza redacțiilor de ziare socialiste și de centru-stînga informații referitoare la evenimentele din Italia și la mașinațiunile fasciste din Elveția. În afară de aceasta, eu îmi țineam abonații la curent cu lucrările Palatului federal. La început, situația mea a fost delicată, căci eram primul corespondent socialist acreditat permanent pe lîngă Cancelaria federală.

Cînd am pătruns în biroul lui Borella, un om stătea lîngă el în picioare și acesta mi-a făcut imediat o impresie excelentă. Cu cîțiva ani mai în vîrstă decît mine, el era de talie mijlocie, avea o frunte înaltă, trăsături marcante, o privire pătrunzătoare: iată ce mi-a reținut de la început atenția.

— Dînsul este Randolfo Pacciardi. A fost avocat la Roma dar din cauza activităților sale antifasciste a trebuit să părăsească Italia împreună cu familia. El a făcut războiul din 1914—1918 și a primit medalia curajului. Este unul din fondatorii „Partidului republican” (ilegal) din Italia și i se datorează în mare parte mișcarea antifascistă „Giustizia e Libertà”. După sfatul meu, el ar dori să colaboreze cu tine.

— În ce mod ?

De data aceasta, cel care a răspuns a fost Pacciardi :

— Borella v-a spus cine sînt și ce fac. Cum eu sînt un refugiat politic, autoritățile mi-au interzis orice activitate politică. Dar prin diverse căi confidențiale eu primesc aproape zilnic vești din Italia; trebuie ca publicul să le cunoască. „Giustizia e Libertà” are secții în mai mult de treizeci de orașe din Italia. Noi avem ramificații pînă în anturajul imediat al lui Mussolini. Vă propunem deci să distribuim prin intermediul agenției dv. informațiile pe care eu le voi primi. Vom împărți împreună drepturile de publicitate.

Nu mi-a trebuit să mă gîndesc prea mult pînă să accept această ofertă, deși nu mă îndoiam cituși de puțin că acest „da” avea să hotărască însăși existența mea viitoare.

De două sau trei ori pe săptămînă, primeam de la Pacciardi vești care dovedeau că mișcarea ilegală „Giustizia e Libertà” știuse să-și plaseze peste tot oamenii: în instituțiile politice, în întreprinderile particulare, în instituțiile publice în universități etc.

Corespondenții puteau să ne furnizeze documente secrete asupra tuturor faptelor importante ale vieții publice. Noi eram astfel la curent cu dificultățile de care se lovea regimul fascist în domeniul economic, în privința rezistenței opuse de muncitorii din diverse întreprinderi față de deportările mereu mai numeroase ale opozanților politici în insulele Lipari etc.

Intr-o zi, Franz von Ernst, care pe atunci era secretarul Consiliului național, mi-a spus cu un suris ironic că citind veștile din „Insa”, ai impresia că ele emană de la Palazzo Venezia, din chiar biroul lui Mussolini. Cam avea dreptate !

Zborul lui Bassanesi deasupra Milanului

În timpul unei noi întîlniri, în iunie 1930, Pacciardi mi-a destăinuit în cel mai tainic secret că ne aflam în ajunul unei operații senzaționale. Lupta psihologică împotriva fascismului urma să fie dată chiar în Italia. Eu trebuia să rămîn la Berna și să traduc documentele care aveau să-mi parvină, pentru ca să le public conținutul, de îndată ce mi se va indica s-o fac.

La 9 iulie 1930 am primit patru manifeste în italiană care începeau cu cuvintele următoare :

„Dreptate și libertate”

„Mișcarea revoluționară antifascistă”

„Insurrecție ! Resurrecție !”

Primul manifest incunoștiința, în citeva cuvinte, că membrii mișcării din treizeci de orașe italiene luaseră deja legătura și se înarmaseră pentru luptă. Al doilea, invita populația să nu mai fumeze, pentru a lipsi regimul de una din principalele sale resurse. Al treilea, anunța că economia italiană se găsea în stare de criză, că se înregistrase un număr de 800 000 de șomeri și că două milioane de polițe nu putuseră să fie plătite. Ultimul se adresa în special populației din Milano, îndemnînd-o să dea semnalul rezistenței.

A doua zi (pe 10 iulie 1930), la amiază, zeci de mii de exemplare din aceste manifeste au fost lansate deasupra capitalei lombarde. Imediat miliția fascistă a început vînătoarea

fițuicilor, totuși ea nu a putut să împiedice ca un număr considerabil de exemplare să fie adunate de trecători, citite și mai târziu distribuite pe sub mină.

Avionul care semăna aceste manifeste era pilotat de Giovanni Bassanesi d'Aoste, născut la 27 martie 1905, student, refugiat antifascist, cu domiciliul la Paris. Cit despre pasagerul său, care avea sarcina să arunce fițuicile, acesta a rămas anonim, dar am destule motive să cred că el nu era altul decât Pacciardi.

În ajun, acest avion (un Farman 200) fusese pilotat de aviatorul francez Gaston Brabant, avându-l la bord pe Bassanesi; ei plecau din Franța la Bellinzona. A doua zi dimineața, avionul a zburat la vreo douăzeci de kilometri nord de orașul Lodrino. Acolo, terenul de aterizare era marcat prin patru cearșafuri de pat; totul era pregătit în cele mai mici amănunte.

Și-au umplut rezervoarele cu benzină și și-au încărcat pachetele grele de manifeste. Pe la orele 11 și jumătate, aparatul și-a început zborul său istoric deasupra Milanului.

La începutul după-amiezii el a aterizat încă odată la Lodrino; era vorba să ia benzină pentru a trece iar pe la Saint-Gothard și pentru a-l depune pe misteriosul pasager al lui Bassanesi. Pe la orele 18, în cețurile care scâldau masivul Saint-Gothard, Bassanesi și-a pierdut direcția și a căzut. Rănit grav, dar nu mortal, el a fost trimis la spitalul militar din Andermatt, unde a fost îngrijit sub supravegherea poliției.

Vestea zborului deasupra Milanului a făcut senzație în zilele care au urmat. Presa mondială a început să publice știri după știri. Ziarele fasciste s-au dezlănțuit și Mussolini a făcut un demers diplomatic pe lângă Consiliul federal pentru a protesta împotriva faptului că această acțiune a început plecându-se de pe pământul elvețian. El cerea pedepsirea celor care s-au făcut răspunzători de această acțiune.

În colaborare cu poliția din Tessin, Ministerul public federal a deschis imediat o anchetă; odată ancheta terminată, rezultatul ei a fost înaintat Tribunalului federal pentru judecare.

Procesul, care s-a desfășurat de la 17 la 22 noiembrie 1930 la primăria din Lugano, sub președinția lui Agostino Soldati, judecător federal, a suscitat via curiozitate a presei, astfel că au apărut ziaristi din toată Elveția, Germania, Franța, Anglia și din multe alte țări.

Toată lumea din Roma considera că acest proces avea să fie un proces politic care se va solda cu condamnarea acuzaților pentru acțiuni antifasciste.

Dar n-a fost chiar așa!

Procurorul extraordinar al Confederației, Gallacchi, nu menționa decât un singur capăt de acuzare: violarea ordonanței din 27 ianuarie 1920 referitoare la circulația aeriană. Aceasta stipula că vehiculele aeriene dirijate nu pot să aterizeze decât pe terenuri aprobate de autoritatea de supraveghere. Ea spunea, pe de altă parte, că piloții, mecanicii și alte persoane care interveneau în conducerea unei aeronave trebuiau să fie în posesia unui certificat de capacitate și a unei autorizații de zbor. În sfârșit, pilotul trebuia să poată prezenta lista eventualilor pasageri, precum și cea a mărfurilor și proviziilor transportate. Bassanesi n-a respectat, desigur, aceste prescripții.

Acuzații italieni erau Giovanni Bassanesi și două personalități cunoscute, Alberto Tarchiani, redactor șef al ziarului „Corriere della Sera” (până la punerea lui la punct de către Mussolini) și profesorul Carlo Rosselli — care la 9 iunie 1937 avea să fie asasinat, împreună cu fratele său la Bagnolles — sur — Orne, de către Cagularzi (liga secretă a fasciștilor francezi), la cererea OVRA-ei. În acel timp, Tarchiani și Rosselli locuiau la Paris. Ei s-au prezentat în același timp în fața tribunalului și au recunoscut că au participat la organizarea zbo-

rului și că au venit special pentru aceasta la Tessin. Cît despre aviatorul francez Gaston Brabant, acesta a fost judecat în contumacie. El a declarat în scris că pe 9 iulie 1930, cînd a zburat pe avionul Farman din Franța spre Bellinzona, n-a știut nimic despre acest proiect. Din partea elvețiană acuzații erau judecătorii de instrucție Carlo Martignoli, din Lodrino, proprietarul terenului care a servit drept loc de aterizare; valetul său Angelo Cardis, care a participat la operațiile de umplere a rezervorului cu benzină și încărcare; Eugenio Varese, casier cantonal și Constantino Fiscalini, funcționar, care s-au ocupat îndeosebi de furnizarea carburantului și lubrifiantului. În total erau deci opt acuzați. Apărătorii erau în număr de șapte. În fruntea lor se afla celebrul avocat parizian Me Moro-Giafferi, care îl apăra pe Bassanesi. Ceilalți acuzați aveau avocați din Tessin; domnii Celio Enrico, consilier național și viitor consilier federal, Respini-Orelli, deputat în Marele Consiliu, G.B. Rusca, consilier național și primar la Locarno, Francesco Borella, consilier național, Guglielmetti, deputat în Marele Consiliu și Tarchini, fost consilier național.

Era vorba aici de membri eminenți ai celor trei partide din Tessin: partidul catolic-conservator, partidul liberal și partidul socialist. Aceste circumstanțe dădeau colegiului apărării o colorație net politică și, în consecință, dezbaterile s-au transformat într-un proces al fascismului.

Nici președintele tribunalului, Soldati, care era un judecător cu multă experiență, nici procurorul extraordinar Gallacchi n-au putut să se opună acestei tendințe, care corespundea sentimentului public.

Ca martori ai apărării au compărut personalități italiene de vază dintre care amintesc pe Filippo Turati, veteran al Partidului socialist italian și contele Carlo Sforza, fost ministru de externe, apoi ambasador al Italiei în Franța pînă la luarea puterii de către Mussolini.

Martorii citați de acuzare se ocupau mai ales de ceea ce se petrecuse la Lodrino.

În timpul săptămîinii acestui proces, Lugano a fost un teatru de manifestații împotriva fascismului. Au avut loc incidente cu fasciștii italieni și tessinezi. Presa tessineză, îndeosebi „Libera Stampa“ (care în 1966 a primit Premiul orașului Milano pentru lupta sa împotriva fascismului), a făcut o dare de seamă detaliată asupra dezbaterilor și a avut, chiar în Italia, numeroși cititori clandestini. Două ziare italiene de provincie, „Corriere Lombardo“ și „Cronaca Prealpina“, au fost interzise pentru că au publicat scurte știri obiective asupra evenimentelor. Pentru încălcarea consemnului aerian elvețian, Bassanesi a fost condamnat la patru luni de închisoare (pe care practic le-a executat). El a fost condamnat, de asemenea, la o amendă de 200 de franci și la un sfert din cheltuielile de judecată, restul trecînd în sarcina statului. Toți ceilalți acuzați au fost pur și simplu achitați. În plus, tribunalul a cerut sechestrarea resturilor avionului.

Iată ce scriam eu pe atunci în raportul agenției „Insa“, referitor la primirea care i s-a făcut acestei hotărîri: „Sala a fost cuprinsă de entuziasm. Publicul aplauda, mulți ziariști aplaudau, cei doi consilieri de stat tessinezi prezenți, Canevascini și Cattori, aplaudau: toți se îngrămădeau spre foștii acuzați. Aceștia au fost îmbrățișați, felicitați, înconjurați cu strigăte, de nu se mai auzea nimic. Consilierii de stat Canevascini și Cattori, ultimul conservator și șef al Departamentului tessinez de poliție, și-au exprimat satisfacția față de rezultatul acestei judecăți.

Dacă atunci Tribunalul federal n-a dat curs cererilor acuzării privind o expulzare a străinilor incriminați, Consiliul federal a revenit asupra acestei chestiuni după cîteva zile și străinii Bassanesi, Rosselli, Tarchiani și, puțin după aceea, Pacciardi

au fost expulzați. La Paris, unde majoritatea dintre ei se instalaseră, și-au continuat activitatea.

Chiar și cu un asemenea sfârșit, operația lui Bassanesi și a prietenilor săi și-a atins scopul: populația din nordul Italiei fusese zguduită, lumea nu mai putea să mai ignore că existau deja suficiente forțe care să lupte împotriva regimului totalitar al lui Mussolini. Opinia publică democratică aprobase lupta ilegală împotriva unui sistem de teroare.

Fasciștii elvețieni de inclinație italiană

În timp ce în Elveția alemanică „Fronturile” național-socialiste apăreau ca ciupercile toamna, în Tessin și în Elveția romandă apăreau grupuri care se inspirau din fascismul italian. „Federația fascistă elvețiană” era condusă de Arthur Fonjallaz, fost profesor de științe militare la Școala politehnică federală.

Orientarea mișcării era clară. Să ne mulțumim doar cu citarea unui opuscul publicat la Montreux, în decembrie 1934, cu ocazia unei sesiuni a „Comitato d'azione per l'universalità di Roma”, (C.A.U.R.), comitet care nu era altceva decât un simplu instrument de propagandă fascistă în străinătate.

Iată ce se spune în acest opuscul în legătură cu mișcarea Fonjallaz: „Ceea ce caracterizează statutele fascismului elvețian este aceea că ele acceptă integral doctrina și sistemul fascismului italian; această mișcare se continuă în aceleași scopuri și prin aceleași metode”.

Se înțelege că Fonjallaz a copiat pînă în cele mai mici amănunte organizația lui Mussolini. În orașele în care mișcarea avea aderenți s-a instituit o gardă înarmată; s-au stabilit locuri de gardă, ocupate încontinuu; s-a elaborat un adevărat regulament de război civil și membrii înarmați au făcut exerciții de luptă de stradă.

Grupul nostru de rezistență supraveghea indeaproape activitatea fasciștilor din Tessin. Defunctului Guglielmo Canevascini, fost mult timp consilier de stat, îi revine meritul de a fi imaginat stratagema cea mai eficace de luptă împotriva acestor manevre. A lui a fost ideea de a introduce în secția din Lugano denumită „Federazione fascista svizzera” cîțiva membri ai partidului socialist din Tessin, al cărui președinte era el, cu scopul de a urmări indeaproape ceea ce se petrecea în mișcarea Fonjallaz.

Așa s-a întîmplat că trei membri puțin cunoscuți, dar de bază, ai partidului socialist au devenit membri ai „fascio” din Lugano. Ei au aranjat de așa manieră lucrurile încît din cînd în cînd să facă împreună de serviciu noaptea sau ziua la „camera de gardă”.

De aci înainte, mișcarea fascistă a colonelului Fonjallaz nu mai avea secrete pentru noi. În timpul nopții, cei trei camarazi ai noștri copiau corespondența pe care o găseau în „camera de gardă” și ordinele secrete ale lui Fonjallaz și ale locotenentului său din Tessin, Rezzonico, întocmind liste cu materialul de care dispunea această gardă.

Datorită acestui dispozitiv, prima mare operație prevăzută de fasciști, menită să le permită luarea cu asalt a sediului guvernamental cantonal din Tessin, s-a soldat cu un eșec total, care a dat o lovitură severă mișcării, lipsind-o de orice prestigiu în rîndul simpatizanților ei.

Este vorba de „marșul spre Bellinzone” (imitație a „marșului asupra Romei” al lui Mussolini), care a avut loc joi, 25 ianuarie 1934. Bineînțeles că cei trei pseudo-fasciști ai noștri i-au dezvăluit proiectul și data lui Guglielmo Canevascini care, la rîndul său, a informat despre aceasta guvernul. Totuși, numărul de polițiști care putea fi reunit la Bellinzone ar fi fost insuficient dacă fasciștii ar fi venit în masă și ar fi fost bine înarmați. Guvernul din Tessin și-a luat deci precauțiunea de

a cere Consiliului federal autorizația de a asigura, la nevoie, serviciul de ordine cu elevii școlii de subofițeri, care se găseau chiar în cazarma din Bellinzone. Consiliul federal a acceptat. Pe de altă parte, Canevascini a mobilizat tinerii din Biasca, cunoscuți pentru spiritul lor combativ. Aceștia au fost aduși cu camioanele și au intrat imediat în dispozitiv.

Pe la orele 14, fasciștii din Locarno și alte localități au intrat cu autocarele în Bellinzone. Sosirea le-a rezervat o surpriză uluitoare. În loc de 800 de partizani, cât sperau să aibă, au avut mai puțin de 100.

Sosind în Piazza del Governo, ei s-au găsit imediat în fața unei mulțimi ostile.

În acea zi, Marele Consiliu ținea o ședință pentru ca să examineze un proiect de lege cantonală cu privire la ordinea publică care viza manevrele fasciste. Poliția a interzis accesul la clădirea guvernamentală. Atunci, conducătorul fasciștilor, Alberto Rossi, a tras două focuri de revolver în aer și a strigat: „Fascisti, a me!”

Semnalul de atac a fost și semnalul contraatacului. Enervată la culme, mulțimea s-a năpustit asupra fasciștilor, pe care numai poliția și pompierii au putut să-i scape de furia populară. Incidentul s-a soldat cu mai mulți răniți. Fasciștii s-au refugiat prin casele vecine. Poliția a găsit asupra lor bastoane de cauciuc și numeroase revolve. Șapte dintre conducătorii fasciști au fost arestați.

În drumul lor, fasciștii au mai avut de înfruntat, în seara aceleiași zile, la Lugano, Locarno, Sonvico și Melide, noi ciocniri cu populația, care a rezervat „eroilor” „marșului spre Bellinzone” o primire lipsită de amabilitate.

După această provocare, trupele „Federazione fascista svizzera”, înțelegând că poporul din Tessin nu voia să mai audă vorbindu-se de fascism la el acasă, au demisionat în masă. Or-

ganizația și-a rărit manifestațiile publice, mulțumindu-se doar cu câteva reuniuni și specializându-se de acum înainte în acțiuni secrete.

Lui Mussolini nu-i plăceau „Fronturile” hitleriste

Printre documentele pe care ni le-au transmis cei trei camarazi ai noștri înscriși la „fascio” din Lugano, se afla și o scrisoare pe care L.W. Tomarkin, șeful cel mai mare de la „fascio” din Roma, o adresase la 23 februarie 1931 lui Nino Rezzonico.

Acest text arată clar că pe atunci Mussolini nu aprecia de loc manevrele nazismului din Elveția și Austria. Se știe că fascismul și nazismul nu s-au aliat decât mult mai târziu, exact în momentul în care Hitler a refuzat să țină cont de sancțiunile economice pronunțate de Societatea Națiunilor împotriva Italiei, ca urmare a agresiunii lui Mussolini împotriva Etiopiei: de aci a ieșit „Axa Roma-Berlin”, care mai târziu a luat numele de „Pactul de Oțel”.

Iată ce se spunea în scrisoarea lui Tomarkin:

„După plecarea dv., eu l-am întâlnit pe onorabilul conte Galeazzo Ciano. Ar fi extrem de util dacă dv. mi-ați face un raport detaliat cu privire la activitățile „Fronturilor” hitleriste din Elveția alemanică, întrucât Mussolini se interesează mult de ele. El este pe deplin conștient de necesitatea de a opune acestei mișcări adevăratul fascism roman. Singurul lucru care rămâne de făcut și care va găsi un ecou considerabil mi se pare a fi o întrevvedere între dv. și duce. Dacă imi permiteți, eu am să întreprind demersurile necesare pentru această audiență. Pericolul de care vorbiți este enorm și Mussolini nu poate rămâne inactiv când frontismul se întinde pînă la frontierele italiene.

Italia va face tot ce depinde de ea pentru a stăvili influența pan-germanică. Mussolini trebuie să susțină mișcarea noastră în mod concret“.

Ceea ce a și făcut.

Scrisoarea pe care Corthesy, șeful secției din Milano a „Federației fasciste elvețiene“, a adresat-o lui Nino Rezzonico, locotenentul lui Fonjallaz, se ocupă de problema subvențiilor și a provenienței lor :

„Îmi permit să vă trimit o copie de pe scrisoarea mea adresată șefului nostru Fonjallaz, în care îl informez despre mișcarea noastră din Italia. Eu fac aici, de asemenea, aluzie la acest membru al directoratului din Milano care caută să afle proveniența subvențiilor“.

Acest membru al directoratului — era vorba de „consulul“ Diambonini — a plătit scump indiscreția sa imprudentă: Fonjallaz l-a demis din funcție. Asta dovedește că se încerca să se păstreze cu orice preț anonimă originea sumelor care finanțau mișcarea.

Puțin mai târziu, într-o scrisoare purtând ștampila de Lutry din 21 iulie 1934, Fonjallaz scria adjunctului său din Lugano, Alberto Rossi :

„La Airolo v-am spus că suma prevăzută pentru Tessin era de 2 500 de franci. Date fiind împrejurările actuale, am făcut tot ce am putut ca să obțin pentru dv. ceva mai mult, dar acest lucru este foarte dificil. Nu uitați că noi avem patruzeci și cinci de franci și că din toate părțile ne vin cereri la fel de justificate ca și ale dv. Sper totuși să reușesc să obțin până la 3 000 de franci pe lună, pe care vi-i voi plăti la începutul fiecărei luni“.

„Grupul Adula“

Venirea lui Mussolini la putere a făcut să apară încă o mișcare: grupul iredentist și deschis fascist al lui Emilio Colombo și al consorțiilor săi, care se intitula „Grupul Adula“.

Acești oameni cereau alipirea la Italia nu numai a Tessinului, ci și a cantoanelor Valais și Grisons. În 1935, fasciștii italieni și elvețieni au distribuit prin cutiile poștale ale Elveției meridionale un pamflet în care, printre altele, se puteau citi următoarele :

„Știți voi pe unde trece adevărata frontieră a rasei italiene?“

Adevărata frontieră rasială a Italiei este lanțul median, căci acesta cuprinde exact cele trei cantoane ale rasei italiene (Valais, Tessin, Grisons). Frontiera politică actuală nu atinge nici cel puțin lanțul alpin meridional, așa încât toate defileurile strategice care ajung pînă la porțile Milanului sînt în mîini străine. Aceasta seamănă cu un pumnal infipt în inima națiunii! Teoria liniei de împărțire a apelor este falsă, de ea s-au servit toate hegemoniile antiitaliene pentru ca să ne asuprească. Ea este nedreaptă și perimată. Trebuie să învingem această piedică înainte de a fi prea târziu“.

Examinînd harta care figura în acest manifest iredentist, se vede ce ar fi însemnat deplasarea frontierei italiene pînă la „Catena mediană“ sau lanțul median al Alpilor.

Aceste aspirații fasciste i-au displicut Berlinului. Sub titlul „Italia hărțuiește Elveția“, „Agenția de presă internațională“ a lui Franz Burri, aflat deja în serviciul lui Goebbels a publicat următoarele la 2 mai 1935 :

„Acum citeva zile, presa elvețiană a atras atenția asupra unor broșuri iredentiste care aparțin unei penițe italiene. În aceste broșuri Valais, la Rhétie de Coire (Grisons) și Tessin sînt desemnate ca părți ale Italiei. Nu ne miră această nouă îndrăzneală, cunoscînd întorsătura pe care a luat-o fascismul italian și politica mussoliniană în Europa centrală. Pe de altă parte, nu mai este de mult pentru nimeni un secret că lirele abundă în țara noastră, pentru ușurarea expansiunii politice a fascismului italian“.

„Afacerea Fonjallaz“ izbucnește

Fonjallaz avea în garda sa pe Marcel Jaquier, un muncitor de 31 de ani, al cărui cazier judiciar era plin de delict de drept comun. La începutul lunii decembrie 1934, acesta din urmă a intrat în legătură cu fostul consilier național la Lausanne, Viret, și i-a declarat că avea de făcut o serie de destăinuri referitoare la „Federația fascistă“ a colonelului Fonjallaz. El preciza că se certase cu Fonjallaz pentru că acesta nu-i plătise salariul.

Viret n-a crezut decît jumătate din destăinuirile senzaționale ale lui Jaquier, care erau nesecate în privința legăturilor secrete ale lui Fonjallaz atît cu diversele autorități ale partidului și guvernului fascist, cît și cu „Casa cenușie“ din München.

Viret l-a trimis pe Jaquier la consilierul de stat Leon Nicole, care pe atunci era șeful Departamentului de justiție și poliție al cantonului din Geneva. Acesta a pus să fie interogată îndelung de comisarul de poliție Vibert, în fața căruia Jaquier a repetat afirmațiile sale, dînd asigurări că ar putea aduce și dovezi scrise. Aceste documente au fost predate lui Paul Choux, alias Abel Sarrol, redactor la „Munca“, cotidianul socialist din Geneva, care, fiind prieten și colaborator apropiat al grupului meu, m-a ținut la curent cu toată afacerea.

La sfîrșitul lunii decembrie a anului 1934, noi eram în măsură să lansăm o vastă campanie de presă împotriva lui Fonjallaz și a „Federației“ sale fasciste. Posedam destule documente, datorită prietenilor noștri de la „fascio“ din Tessin, ca de altfel și din alte surse, pentru a-l acuza oficial pe Fonjallaz de înaltă trădare și manevre antidemocratice.

La 31 decembrie 1934, „Petit Dauphinois“ din Grenoble și „Elveția“ din Geneva au publicat — transmise de cineva pe care nu l-am putut niciodată identifica — niște știri care anunțau dezvăluirea unei afaceri de spionaj în Elveția. Paul Choux

și cu mine a trebuit atunci să acționăm. Destăinuirile cu privire la Fonjallaz și la consortii săi au început pe 2 ianuarie 1935, simultan în „Munca“ și în serviciul meu de presă „Insa“. Considerînd că Fonjallaz ar încerca să dispară în străinătate de la prima apariție și să caute un adăpost la complicitățile săi din Italia și Franța, ori poate chiar în Germania, ne-am hotărît să prevenim despre aceasta autoritățile federale. În seara de 1 ianuarie 1935 eu i-am telefonat consilierului federal Baumann, pe atunci șeful Departamentului federal de justiție și poliție și l-am pus la curent cu intențiile noastre.

Primele articole, cum era și de așteptat, au făcut senzație, „Afacerea Fonjallaz“ începuse: ea a mobilizat atît presa elvețiană cît și pe cea a altor țări democratice. La 3 ianuarie 1935, Consiliul federal a însărcinat cu cercetarea cazului un judecător militar, pe locotenent-colonelul Petitmermet, care urma să stabilească dacă Fonjallaz era sau nu vinovat de înaltă trădare.

După cîteva zile a mai explodat o bombă, de data aceasta împotriva noastră, pentru că se descoperise că, de fapt, Jaquier imitase semnătura lui Fonjallaz pe patru din cele treisprezece documente predate de el lui Paul Choux. După această lovitură dosarul nostru nu mai avea nici o valoare, căci lui Fonjallaz nu-i mai rămînea decît să afirme, cu fruntea sus, că toate documentele erau false. Mai tîrziu însă el a trebuit să mărturisească că conținutul multora din aceste texte și, îndeosebi, al celui care se referea la războiul civil erau conforme cu realitatea, dar în acea perioadă, după ce și-a plecat, timp de cîteva zile, capul, Fonjallaz a putut să-și ofere luxul să înainteze o plingere împotriva fostului său paznic, Jaquier, și a redactorului Paul Choux, pentru falsificarea de documente și folosirea lor. Ancheta a fost incredințată justiției din Vaud.

Între timp, Jaquier a dispărut în Franța. Mai tîrziu, securitatea națională l-a arestat la Hyères, l-a supus la îndelungi interogatorii și apoi l-a extrădat.

Poliția franceză a avut toate motivele să-l interogheze pe Jaquier, căci între Fonjallaz și extremiștii de dreapta francezi existau sute de legături. În timp ce se afla în detenție în Franța, Jaquier a trimis locotenent-colonelului Petitmermet un raport de patru pagini, în care recunoștea că a imitat de patru ori semnătura lui Fonjallaz, dar insista asupra faptului că, în privința fondului, documentele pe care el le remisese lui Paul Choux corespundeau realității. Falsurile comise de Jaquier, apoi fuga lui, ne-au pus într-o situație delicată. S-a crezut că noi eram victimele unei mistificări. Chiar și unele ziare care ne simpatizau ne-au blamat.

Era riscant în acea perioadă să acuzi de înaltă trădare, de violare a Constituției democratice, pe un fost colonel elvețian, fost profesor de științe militare la Școala politehnică federală.

În unele medii, Fonjallaz continua să fie stimat, deși însuși consilierul federal, bine văzut de toată lumea, Karl Scheurer, șeful Departamentului militar federal, răspunzând la 2 octombrie 1925, în fața Consiliului federal, la o interpelare asupra armatei elvețiene, îl acuzase de defăimare, minciună și iresponsabilitate față de sarcinile ce-i reveneau. Fonjallaz — declarase acest înalt personaj — putea „să aducă grave prejudicii prestigiului țării și armatei“.

Noi căutam noi dovezi împotriva lui Fonjallaz, care, de data aceasta, să nu mai poată fi atacate. Într-o scrisoare din 12 ianuarie 1935, Walther Bringolf, consilier național și primar la Schaffhouse, îmi scria :

„De câteva zile eu sint în posesia mai multor semnături originale ale lui Fonjallaz, în cazul în care vei avea nevoie de elemente de comparație . . . Colonelul Fierz din Zürich i-a spus acum câteva zile omului care mi-a remis documentele referitoare la Fonjallaz: „Ceea ce i se întâmplă lui Fonjallaz e adevărat. El recoltează ceea ce a semănat. Nu s-a găsit ni-

mic la percheziția domiciliară pentru că nu se poate risca un incident diplomatic cu Italia“.

Altă dată, Fierz s-a dus în Italia cu Fonjallaz ca să-l întâlnească pe Mussolini.

În luna august 1935, noi am fost informați de un detectiv particular din Winterthour că Fonjallaz participase la experimentarea unui nou model de armă la fabrica de armament din Soleure.

Cheltuielile fiind prea mari, a trebuit să renunțăm la continuarea acestei anchete prin detectivul respectiv.

Mai târziu, pe cînd afacerea Fonjallaz se afla într-un punct mort, consilierul federal Pilet-Golaz i-a spus unui ziarist romand acreditat pe lângă Palatul federal :

„Dacă Fonjallaz nu se astîmpără, noi o să-l acuzăm de spionaj“.

În această perioadă, ancheta justiției militare n-a putut dovedi că Fonjallaz s-a făcut vinovat de trădare de secrete militare. În schimb, la 8 și 13 ianuarie 1936, Tribunalul poliției corecționale din Lausanne i-a acuzat pe Marcel Jaquier și Paul Choux de „falsificare de documente și folosirea lor“.

Dezbaterile au dus la noi surprize.

Pe urmele atentatelor din Marsilia

Încă de la prima zi a procesului, avocatul general Boven i-a pus la Jaquier întrebări referitoare la atentatul comis la 9 octombrie 1934 la Marsilia, care a costat viața regelui Alexandru I al Iugoslaviei și a președintelui Consiliului francez, Louis Barthou. Această crimă fusese organizată și executată de o mișcare croată de sub conducerea lui Ante Pavelic — cel care în timpul războiului va lua puterea în Croația cu sprijinul italienilor, făcînd să domnească aici teroarea.

Iată ce scriam în raportul meu de la agenție, în legătură cu dezbaterile de la 8 ianuarie 1936 :

„Avocatul general Boven i-a cerut lui Jaquier să răspundă dacă era exactă afirmația cum că el ar fi fost interogat în Franța asupra atentatului de la Marsilia, ce întrebări i se puseseră și ce răspunsese. Jaquier a refuzat să vorbească, dar acuzația a insistat. Ezitând, Jaquier a început atunci să răspundă.

Apoi a fost întrebat cine era în serviciul lui Fonjallaz, ce știa despre o doamnă pe care o cunoștea acesta din urmă, dacă era la curent cu o călătorie în cursul căreia mașina lui Fonjallaz a transportat la gara din Lausanne cutere misterioase și dacă unele persoane nu-și petrecuseră noaptea la castelul din Memise, la Fonjallaz, cu câteva zile înainte de atentat. În timp ce Jaquier făcea declarații, care au provocat, cum era de așteptat, emoții în sală, Fonjallaz a pâlit și și-a plecat ochii în jos.

Amănuntele n-au fost cunoscute decît mult mai tîrziu, datorită cărții „Atentatul de la Marsilia“ de Vladeta Milicevic, care fusese însărcinat atunci de guvernul regal din Belgrad cu anchetarea acestei crime și a dedesubturilor ei. Această carte reproduce o declarație scrisă de Paul Marabuto, comisar divizionar al securității naționale din Paris, declarație din care un pasaj ne interesează în mod deosebit. Conținutul lui, în mare, este următorul : ancheta a dovedit că Nowak, unul din autorii atentatului, al cărui nume adevărat era Pospisil și Beneș, complicele lui, care în realitate se numea Milan Rajic, trebuiau să se găsească la Lausanne, unde regele voia să se ducă după șederea sa la Paris, pentru a încerca comiterea crimei în acest oraș, dacă ar fi eșuat la Marsilia, unde debarcase Alexandru I.

Cît despre misterioasa „doamnă pe care o cunoștea Fonjallaz“, Milicevic arată că era vorba de Stana Godina, soția lui Antun Godina, care în timpul războiului era șeful poliției secrete în statul lui Pavelic. Printre nenumăratele sale victime s-au aflat complicitii ucigașului de la Marsilia, Vlado Makedonski, care fusese linșat pe loc.

Nu întîmplător complicitii săi, Pospisil, Rajic și Rajj, pe care Curtea marțială îi condamnase la muncă silnică pe viață, au fost

eliberați de Gestapo din închisoarea centrală din Fontevrault și ei au putut astfel să se înapoieze în Croația.

E posibil ca „paznicul“ Jaquier să nu fi cunoscut pe toți prietenii lui Fonjallaz și nici dedesubturile asasinatului de la Marsilia, dar e sigur că el îl cunoștea pe instigatorul lui moral, Ante Pavelic, fapt pe care, de altfel, nu l-a negat.

Printre declarațiile de la procesul de la Lausanne care au avut o importanță considerabilă o cităm pe aceea a șefului poliției cantonale din Vaud, dl. Jaquillard, care spunea : „Azi am impresia că Jaquier spune adevărul“ și adăuga că după informațiile primite de el la 31 ianuarie 1935 de la Ministerul public federal, ancheta asupra lui Fonjallaz continua.

Deși aceste fapte și mărturisiri erau acuzatoare pentru Fonjallaz, acesta răminea provizoriu victorios și se așteptau noi dovezi. Pentru falsificarea de documente, Marcel Jaquier a fost condamnat la un an de închisoare, iar prietenul meu, care le publicase, a scăpat doar cu două luni, pe care le-a executat.

Cum eu, fiind de aceeași părere cu Paul Choux, publicasem aceleași documente ca și el, Fonjallaz m-a atacat și pe mine — și nu numai pe mine, dar și redacția „Berner Tagwacht“ care reproducesea textul meu. Plîngerea lui Fonjallaz era redactată astfel : „Acuzații sînt vinovați și trebuie să fie condamnați cu înminarea către subsemnatul a sumei de 10 000 de franci de fiecare, drept despăgubire“.

La 8 ianuarie 1936, în fața președintelui Camerei a doua civile din Berna s-a făcut o încercare de împăcare a părților ; am refuzat orice compromis. Lucrurile au rămas în acest punct : Fonjallaz a refuzat să mai continue procesul. Avea motive puternice să nu-l mai continue : între timp, noi intrasem în posesia unor noi documente împotriva lui, putînd să stabilim prin-

tre altele și faptul că în 1934 el îl întâlnise la Mervelier pe generalul italian Sani și pe alți demnitari fasciști, cu care convenise asupra unor acțiuni subversive.

Fonjallaz lovit de destin

În jurul lui Fonjallaz s-a așternut liniștea. Anii au trecut. Războiul a izbucnit. La 25 ianuarie 1940, fostul colonel Fonjallaz a fost arestat în gara din Schaffhouse, în timp ce se grăbea să plece în Germania. Ancheta a stabilit că, de la începutul războiului, Fonjallaz organizase în favoarea Germaniei un serviciu de informații militare și politice. Conform raportului Consiliului federal din 28 decembrie 1946, spionajul militar era îndreptat împotriva Franței. Fonjallaz își procura informațiile prin intermediari care plecau în Franța. Pentru a-i convinge pe elvețieni să facă această treabă, Fonjallaz nu ezita să-i facă să creadă că informațiile lor serveau Elveției. Serviciul de informații politice spiona atât Franța cât și Elveția. În Elveția el spiona mai ales agenția de presă engleză „Exchange Telegraph” și asociația poloneză „Pro Polonia”. Dacă Fonjallaz se interesa de agenția englezească, asta o făcea mai ales pentru că el credea că ar putea da în acest mediu de urma autorilor atentatului din München împotriva lui Hitler. Informațiile primite erau transmise destinatarilor din cel de-al treilea Reich fie prin Fonjallaz personal, fie prin simpatizanții naziști care aveau ocazia să treacă frontiera.

La 28 februarie 1941, Tribunalul federal l-a condamnat pe fostul colonel Arthur Fonjallaz la trei ani închisoare. Alți patru acuzați au primit între 6 și 12 luni închisoare. Prin această judecată s-a pus capăt o dată pentru totdeauna acțiunilor grupului fascist din jurul lui Fonjallaz.

Agentul 10 010 al Gestapoului

Afacerea Fonjallaz m-a făcut să am una din cele mai curioase întâlniri din cariera mea. E vorba de cazul Martin Dan-

ner, exemplu tipic privind încercările naziștilor de infiltrare, de care Ministerul public federal din acea perioadă s-a văzut obligat să se ocupe.

Intr-o zi de la jumătatea lui ianuarie 1935, cineva sună dis-de-dimineată la apartamentul meu din Berna, unde îmi aveam și biroul. Deschizind, m-am găsit față în față cu un tânăr înalt, cu părul blond, pieptănat peste cap.

— Dv. sinteți dl. Pünter? m-a întrebat el, fixându-mă ca și cum i-ar fi fost frică să nu-i ascund ceva.

— Da, dar ce doriți?

— Dați-mi voie să mă prezint. Eu sint Martin Danner, din München, agentul 10 010 al Gestapoului. Aș dori să vă vorbesc.

Am înghițit de două ori în sec, apoi l-am întrebat:

— Nu ați greșit cumva adresa? Sinteți sigur că mie trebuie să-mi vorbiți?

— Nu, știu foarte bine unde sint, cu cine am de-a face și vă înțeleg surpriza. Cu toate acestea vă cer să-mi acordați o convorbire care după mine e de mare importanță pentru dv., deoarece eu am urmărit desfășurarea campaniei dv. împotriva lui Fonjallaz.

I-am spus să intre înăuntru și i-am oferit un scaun. I-am propus să ia o țigară, dar a refuzat. Apoi a spus:

— Pentru ca să mă puteți înțelege trebuie să vă relatez mai întâi pe scurt biografia mea. Sint fiul unui arhitect din München, dar mama mea este elvețiancă. Fiind catolic, am fost membru al Partidului popular bavarez. După terminarea studiilor am devenit ziarist și am găsit un post de colaborator permanent la „Münchner Neueste Nachrichten”. Cînd naziștii s-au băgat peste presa germană, toți redactorii ziarului am fost convocați de un asistent al lui Goebbels care ne-a spus că trebuie să alegem între aderarea la nazism și continuarea de a lucra sub noua conducere, sau demisia pe loc. Știam cu toții ce însemna aceasta: ori P.N.S.G., ori lagărul de concentrare de la Dachau, care nu era prea departe.

Ca și colegii mei, am cedat în fața forței, spunându-mi că vom putea păstra o oarecare libertate de expresie, dar asta n-a fost decât o iluzie, căci noua conducere, în scurt timp, ne-a debarasat de ea. După vreun an am primit o înștiințare prin care mi se ordona să merg la „Casa Cenușie” la gruppenführerul SS Reinhard Heydrich, superiorul meu actual. „Danner, mi-a spus el, mama dv. este elvețiancă și știm că dv. cunoașteți bine Elveția. Sînteți încorporat la Gestapou și o să primiți instrucțiuni pentru îndeplinirea unor misiuni secrete în Elveția. Heil Hitler!”.

Heydrich mi-a spus acest lucru fără nici un menajament, fără să-mi pună cea mai neînsemnată întrebare sau să-mi fi cerut cît de cît părerea. Acesta era un ordin. Am primit deci, fără să fi vrut, să fiu agent al Gestapoului și mă găsesc acum în Elveția ca să-mi îndeplinesc prima mea misiune. E vorba să intru în contact cu șefii diverselor grupuri care simpatizează național-socialismul și, în ce privește celelalte personalități, să încerc să aflu în ce măsură ele ar fi gata să colaboreze cu P.N.S.G. sau, în caz contrar, să le opun rezistență. Mai tirziu, cei care vor fi făcut o profesiune de credință față de hitlerism vor constitui cadrele unui regim autoritar și național-socialist din Elveția, ținînd cont de particularitățile acestei țări. Iată cine sînt eu și în ce constă misiunea mea, care îmi repugnă.

Trebuie să fac ceva, să vorbesc cu autoritățile și ziariștii elvețieni, căci nu pot să mă hotărâsc să pregătesc în această țară în care s-a născut mama mea o agitație pronazistă. De aceea am venit să vă văd. Am mai vorbit despre acest lucru și cu dr. Markus Feldmann, de la „Neue Berner Zeitung” (viitorul consilier federal). Sînt gata să vă remit un raport detaliat asupra organizației Gestapoului și să vă țin la curent cu viitoarele mele acțiuni în Elveția.

În timp ce vorbea astfel, eu îl studiam cu multă atenție. Privirea lui era deschisă, dar trăda o oarecare neliniște, poate chiar un fel de groază. Era el oare sincer, ori toate acestea nu erau decât o abilă provocare ?

— Domnule, i-am răspuns eu rece, ceea ce îmi povestiți despre misiunea dv. mă miră mai mult decît îndrăzneala șefilor dv.

Eu sînt de mult timp la curent cu tentativele de infiltrare nazistă și cunosc elementele care ar fi gata să facă corp comun cu Hitler, pentru ca Elveția să adere la „Noua Europă”. Dar acești domni din Berlin și din München își fac iluzii zadarnice dacă cred că proiectul lor ar putea fi realizat fără să se recurgă la forță. Fiți sigur că acest lucru, în ziua cînd va fi vorba ca el să fie pus în aplicare, nu se va face fără vărsare de sînge. Poate nu știți că orice soldat elvețian își ține pușca acasă. În această țară, încăierările mici de stradă n-ar servi la nimic. Va trebui deci ca țara noastră să fie invadată cu arma în mină și sînt sigur că Hitler și consilierii lui, înainte de a începe această acțiune, vor reflecta mai întii. În sfîrșit, vă rog să nu mă înțelegeți greșit dacă mărturisesc că nu știu cît să cred din cele ce mi-ați spus dv. acum, temîndu-mă să nu fiți un agent nazist deosebit de șiret.

Martin Danner părea că se aștepta la un asemenea răspuns. El a reacționat fără nervozitate :

— Înțeleg perfect reacția dv. Dar să nu subestimați eficacitatea acțiunilor subterane ale naziștilor desfășurate împotriva tuturor vecinilor Germaniei, inclusiv a Elveției. Faceți ochii mari și uitați-vă la ceea ce se întîmplă în Austria. Eu sînt gata să vă dau dovezi despre sinceritatea mea. Permiteți-mi să scriu aici, la dv., rapoartele pe care vreau să vi le dăruiesc și puneți-mă la încercare.

— Bine, sînt de acord să încercăm. Dar există un singur lucru de care dv. va trebui să țineți seama : dacă în momentul de față Ministerul public federal nu e la curent cu misiunea dv., are să fie foarte curînd ; el va ordona să fiți supravegheat și, eventual, să fiți arestat, dacă are să creadă de cuviință.

Răspunsul lui mi s-a părut cu adevărat naiv și m-a făcut să rîd :

— Pe lista personalităților pe care trebuie să le întâlnească figurează și numele d-lui Stämpfli, procurorul Confederației; am să-i țin același discurs.

Eu îl cunoșteam prea bine pe procurorul Confederației ca să fiu sigur că zilele pe care le va mai petrece Martin Danner în Elveția ar fi numărate de îndată ce va face vizita proiectată la Palatul federal. A făcut oare această vizită? S-a abținut s-o facă? Nu știu, dar evenimentele care au urmat au demonstrat că Ministerul public urmărea îndeaproape venirile și plecările lui Martin Danner.

Ceea ce mă interesa însă pe mine cel mai mult nu era acest lucru, ci faptul de a intra cât mai curînd posibil în posesia raportelor pe care Martin Danner mi le propusese. Primul raport redactat era de 21 de pagini și trata despre organizația Gestapoului („Geheimes Staatspolizeiamt“ — „Oficiul poliției secrete de stat“), despre sediul ei din Prinz-Albert-Strasse 8, din Berlin, despre ierarhia conducerii cu principalii comandanți, de la Heinrich Himmler și Reinhard Heydrich pînă la Best și consorți săi.

Iată ce scria Danner în legătură cu metodele folosite în palatul Gestapoului:

„Trecînd pe poarta mare care permite accesul în palatul principelui Albert, vizitatorul trece prin fața unei prime saniti-nele, aparținînd gărzii personale a lui Adolf Hitler. Abia de a făcut cîțiva pași mai departe că se și lovește de o a doua gardă care poartă uniformă neagră a SS-iștilor. Acești doi oameni, ale căror revolve sînt mereu încărcate, nu lasă să treacă decît pe purtătorii unui permis de liberă trecere, adică pe titularii cărții verzi de funcționar al casei sau pe persoanele așteptate, care vin la vreo convocare. O dată intrat, vizitatorul prezintă înștiințarea unui funcționar care aplică pe ea o ștampilă și își notează ora exactă, apoi o dă vizitatorului cu indicația ca la ieșire să se prezinte din nou la serviciul de gardă.

Nici un vizitator nu poate ieși afară din palat dacă înștiințarea lui n-a fost semnată și ștampilată. După ștampila întrebuintată, paznicul știe dacă vizitatorul trebuie urmărit. În acest caz, el prelungește formalitățile pînă ce un agent, care așteaptă astfel de ordine, poate să-l ia în urmărire“.

Martin Danner mi-a mai remis și copia parțială a unui raport trimis de el superiorului său imediat, gruppenführerul SS Reinhard Heydrich, al cărui conținut îl redau mai jos:

„În timpul șederii mele în Elveția am intrat în legătură pînă în prezent cu următoarele organisme: 1) cu mișcările naționale elvețiene; 2) cu biroul care se ocupă de Internaționala a III-a din Geneva; 3) cu organizația italo-fascistă. În Elveția, mișcarea națională se mai împarte încă în vreo zece grupe. „Frontul național“ e de departe cel mai important. Eu presupun că el corespunde mult mai mult aspirațiilor proprii ale Elveției decît „Grupul confederațiilor național-socialiști“ care găsește un ecou cu atît mai restrîns cu cît șeful său, Theodor Fischer, e lipsit de prestigiu. Același lucru se poate spune și despre „Uniunea națională“ din Elveția romandă, căci se pare că șeful său, genovezul Georges Oltramare, n-ar poseda calitățile personale pe care i le implică funcția.

„Frontul național“ este antisemit, antimasonic și, într-un fel general, seamănă mult cu mișcările național-socialiste și fasciste, cu unele nuanțe specifice țării respective.

Am fost rugat și am acceptat să particip la crearea unui serviciu de informații special al „Frontului național“ îndreptat înainte de orice împotriva marxismului. Acest serviciu ne-ar putea eventual ajuta în trecerea peste frontieră a unor emigranți care ne interesează. Primii care ne-ar interesa ar fi Otto Braun și Egon Erwin Kisch, amîndoi din Zürich. Acest gen de operații nu prezintă în Elveția nici un fel de dificultate sub aspectul de-vezelor și al formalităților de frontieră.

Cum Elveția n-are poliție politică, sarcina de a supraveghea mișcările ostile statului revine procurorului Confederației,

Stämpfli. Practic, asta înseamnă că acest control nu este efectuat decât de polițiile cantonale, parțial contaminate și insuficiente, mai mult sau mai puțin comparabile cu polițiile noastre municipale. Cu alte cuvinte, controlul e aproape inexistent.

Organismul genovez cu care am negociat eu se cheamă „Comitetul permanent al Antantei de luptă împotriva Internaționalei a III-a“. El mai are și denumirea de „Liga Aubert“, după numele președintelui său.

Sufletul acestei acțiuni nu este acest Aubert (un genovez de viță nobilă), ci un altul, un rus alb, dr. Lodigenski, care are legături cu profesorul Ilijin, din Berlin, prin intermediul căruia am cunoscut eu Liga. Lodigenski n-a vrut să-mi spună secretele lui. El s-a mărginit doar la punerea mea în legătură cu organizații separatiste ucraino-ruse. Totuși, unele elemente ale conversației noastre mi-au fost utile: de exemplu, el a confirmat unele informații cu privire la „Trust“ pe care eu le-am adus în discuție pentru a-l vedea cum reacționează. El a precizat că șeful acestei organizații era Homotoff, și că ea ar avea ramificații în toată lumea. Cu privire la acest punct va urma un raport...“

Martin Danner și-a consacrat deci mai multe săptămâni parcurgerii Elveției și, conform instrucțiunilor primite, a luat contact cu toate organismele și personalitățile de la care naziștii sperau să aibă vreun sprijin. Îmi spunea mereu câte ceva din aceste activități ale sale și nu-mi cerea în schimb nimic.

Conduita lui îmi întărea convingerea pe care mi-o formasem că mă aflu în fața unui om animat de sentimente contradictorii. În acest sens, un mic incident care s-a produs în biroul meu într-o seară a lunii martie mi s-a părut semnificativ.

Martin Danner luase loc alături de mine la masă, în fața mașinii de scris și lucra la raportul său asupra Gestapoului. În fața lui eu băteam la o altă mașină informațiile pentru serviciul meu de presă. Cîneva a sunat la ușă. M-am uitat la ceas: erau aproape orele 12 noaptea. Am constatat că Danner pălise. Și-a dus mîna dreaptă la tocul revolverului și am auzit distinct clăn-

țănitul unei arme căreia i se ia piedica. Pentru mine, vizitele nocturne erau ceva obișnuit. M-am dus deci să deschid; una din ștafetele mele, cunoscută sub pseudonimul de Remo, îmi aducea vești din Italia. Revenind în birou l-am văzut pe Danner că își reluase lucrul și era vizibil destins.

— V-a fost frică: de ce și de cine? — l-am întrebat eu pe un ton cât se poate de natural.

Fără să se uite la mine, mi-a răspuns laconic, pe un ton care trăda disprețul lui față de această neliniștire:

— Dv. vorbiți așa pentru că nu cunoașteți ce înseamnă Gestapoul!

După câteva zile de la acest mic incident, am primit de la Roma un aviz provenind de la „Giustizia e Libertà“. În timpul săptămîinii, la o dată care era indicată cu precizie, niște agenți de la OVRA intenționau să întâlnească într-un hotel din Zürich pe cîțiva agenți ai Gestapoului, veniți din Germania. Prietenii noștri din Roma voiau să știe cine erau oamenii Gestapoului. Aveam deci o ocazie să-l pun pe Danner la încercare, căci, fiind el însuși un agent al Gestapoului, trebuia să cunoască pe cei care aveau să vină din Germania, putea să ia contact cu ei și să obțină informații cu privire la întâlnirea polițiilor secrete italiene și germane.

I-am comunicat deci lui Danner dorința mea. Fără să ezite, el a acceptat misiunea. Pentru cazul în care aș fi avut alte comunicări să-i fac, am convenit ca eu să-i scriu la post restant la oficiul poștal din Fraumünster, din Zürich. Ducîndu-se să-și ridice scrisoarea, Danner a fost arestat. Mă așteptam la așa ceva, căci era supravegheat de ani de zile.

Raportul poliției cu privire la arestarea lui preciza: „Înarmat. Are glonț pe țevă“. Am aflat vestea arestării sale printr-o scrisoare pe care el mi-a scris-o din închisoarea din Zürich.

La patruzeci și opt de ore de la arestarea lui, un funcționar de la secția politică a poliției din Berna a venit să mă în-

trebe dacă îl cunoșteam pe Martin Danner, dacă scrisoarea găsită asupra lui la arestare venea într-adevăr de la mine și ce gîndeam eu despre acest individ. Am înțeles imediat că Danner îi spusese poliției aproape același lucru ca și mie în legătură cu misiunea lui și că poliția avea față de el aceeași impresie contradictorie ca mine. La cererea lui, a fost condus la frontiera cu Liechtenstein, și nu la cea cu Germania. După cîteva zile, am primit de la Vaduz o scrisoare prin care Danner îmi cerea să merg să-l văd cît mai repede posibil la un hotel din acest oraș. Nenorocirea a făcut ca eu să fiu bolnav de gripă la pat. Am hotărît să trimit la Vaduz o colaboratoare foarte sigură și l-am prevenit în scris pe Danner de aceasta. Aflat în fața acestei persoane, Danner n-a făcut totuși decît cîteva observații fără importanță și a dispărut.

După cîteva luni i-am scris tatălui lui Danner, la München (adresa mi-o dăduse fiul lui) și l-am întrebat dacă are vești de la Martin. Răspunsul lui Danner-tatăl a fost amabil, dar scria că nu știa unde se găsește fiul lui. De la șederea lui la Vaduz, el nu mai auzise vorbindu-se despre el. Se refugiase oare într-o altă țară? A fost lichidat de Gestapo pentru că trădase?

Iată cite întrebări rămase fără răspuns.

Un lucru însă era mai mult ca sigur: Hitler își întindea plasa peste Elveția și peste întreaga Europă în speranța de a-și înfăptui „marele său Reich german”. Episodul Martin Danner m-a îndirjit în hotărîrea mea de a lupta împotriva național-socialismului prin toate mijloacele pe care le aveam la îndemînă, alături de alte persoane care își propuseseră același obiectiv. Ocazia mi-a fost oferită de agresiunea fascistă împotriva Republicii Spaniole.

III. RĂZBOIUL DIN SPANIA

De la știre la „informație”

În legătură cu începuturile războiului din Spania, din iulie 1936, elementele fasciste și naziste au răspîndit continuu un val de minciuni, așa încît ele au fost crezute chiar și acolo unde o astfel de propagandă nu avea sorți de izbîndă.

Cum prejudecățile răspîndite prin această campanie au lăsat mai mult decît urme, e absolut obligatoriu să amintim în cîteva cuvinte care a fost realitatea istorică.

În aprilie 1931, monarhia spaniolă a fost răsturnată. Regele Alphonse al XIII-lea și familia lui au fost rugați să părăsească țara și au părăsit-o sub escortă. Alegerile legislative dăduseră naștere unei majorități republicane indiscutabile. Socialiștii erau în minoritate, iar în parlament aproape că nu mai erau comuniști. În timpul noilor alegeri, din noiembrie 1933, partidele de dreapta au ieșit învingătoare. Lerroux, radical de dreapta, l-a succedat în fruntea guvernului pe Manuel Azana, radical de stînga.

La 18 iulie 1936 a izbucnit rebeliunea fascistă în Spania, rebeliune declanșată de generalul Franco. La acea dată, Spania avea din nou un guvern de centru — stînga, prezidat de Manuel Azana. Cabinetul nu cuprindea nici un singur socialist și, cu atît mai puțin, comuniști.

Marea majoritate a poporului era pentru republică. Mulțimea s-a năpustit peste cazarme și arsenale și s-a înarmat pentru a lupta, alături de trupele republicane, împotriva bandelor de mauri aduse din Maroc de generalul Franco, împotriva Falangei fasciste și a fracțiunilor armatei care trecuseră de partea lui Franco.

Generalul Miaja, apărătorul Madridului, a organizat atît de bine rezistența față de asalturile adversarului, încît Capitala n-a putut fi cucerită. Atunci a inventat generalul Miaja expresia de „coloană a cincea”, care avea să intre în istorie : el desemna prin aceasta pe inamicii pe care îi avea chiar în orașul respectiv, afară de cele patru armate în drum spre Madrid. Dar intervenția străină din Spania era prevăzută de mult timp, cu mult înainte de insurecția lui Franco. Monarhiștii și partidele de extremă dreaptă nu acceptaseră niciodată abolirea regalității.

La 31 martie 1934, doi oameni politici de dreapta au fost primiți de Mussolini la Roma. E vorba de Goicochea, președintele partidului „Reînnoirii spaniole” și de contele Rodezno, șeful partidului carlist. Mareșalul Italo Balbo asista și el la convorbire. Mussolini a promis spaniolilor ajutor material și moral în eforturile lor pentru restaurarea monarhiei. El i-a asigurat de livrarea imediată a 200 000 de puști, 200 de mitraliere cu munițiile respective, 20 000 de grenade și un milion și jumătate de pesetas. În plus, s-a convenit ca acest ajutor „să ia, la momentul oportun, amploarea impusă de împrejurări”. Momentul a venit în toamna anului 1936, cînd s-a procedat la o intervenție directă.

Zadarnic a informat guvernul despre aceste fapte Societatea Națiunilor și guvernele din Paris, Londra, Washington și Moscova. Zadarnic a cerut guvernul să se ia măsuri împotriva acestei intervenții străine : demersurile lui au rămas fără ecou, deși presa franceză și engleză, ca să nu le cităm decît pe acestea, confirmau zilnic prin vocea corespondenților lor intervențiile Italiei și Germaniei.

Cu cît poporul se îndirjea mai mult în rezistența sa împotriva agresiunii străine, cu atît mai mult Hitler și Mussolini făceau să crească trimiterile lor de trupe și de material de război în Spania.

În cartea sa intitulată „Doy fe” („Eu mărturisesc”), Antonio Ruiz Vilaplana scrie :

„În zona acuzată de naționalism, fascism sau franchism, revolta a durat nu datorită eforturilor armatei rebele, ci datorită tehnicii militare germane și soldaților italieni. Cei care nu cunosc exact situația reală comit, atunci cînd contestă aceste fapte, eroarea de a atribui ajutorului italian o eficacitate și o importanță mai mare decît ajutorului german. Or, eu sînt în măsură să arăt că tocmai acesta din urmă a fost decisiv. În timp ce italienii trîmbețau că ei sînt niște eroi și că intervenția lor va „salva” Spania, nemții, mai prudenți și mai practici, au știut să-și ascundă intențiile de a interveni cu armata, însușindu-și practic toate bogățiile naturale din nordul țării”.

Hitler se interesa de bogățiile subsolului spaniol : ele au jucat un rol capital în reînarmarea Germaniei în vederea celui de-al doilea război mondial, iar în timpul războiului, pentru reînnoirea acestui armament.

Înainte chiar de atacul deschis, partidul nazist avea puncte de sprijin în toată Spania, mai ales în cercurile conducătoare din economie.

Spania a trebuit să aștepte pînă în 1937 pentru ca U.R.S.S. să se hotărască să-i vîndă material de război în cantități apreciabile și să-i trimită tehnicieni de diverse specialități militare, așa cum trimiteau nemții și italienii lui Franco. Acesta a fost singurul ajutor oficial pe care l-a primit Spania.

În iulie 1937, eu am înființat împreună cu cîțiva prieteni „Societatea Elveția-Spania”, destinată să lămurească opinia publică asupra tuturor acestor evenimente, prin conferințe, filme și presă.

Personal am fost de două ori în Spania, în perioada aceea, ca să adun reportaje, o dată pe frontul din Balaguer, iar a doua oară în Valence și Barcelona, unde am luat interviuri conducătorilor republicani și membrilor brigăzilor internaționale. Cu această ocazie am făcut cunoștință cu un ofițer rus de informații cu numele de „Carlo”. Prin intermediul acestui ofițer l-am cunoscut la Geneva pe Sandor Rado, șeful serviciului sovietic de informații din Elveția.

La 13 martie 1937, guvernul Republicii Spaniole a adresat simultan secretarului general al Societății Națiunilor din Geneva, Joseph Avenol, și miniștrilor de externe ai Marii Britanii, Franței și U.R.S.S., cite o notă de protest împotriva intervenției masive a trupelor italiene, germane și franchiste. Pentru a dovedi autenticitatea acestei intervenții, guvernul a anexat la această notă mai mult de 200 de documente care demonstau că războiul civil spaniol devenise un război de agresiune italo-germană împotriva Republicii Spaniole. Pentru început, la Cadix și în alte porturi din sudul Spaniei au fost debarcate patru divizii italiene cu tot echipamentul de luptă necesar, printre care și celebra divizie „Littoria”, de sub comanda generalului Mancini. Aceste divizii au fost transportate pe frontul din Guadalajara. Prima armată intervenționistă, urmată de multe altele, număra trei escadrile aeriene germane, puse de Hitler la dispoziția lui Franco. „Luftwaffe-ul” lui Hitler și Göring și-a început trist cariera prin bombardarea unui pașnic țirgușor rural din Guernica. N-au mai rămas din el decît ruine și sute de femei și copii uciși sau mutilați.

Pentru a ascunde violarea dreptului internațional, Italia și Germania au botezat pe soldații trimiși în Spania „voluntari”. În realitate, moralul italienilor nu pare să fi fost prea ridicat. Generalul Mancini, într-un ordin de zi către comandantii de divizii, se plîngea că soldaților le lipsea „ardoarea, curajul și energia în luptă”. Un lucru e sigur : se considera că era mai prudent

ca soldații trimiși în Spania să nu știe nimic despre destinația și motivele trimiterii lor în țară străină.

Ofensiva de la Guadalajara era destinată să încercuiască și să izoleze Madridul. Cînd această acțiune a eșuat, Hitler și-a trimis în Spania „Legiunea Condor”, care a jucat un rol decisiv în continuarea operațiilor.

Agresiunea italo-germană împotriva Republicii Spaniole a avut ca efect, în lagărul republican, constituirea brigăzilor internaționale. În aceste brigăzi s-au angajat mii de voluntari din numeroase țări. Prima brigadă și-a recrutat membrii în special cîntre emigranții antifasciști italieni, cărora li s-au alăturat și cei din Tessin : ea s-a numit „Garibaldi”.

Randolfo Pacciardi a inițiat și el o astfel de organizație. Exemplul lui a fost urmat de alte sute de elvețieni din toate cantoanele. Pentru mulți dintre ei, această angajare în luptă a însemnat sacrificarea vieții lor : 76 dintre ei au căzut pe cîmpul de onoare și se odihnesc pe pămîntul spaniol, iar alți 51 au fost dați dispăruți. Max Wullschleger, pe atunci ziarist, azi membru al Consiliului de stat, a scris despre faptele de eroism ale voluntarilor elvețieni din Spania o carte intitulată „Schweizer kämpfen in Spanien” („Elvețieni luptînd în Spania”), care a apărut în iunie 1939. În introducere găsim aceste fraze a căror justete evenimentele viitoare o vor dovedi din plin :

„Promitem să punem în serviciul Elveției, patria noastră, forțele pe care le-am pus la dispoziția poporului spaniol. Elveția trebuie să fie apărată. Țara noastră trebuie să fie un bastion al libertății, democrației și independenței. Un bastion care să desfidă furtunile timpului, așa cum munții noștri desfid furtunile naturii”.

La trei luni după apariția acestor rînduri, Adolf Hitler a declanșat al doilea război mondial.

Războiul din Spania lărgise perspectivele și sarcinile grupului meu de luptă antifascist. De acum înainte trebuia să-mi pun întrebarea dacă trebuia să mă mulțumesc și în continuare doar

cu publicarea informațiilor care îmi parvneau din Italia și Germania, sau era cazul să le găsec unora dintre ele o altă întrebuințare. Date fiind pericolele care amenințau Europa, deci și Elveția, nu mi-a fost prea greu să răspund acestei întrebări. Asta însemna ca în activitatea sa, grupul meu să facă o cotitură. El s-a identificat cu serviciul de informații în folosul Republicii Spania. De acum înainte noi trebuia să transmitem guvernului legitim al Spaniei toate informațiile care proveneau din Germania sau Italia prezentind interes fie militar, fie economic sau politic. Cutia noastră de scrisori era Ambasada Spaniei din Berna, pe atunci condusă de prietenul meu Antonio Fabra Ribas, fost reprezentat al oamenilor muncii din țara sa la „Biroul internațional al muncii“ din Geneva.

Clandestinătatea

Din acel moment, activitatea grupului meu a devenit „subterană“.

Dacă faptul de a publica — ceea ce noi nu încetam nici o clipă să facem — note și articole asupra Spaniei continua să constituie o acțiune legală în sensul în care ea era astfel concepută în Elveția, înminarea de informații cu caracter militar, economic și politic Ambasadei Spaniei la Berna ieșea din sfera legalității. Această acțiune contravenea articolului 3 al deciziei federale din 21 iunie 1935, privind securitatea Confederației, care stipula :

„Cel care desfășoară activități de culegere de informații pe teritoriul elvețian în interesul unui stat străin și în defavoarea Elveției sau a unui alt stat străin, ori care a angajat pe altcineva într-un asemenea serviciu sau l-a favorizat va fi pedepsit cu închisoarea“*.

* Textul tradus este o retraducere a textului original din limba germană (N.T.).

Această decizie viza manevrele din ce în ce mai periculoase ale naziștilor germani în Elveția și activitatea „Fronturilor“. Spionajul în detrimentul Elveției, uzurparea funcțiilor publice de către naziști, răpirile chiar, erau evenimente care se întâmplau zilnic.

În sfera de acțiune a articolului citat cădea și activitatea noastră, deși ea nu era îndreptată împotriva Elveției, căci noi operam „în detrimentul unui stat străin“ sau chiar a două, Germania și Italia, și „în interesul unui stat străin“, în speță al Republicii Spaniole.

O altă decizie a Consiliului federal din 25 august 1936, interzicea și pedepsea orice sprijin elvețian dat uneia sau alteia dintre părțile aflate în luptă, ori noi înțelegeam să ajutăm Spania republicană.

Începind din acel moment, eu și prietenii mei ne-am părăsit numele noastre de stare civilă și ne-am luat nume conspirative. Așa am ajuns eu să mă numesc „Pakbo“, o prescurtare a inițialelor principalelor noastre puncte de întâlnire de atunci : Pontresina Poschiavo, Arth-Goldau, Kreuzlingen, Berna Bâle și Orselina. Aceste nume au rămas aceleași pînă la sfîrșitul războiului.

Orice tovarăș nou încadrat în această mișcare primea un pseudonim, dacă nu-l avea deja, așa cum era cazul colaboratorilor noștri din străinătate.

Precizăm că aceeași decizie federală a dus la crearea poliției federale. Într-unul din articolele sale se spunea :

„Ministerul public federal va fi înzestrat cu personalul necesar care să-i permită să asigure în mod uniform serviciul anchetelor și al informațiilor, în interesul securității interne și externe a Confederației.

Ministerul public federal va lucra, de regulă, în strînsă legătură cu autoritățile de poliție competente ale cantoanelor“.

Pînă atunci Ministerul public federal nu dispusese de un serviciu de poliție. De fiecare dată cînd avea nevoie să facă

vreo anchetă de poliție în vreun punct oarecare al teritoriului, el era obligat să solicite concursul polițiilor cantonale. Amenințările național-socialiste împotriva integrității Confederației au scos în evidență gravitatea acestei lacune.

La scurt timp după crearea sa, poliția federală a constituit o armă eficace împotriva acțiunilor ascunse ale naziștilor. Asta n-a împiedicat-o, totuși, să fie atentă și la alt gen de activități.

Prima misiune

La începutul intervenției militare a lui Mussolini în Spania, guvernul spaniol nu era de loc informat asupra compoziției trupelor italiene și nici asupra portului în care ele aveau să debarce. Într-o dimineață din primăvara anului 1937, Fabra Ribas m-a chemat la el și mi-a arătat o telegramă descifrată, pe care o primise de la ministerul de externe, Alvarez del Vayo; acesta cerea informații urgente cu privire la debarcările trupelor și la materialul de război din Italia.

— Înainte de orele 5 seara, să-mi aduceți pe cineva care să poată să îndeplinească această misiune, a adăugat Fabra Ribas.

— Cred că știți la ce se poate aștepta dacă îl încolțesc oamenii de la OVRA, am răspuns eu.

— Bineînțeles că știu, a replicat ambasadorul, așa cum și dv. știți ce interese sînt în joc și ce se va întimpla dacă intervenția fascistă continuă să nu fie oprită.

Am ieșit și pe la orele 17 m-am prezentat din nou la Fabra Ribas.

— N-ați găsit pe nimeni să plece în Italia? a întrebat el cu un aer decepționat, cînd m-a văzut singur.

— Ba da, pe mine! am răspuns eu.

Prietenul meu s-a făcut roșu de tot la față și m-a muștră :

— Ați înebunit? Ați uitat oare că fasciștii au pus un preț pe capul dv.? Dacă vă arestează la frontieră, cine vă mai poate scoate din mîinile lor?

Eu discutasem această problemă în cursul după-amiezii cu prietenul meu Werner Stocker, secretarul general al Partidului socialist elvețian, care se afla la Berna. I-am explicat de ce trebuia să mă însărcinez eu cu îndeplinirea misiunii din Italia și de ce nu voiam să-mi asum riscul de a trimite pe unul din camarazii noștri, care putea fi arestat și ținut la închisoare. În ciuda obiecțiilor sale, pînă la urmă Werner Stocker a fost de acord cu mine.

— Dacă în primele 48 de ore de la plecarea mea n-ai vești de la mine, i-am spus eu, declanșează un scandal monstru în care să acuzi arestarea în Italia a unui elvețian inofensiv!

Fabra Ribas s-a lăsat și el convins, mi-a dat bani de drum și m-a lăsat să plec. O oră mai tîrziu mă aflam în rapidul de seară care prin Simplon mă ducea mai întîi la Milano. Soției îi spuseseam că mă duc la Tessin ca să mă întîlnesc cu unul din corespondenții noștri din Italia.

Pașaportul nu-mi era de loc pus la punct: în loc de „ziarist”, mi se trecuse vechea mea profesie de „negustor”; un negustor e mai buțin bătător la ochi ca un ziarist.

La Domodossola am trecut frontiera fără nici o greutate. Acolo, cel care controla pașapoartele era un agent de la miliția fascistă. Acesta nu s-a mai obosit să mai consulte registrul gros pe care îl avea la dispoziție și care conținea numele antifasciștilor căutați. Ajuns la Milano, am întreprins cîteva curse cu taxiul prin oraș, ca să mă asigur că nu eram urmărit. Apoi am plecat cu un tren de noapte la Genova, unde fusesem informat că debarcaseră trupe.

Munca de agent secret implică o bună doză de noroc și întimplarea joacă în acest caz un rol mare. Cu această ocazie și eu am avut o dovadă surprinzătoare. După ce m-am instalat

la hotelul „Anglia“ și după ce m-am odihnit trei ore, m-am dus în port să-mi încep ancheta. Am avut neplăcuta surpriză să constat că toate intrările erau păzite de câte doi militari: un soldat al miliției fasciste și un carabinier.

Altfel spus, eu, practic, n-aveam nici o șansă să pun piciorul în port fără permisiune. Un timp m-am învîrtit încoace și încolo întrebându-mă ce puteam să fac. Știam că miliția lui Mussolini nu se înțelegea de loc bine cu carabinierii regelui, dar asta nu mă ajuta cu nimic pe mine. Dar iată că, la un moment dat, la accesul cel mai apropiat de mine de intrarea în port nu mai era decât un singur gardian, carabinierul; „il miliziano“ dispăruse. M-am apropiat fără multă grabă, am salutată carabinierul, am luat înfățișarea celui mai nevinovat om din lume, și l-am întrebat dacă turiștii au voie să viziteze portul.

— Se volete (dacă vreți), a răspuns el fără comentarii.

N-am lăsat să mi se spună de două ori și m-am grăbit să observ tot ce mă înconjura. A doua șansă a mea a fost aceea de a da peste marele cargou „Sicilia“ ancorat lângă crucișătorul „Principe di Piemonte“, care era vizibil încărcat cu material de război. Deși erau acoperite cu covercot, tancurile, tunurile și lângă ele lăzile cu muniții puteau fi remarcate și de un copil.

Fără să iau note (căci acest lucru ar fi putut fi periculos) înregistram cât mai exact posibil tot ce puteam vedea: numărăm tunurile, tancurile, bateriile de rachete antiaeriene, lăzile cu muniții. Credeam că nu mă vedea nimeni, dar mă înșelam. Pe lângă mine trecea un docher. Acesta s-a uitat o dată sau de două ori la mine în treacăt, apoi a spus: „È per la Spagna“ (Sint pentru Spania). Eram foarte mirat și surprins că nu reușisem să trec atât de neobservat cum îmi închipuisem. Cu toate acestea, pe măsură ce orele treceau, necunoscutul, un găligan solid, îmi dădea la fiecare întâlnire și fără să mă privească

vreodată, numeroase detalii asupra încărcăturii care mă interesa. La orele 5, sirenele au anunțat sfârșitul lucrului; am părăsit portul, am intrat în primul bar care mi-a ieșit în drum, am comandat ceva și am luat, sub forma unor cuvinte încrucișate, note care să-mi permită să reconstitui principalele observații.

Atunci am avut o a treia surpriză. O fată în costum de marinar s-a așezat lângă mine și a comandat o cafea pe care i-am plătit-o eu. Fiindcă am întrebat-o de ce se uita așa fix la mine, ea mi-a răspuns sec:

„Fugi repede, e în folosul tău. Acum vreo opt zile ei au doborât aici pe unul ca tine, pentru că s-au găsit asupra lui niște lire pe care el desemnase un GL și o flacără (GL cu o flacără între cele două litere era „semnătura“ mișcării antifasciste „Giustizia e Libertà“).

Stupefiat, mi-am scos portofelul ca să-i dovedesc tinerei că n-au să găsească asupra mea lire suprainprimite. Cu toate acestea ea a insistat ca eu să părăsesc localul, spunând că în curînd se va începe o razie și că unui străin ca mine îi va fi greu să-și justifice prezența. N-a trecut mult timp și miliția fascistă a început să patruleze cu carabina la piept și cerînd actele trecătorilor. M-am hotărît s-o șterg.

În acest scop, „doamna mea din port“, în schimbul a zece lire pe care i le-am lăsat pe farfurioara de la ceașca de cafea, mi-a dat un sfat: conform sfatului ei, am părăsit barul printr-o ușă din dos, de unde, luînd-o pe niște străduțe, am ajuns la hotelul unde eram cazat. Aci, obosit de drumurile făcute prin port m-am aruncat în pat și am adormit. Dar, cu aceasta, surprizele mele nu luaseră sfîrșit.

A doua zi dimineață, la o oră la care oamenii cinstiți dorm somnul cel dulce, cineva lovea puternic în ușa mea. M-am uitat repede la ceas și am văzut că era ora cinci.

Întrebînd cu o voce răgușită cine era acolo, am auzit un ordin care a avut darul să mă facă să-mi revin imediat în fire :

— Miliția fascistă. Deschideți, vă rog !

Reflectînd o clipă am ajuns la concluzia că în afară de „cuvintele încrucișate“, nu aveam nimic suspect la mine. Deschizînd ușa m-am trezit în fața mea cu un ofițer de miliție care, ridicînd mina dreaptă, a făcut salutul fascist. În spatele lui, doi milițieni simpli, cu arma la piept, luaseră poziția de drepți.

— Pașaportul dv., nu-i așa ? m-a întrebat el, arătîndu-mi pașaportul pe care îl lăsasem la biroul de la intrarea în hotel.

— Desigur, dar de ce întrebați ?

Fără să-mi răspundă la întrebare, ofițerul, cu un impecabil accent napolitan, a început atunci să-și ceară mii de scuze pentru faptul că mă trezise la o asemenea oră. Aceasta cu atît mai mult cu cît în afara faptului că în Italia fascistă turiștii nu sînt trași jos din pat cu noaptea în cap, fără motive, eu mai eram și cetățeanul unei națiuni prietene. Simțeam cum încetul cu încetul mi se umplea fruntea de sudoare și mă întrebam ce trebuia să răspund. Eram gata să-i spun să termine cu maimuțările lui și să mă lase să mă îmbrac ca să-l însoțesc. Din fericire, n-am făcut-o :

Deodată el a pus brusc întrebarea următoare :

— Știți în cit sîntem astăzi ?

— În 21 aprilie, cred...

— Exact, 21 aprilie ! Astăzi este aniversarea înființării capitalei Imperiului Roman.

— A, da ! Nu știam. Dar nu înțeleg ce legătură am eu cu nașterea Romei ?

— Așa este. Am să vă explic, căci tocmai de aceea a trebuit să vă trezim așa devreme.

Pe balconul dv. este un loc special aranjat pentru a se pune drapelul. Fiînd aniversarea Romei, noi trebuie să înălțăm drapelul Imperiului, ați înțeles acum ?

Înțelegeam foarte bine, dar din cauza minutelor de groază prin care trecusem n-am putut răspunde decît „vă rog“ și m-am îndepărtat, lăsîndu-i pe acești domni să înalțe drapelul Imperiului Roman.

Din această mică aventură am învățat că nu trebuie niciodată să-mi pierd sîngele rece. Chiar în dimineața aceea i-am telefonat vesel soției ; prudentă, ea s-a mirat cum de o sun la telefon din Genova. Am rugat-o să-i comunice prietenului nostru Werner Stocker că mă simțeam foarte bine și că, chiar în seara aceea aveam să mă inapoiez la Berna.

În trecere m-am mai oprit o dată la Milano, la corespondentul nostru Rocco, care mi-a furnizat indicații prețioase referitoare la nemulțumirea poporului, provocată de trimiterile continue de trupe în Spania.

A doua zi de la inapoierea mea, Fabra Ribas a transmis cifrat constatările mele, făcute în Italia, lui Alvarez del Vayo. După aproape o săptămînă, ministrul de externe răspundea, printr-o telegramă, că toate aceste informații erau utile, dar că ar trebui să le completez cu date obținute din alte porturi ale Italiei. Așa s-a făcut că la începutul lunii mai 1937 m-am dus pentru a doua oară în Italia, de data aceasta însoțit de soția mea, care insistase să nu mă lase să plec singur.

Și de data aceasta întimplarea mi-a venit în ajutor. Am luat rapidul de noapte care ne-a dus de la Milano la Roma. La Bologna, în tren s-au urcat trei ofițeri superiori din armata italiană, care s-au instalat în compartimentul nostru.

Lumina în compartiment era stinsă, dar ei n-au aprins-o. M-am făcut că dorm... și am ascultat ore în șir conversația dintre ei. Ofițerul din fața mea, căruia ceilalți îi spuneau „colonello“, nu se ferea de loc și literalmente tuna și fulgera im-

potriva măsurilor luate de duce, care își permisesese, spunea el, să trimită trupe regulate în Spania fără măcar să mai fi avizat de aceasta autoritățile militare de care depindeau.

— Eu n-am să permit să facă și cu mine la fel, a adăugat el, și am să mă duc pînă la Roma să raportez această situație.

Cu fiecare frază ce spunea, eu aflam mereu mai multe lucruri despre aceste transporturi și cînd am ajuns în zori la Roma, nu mi-a mai rămas altceva de făcut decît să clasez ceea ce auzisem și să-mi notez citeva fapte.

În portul Neapole, un șofer de taxi palavragiu, care începuse să-mi țină un discurs asupra lui Mussolini și a intervenției italiene în Spania mi-a atras atenția asupra portului Pozzuoli, care nu era prea departe. Acolo am descoperit noi nave militare de transport, gata să ridice ancora a doua zi.

Pălăvrăgind cu soldații care umblau de colo-colo, am aflat multe lucruri foarte interesante. Ei fuseseră foarte rău informați referitor la scopul călătoriei lor.

Informațiile astfel culese, adăugate la numeroase documente adunate de prin Spania cu privire la prizonierii de război italieni și la numeroase informații pe care guvernul republican le primea din surse franceze și engleze, au permis compunerea de note din ce în ce mai precise, care au fost înaintate Societății Națiunilor, guvernelor din Paris, Londra și Moscova. Nici una din aceste note n-a fost urmată de măsuri concrete. Societatea Națiunilor nu se mai bucura de autoritate, iar Parisul și Londra se încăpăținau în neintervenție.

Un oarecare Nicola

În luna mai 1937, ministrul spaniol de externe a comunicat ambasadei sale din Berna că un negustor din Susak (oraș de frontieră iugoslav, aproape de Fiume), care întreținea le-

gături amicale cu Republica Spania, ceruse să i se trimită un mesager ca să discute o afacere importantă. Alegerea lui Fabra Ribas a căzut asupra mea.

Cum eu nu puteam s-o iau pe itinerarul cel mai rapid care trece prin Italia, m-am dus în Iugoslavia prin Austria și am ajuns la Susak într-o duminică seara. Fără să menționeze numele și data exactă a sosirii mele, Fabra Ribas îl prevenise pe acest om, căruia i se spunea Nicola.

Luni dimineața, cineva a bătut la ușa camerei mele de la hotel. Am deschis. În fața mea se afla un om jovial și durduliu, de vreo patruzeci de ani, care m-a fixat cu un suris puțin ironic.

— Sinteți dl. Pünter și veniți de la Berna, nu-i așa?

— Exact, dar...

— Eu sint Nicola. Ambasadorul Fabra Ribas m-a anunțat de sosirea dv.

Ca să-mi dovedească că el era Nicola în persoană, mi-a arătat actele; n-am apucat să-i pun o întrebare, care-mi stătea pe buze, că el a și început:

— Știți, mi-a spus el, aici la Susak, la Fiume și în toată Istria, nu se întîmplă nimic mai deosebit ca eu să nu știu. Astăzi de dimineață, foarte devreme, portarul de la hotel mi-a telefonat că sosise un domn de la Berna, care îl întrebuse cum putea să ajungă la mine. Am vrut să vă scutesc să-mi mai căutați casa și deci am venit personal.

Interlocutorul meu mi-a devenit imediat simpatic.

În biroul lui, am petrecut ore întregi discutînd problemele pentru care venisem. Vastele lui relații în mediile antifasiste din Fiume și din Istria îi permiteau, spunea el, să ne furnizeze în permanență informații referitoare la imbarcările militare, de la Fiume și Pola, cu destinația Spania. El era personal ținut la curent de docherii iugoslavi de la Fiume și din alte porturi italiene.

Am convenit împreună asupra unui cod simplu, care avea să-i servească la trimiterea mesajelor sale. Iată cum urma să procedăm : aveam fiecare cite un exemplar dintr-o grilă cu aceleași găuri ; grila era pusă pe un pătrat de hîrtie, se scria mesajul în așa fel ca în fiecare gaură să fie cite o literă, apoi se continua așa deplasînd grila lateral. După aceea hîrtia era descoperită și căsuțele goale se umpleau cu litere luate la întîmplare. În concluzie, aveam de-a face cu un pătrat plin de litere, care nu putea fi descifrat decît punînd pe el grila noastră.

În timp ce noi cinam într-un restaurant din port, Nicola mi-a prezentat una din cunoștințele sale. Omul s-a recomandat profesor de franceză la Susak și s-a arătat foarte curios să știe ce m-a adus acolo, ce făceam în restul timpului, dacă intenționam să rămîn mult timp acolo etc. Eram din ce în ce mai convins că aveam de-a face cu un agent din Biroul II francez. De altfel, Susak era o localitate unde acționau serviciile de informații ale tuturor țărilor.

Un an mai tîrziu, guvernul din Belgrad l-a trimis pe Nicola ca atașat la Ambasada Iugoslaviei din Berna. După izbucnirea războiului a plecat în America de Sud. Pînă la venirea lui la Berna, el ne-a comunicat informații extrem de prețioase. Și-a ținut cuvîntul. Efectiv, nu s-a întîmplat nimic deosebit pentru noi pe malurile Adriaticei, fără ca el să nu ne înștiințeze imediat.

Conferința de la Nyon

Cînd, după războiul civil, Franco și aliații lui au constatat că erau departe de a fi nimicît Republica și că rezistența, dimpotrivă, se dezvoltă, au adoptat o nouă tactică. Ei au luat măsuri să izoleze teritoriul deținut de republicani și să împiedice transportul pe mare al bunurilor de consum și al materialelor

de război cumpărate de guvernul republican din străinătate. Această acțiune a constituit începutul războiului pe mare și al blocadei.

În interval de o lună (de la 29 iulie la 2 septembrie 1937), 28 de nave de comerț, dintre care 10 navigînd sub pavilion spaniol au fost atacate în Mediterana, avariate grav sau chiar scufundate de către navele de război italiene și germane.

Uneori, în aceste atacuri interveneau și avioanele țărilor respective.

Din cele 18 nave nespaniole, 6 erau englezești, 3 franțuzești, 2 sovietice și 3 grecești ; celelalte aparțineau următoarelor țări : Danemarca, Panama, Iugoslavia și... Italia ; evident, nava italiană fusese atacată din greșeală.

De acum înainte, grupul nostru avea o sarcină în plus : să adune cît mai multe amănunte posibile despre noile metode de război împotriva Spaniei și să le înainteze guvernului republican ca să-i servească ca documentare în intervențiile sale pe lîngă Societatea Națiunilor. Membrii grupului Rocco care lucrau în porturile italiene ne-au furnizat uneori informații extrem de prețioase referitoare la navele de război italiene care luau parte la acțiuni de piraterie.

La 21 august 1937, guvernul spaniol a adresat o nouă notă Societății Națiunilor, protestînd vehement atît împotriva blocadei exercitate de rebeli și aliații lor cît și împotriva pirateriei. În notă el mai cerea ca această problemă să fie adusă în fața Consiliului organizației.

După ce relatează despre numeroasele atacuri comise împotriva navelor civile spaniole sau a altor nave, nota conchidea cu următoarele :

„În comunicările anterioare, guvernul spaniol a atras deja atenția opiniei publice asupra riscurilor pe care le comportă pentru pacea Europei, intervenția străină pe pămîntul nostru. După ce a apărut în interiorul Spaniei, amenințarea războiu-

lui mondial s-a întins pînă în cele mai îndepărtate regiuni ale lumii mediteraniene. Această situație face ca poporul spaniol să se simtă dator să facă cunoscut lumii protestul lui indignat împotriva intervenției criminale a agresorilor săi“.

Cu toate acestea, blocada continua. Pentru ca molcomul leu de mare britanic să se hotărască să-și piardă răbdarea a fost nevoie ca un submarin italian să lanseze la 31 august 1937 o torpilă împotriva distrugătorului englez „Havock“ (ce-i drept, fără să-l atingă). Pînă atunci Anglia și Franța, în ciuda manifestațiilor de masă în favoarea Spaniei, adoptaseră o politică de neintervenție care pentru conducătorii fasciști era o adevărată incurajare. De acum înainte, țările acestea aveau să-și revizuiască această politică.

La 1 septembrie 1937, vasele de război engleze „Hardy“ și „Hyperion“ au primit ordin să părăsească de urgență Gibraltarul și să caute vestitul submarin „necunoscut“ care atacase distrugătorul „Havock“.

Era clar pentru toată lumea că submarinele care se dedau la asemenea atacuri erau italiene, cu toate acestea comunicațiile oficiale vorbeau mereu de submarine „necunoscute“. (Acest fapt le-a dat francezilor ideea de a reboteza „Bulevardul italienilor“ în „Bulevardul necunoscuților“).

Luînd exemplul Londrei, Parisul a devenit și el vigilent. Ziarele au început atunci să vorbească de o „întorsătură a politicii franceze spre Spania“.

Quai d'Orsay ¹ a comunicat Foreign Office-ului ²) că „Franța nu va mai putea suporta mult timp glorificarea publică a intervenției italiene de către Mussolini“.

Aproape în fiecare zi, titlurile mari ale presei mondiale erau consacrate agravării situației și pericolului mereu mai mare al extinderii războiului. La 3 septembrie 1937, la Paris s-a

1, 2) Ministerele de Externe ale Franței și Angliei.

aflat că guvernul francez al „Frontului popular“ avea să propună Londrei convocarea de urgență a unei conferințe a puterilor mediteraniene. În aceeași zi, guvernul sovietic a adresat un protest vehement Romei în legătură cu torpilarea în dreptul Algerului a cargoului „Timiriazev“ care transporta material de război destinat republicanilor spanioli.

La 5 septembrie 1937, Parisul și Londra au adresat guvernelor Romei, Moscovei, Berlinului, Sofiei, Tiranei, Ancarei, Ateinei, Belgradului, Bucureștiului și capitalei Egiptului o invitație de participare la o conferință mediteraniană — cuprinzînd și statele riverane ale Mării Negre.

Locul reuniunii era propus Nyon. La 7 septembrie, Consiliul federal și-a dat acordul și a mulțumit pentru onoarea care i s-a făcut Elveției.

Conferința a avut loc la 10 și 11 septembrie 1937, în sala comunală din Nyon.

Mussolini și Hitler refuzaseră cu aroganță să trimită reprezentanți, fapt ce nu i-a împiedicat pe ceilalți participanți să semneze chiar a doua zi „Convenția de la Nyon“ și să invite Germania și Italia să subscrie și ele la această convenție. Iată esențialul clauzelor acestui acord :

„Forțele navale ale puterilor participante vor contraataca și, dacă este posibil, vor distruge orice submarin care ar ataca, contrar regulilor dreptului internațional enunțate în Tratatul naval de la Londra din 1930, navele de comerț care nu aparțin nici unei părți aflate în luptă în Spania.

În același fel vor acționa și față de un submarin întilnit prin apropierea unui punct în care s-ar afla atacată o navă de comerț, în cazul în care împrejurările ar permite să se deducă că submarinul este autorul atacului.

În ceea ce privește Marea Tireniană, problemele de poliție vor trece în sarcina Italiei, în condițiile precizate. Dacă

Italia refuză, executarea hotărîrilor conferinței în ce privește această parte a Mediteranei va reveni tot flotelor britanice și franceze“.

Nu mai era vorba aici de limbajul lui Neville Chamberlain, primul ministru englez: amiralii englezi și francezi își făcuseră și ei auzite vocile. Escadrilele anglo-franceze au intrat în acțiune pentru a veghea punerea în practică a Convenției de la Nyon. Mai multe zeci de vase de război ale celor două țări au început să patruleze în Mediterana și să restabilească securitatea navigației internaționale. După reținerile sale inițiale, Mussolini a semnat convenția cu zece zile întârziere, ca să evite ca anglo-francezii să-și extindă controlul pînă în Marea Tireniană.

Dacă Londra și Parisul ar fi rămas la linia dură începută și ar fi extins-o în întreaga lor politică față de Germania și Italia, poate că al doilea război mondial ar fi putut fi evitat.

Dar ajutorul occidental continua să fie refuzat Republicii Spaniole, care se bătea ca să supraviețuiască. În tot acest timp eu primeam și transmiteam lui Fabra Ribas informație după informație referitoare la noile trimiteri de trupe și de material de război lui Franco, provenind de la puterile Axei. Ambasadorii Spaniei la Londra și Paris își reînnoiau fără încetare avertismentele lor către guvernele din aceste capitale, atrăgîndu-le atenția asupra pericolului pe care îl prezenta pentru întreaga Europă intervenția italo-germană, dar eforturile lor rămîneau zadarnice.

Încetul cu încetul, armata republicană a trebuit să cedeze în fața superiorității zdrobitoare a forțelor inamice. Grauele conflicte din interiorul lagărului republican au grăbit înfrîngerea.

În ianuarie 1939 a început ultima mare bătălie pe pămîntul Cataloniei. Republicanii s-au bătut ca niște eroi. Ofensiva fascistă a putut fi chiar, pentru un moment, stăvilită. În acest sens, un ziar italian, „Popolo d'Italia“, scria :

„Inamicul opune în fiecare zi o rezistență mereu mai îndrîjită. Trupele se bat cu curaj și sint conduse de ofițeri capabili“.

Taragona a căzut la 15 ianuarie; la 24, Barcelona a fost ocupată, iar la 11 februarie, Franco putea să anunțe că el era stăpînul Cataloniei.

Totuși, generalul Miaja rezista încă în Madrid și centrul țării, cu aproape o jumătate de milion de soldați. Resturile armatei republicane din Catalonia au trecut în Franța și au fost internate aci. Ele erau însoțite de un val de 80 000 de refugiați civili, aproape în întregime femei și copii.

Încă de la 14 martie 1939, Consiliul federal a anunțat oficial că el recunoaștea regimul lui Franco; această hotărîre intervenea înainte de căderea Madridului, pe care republicanii nu l-au cedat decît pe 28, cînd generalul Miaja a constituit un guvern tranzitoriu și a negociat condițiile de evacuare. La 15 martie 1939, a doua zi după recunoașterea noului regim de către Consiliul federal, fostul ambasador al Spaniei la Berna, prietenul meu Antonio Fabra Ribas a părăsit orașul federal împreună cu soția și s-au refugiat în Columbia, unde a obținut o catedră la universitatea din Popayan. A murit acolo zece ani mai tîrziu.

Fabra Ribas părăsind Berna, munca mea de informații în favoarea Republicii Spaniole lua sfîrșit. Dar evenimentele se precipitau și au arătat că avertizînd Parisul, Londra și Washingtonul de amenințarea pe care o reprezentau pentru Europa acțiunile regimurilor totalitare de la Roma și Berlin, guvernul republican spaniol nu exagerase în nici un caz amploarea pericolului.

Despre buna folosire a valizei diplomatice

În cursul bătăliei de la Guadalajara, unde republicanii au respins asaltul italienilor asupra Madridului, numeroși ofițeri și soldați italieni au fost luați prizonieri. Republicanii nu numai că le-au dat voie prizonierilor să scrie familiilor lor, dar i-au încurajat să spună tot adevărul despre modul în care ei fuseseră înșelați înainte de placarea lor în Spania. Repede însă s-a constatat că majoritatea scrisorilor dispăreau pe drum. Aceste scrisori ale prizonierilor, expediate din Spania și scrise de o mână neîndeminatică, erau ușor recunoscute de cenzura fascistă, care le intercepta. Oficial nu se știa de o intervenție italiană în Spania și familiile prizonierilor nu trebuiau să știe unde se aflau fii și frații lor.

Atunci, cineva din Valence a găsit un mijloc de a scăpa de cenzura italiană și de a permite prizonierilor italieni să corespundeze cu ai lor. Aceste scrisori au fost reunite în pachete și trimise prin curierul diplomatic cu destinația Berna. Acolo noi pregăteam un al doilea plic, bătând la mașină adresa destinatarului și adăugam scrisorii un bilet în care se spunea: „Alăturat se află vești de la o rudă, prizonier de război în Spania. Trimiteți răspunsul dv. la adresa de mai jos. Vom face în așa fel ca scrisoarea dv. să ajungă în Spania“.

Adresele menționate erau cele ale colaboratoarelor și colaboratorilor mei. Noi am găsit, de asemenea, și câteva camere de comerț care au acceptat să servească drept căsuțe poștale.

Trimiterile, francate cu timbre elvețiene și puse la poștă din locuri cât mai diferite posibil n-au atras decât foarte rar atenția cenzurii fasciste. La fel au ajuns, în general fără dificultăți și răspunsurile provenind din Italia la adresele elvețiene de tranzit, de unde au plecat prin valizele diplomatice spre Spania, fiind apoi distribuite soldaților italieni.

Afacerea Bernabè Toca

În primăvara lui 1937, secretarul legației, Bernabè Toca, a părăsit Ambasada Republicii Spania din Berna, a trecut oficial în serviciul lui Franco și a devenit reprezentantul său în Elveția.

În ce-l privește, Consiliul federal a adoptat o atitudine care oficial n-a fost niciodată precizată și care a dat naștere la polemici din partea presei. Sigur este că acest reprezentant al lui Franco a obținut privilegii diplomatice. În cursul verii lui 1937, el a instalat, în imobilul din Schwarztorstrasse 19 din Berna o „Representación del Estado Espanol“. Pe o prăjină la etajul II a arborat stema și drapelul insurgenților iar vreo cincizeci de domni în ținută de sărbătoare, toți partizani ai lui Franco, au asistat la această înălțare a emblemei franchiste.

Lui Toca i s-a acordat dreptul de a corespunda cu Burgos în limbaj cifrat și de a-și pune pe mașină placa „C.D.“. Presa a ciulit urechile. Aceste fasoane anunțau ele oare rupearea relațiilor diplomatice între Elveția și Republica Spania? S-au cerut precizări Consiliului federal, dar atitudinea lui a rămas de neschimbat.

La 23 iulie 1937, dezmințind o informație din „Berner Tagwacht“, un comunicat oficial declara :

„Informația apărută într-un ziar conform căreia calitatea de reprezentant de fapt al insurgenților spanioli ar fi fost recunoscută emisarului generalului Franco, este, din sursă autorizată, calificată ca inexactă și amăgitoare“.

După mai puțin de o săptămână, pe 31 iulie, corespondentul ziarului „Popolo d'Italia“ la Burgos scria totuși în ziarul său :

„În toată Spania naționalistă s-a aflat cu o vie satisfacție vestea recunoașterii guvernului din Burgos de către Confede-

rația elvețiană. Presa s-a făcut ecoul acestor sentimente și subliniază importanța acestui eveniment politic“.

Dar iată că o parte a presei a protestat. La 4 august, tot fără să facă precizări, Palatul federal a publicat un comunicat oficial în care se spunea :

„Departamentul politic a înaintat un raport Consiliului federal în care se referă la relațiile dintre Elveția și guvernul generalului Franco. Consiliul federal a luat cunoștință de acest raport și l-a aprobat“.

Această informație nu lămurea poziția adoptată de Consiliul federal. Activitatea lui Toca devenea de acum mai clară. La 24 iulie 1937, el a adresat tinerilor spanioli din Elveția următoarea scrisoare :

„Domnilor, contingentul 1938, din care faceți și dv. parte, a fost chemat sub drapele în virtutea ordinelor apărute în Buletinul oficial. Vă atrag atenția asupra faptului că dacă nu vă prezentați autorității militare competente, o să suportați consecințele. Dumnezeu să vă aibă în pază.

Reprezentantul statului spaniol la Berna, Bernabè Toca“.

Avansase prea mult. Ziarele de toate tendințele politice au protestat cu energie împotriva unui astfel de abuz de putere. Noi am hotărât să organizăm o demonstrație care, dacă a avut ecou în rîndul poporului, a rămas însă fără influență asupra stării de fapt și asupra activităților lui Toca. Cel mult, de acum înainte el a fost puțin mai discret.

Grupul nostru, din care făcea parte și Fritz Giovanoli, pe atunci secretar cantonal al partidului socialist, și-a pregătit cu grijă intervenția. Ea a fost executată de doi funcționari de la serviciul de electricitate al orașului Berna.

La orele cinci dimineața, într-o miercuri, 18 august 1937, un vehicul de la serviciul de instalații electrice, echipat cu o scară extensibilă, s-a oprit în fața numărului 19 din Schwarztorstrasse și și-a ridicat scara spre etajul II. Unul din funcțio-

nari era deja sus; el a tăiat prăjina împodobită cu stema lui Franco și a luat-o jos. Operația n-a durat mai mult de două minute. La orele opt, în loc de micul dejun am adus ambasadorului legitim al Spaniei, prietenul meu Fabra Ribas, stema lui Franco.

Poporul a ris și a aplaudat reușita loviturii noastre. Presa n-a făcut la fel: ziarele care-l susțineau pe Franco tunau și fulgerau împotriva noastră. Poliția a întreprins o anchetă, dar aceasta a rămas fără rezultat. Toca a devenit mai prudent și n-a mai pus să fie înlocuită prețioasa lui stemă; un an mai târziu el a cedat locul unui oarecare Barcenas.

Göring și Goebbels organizează un „atac aerian“

În vara lui 1937, șefii nazisti au uneltit o provocare deosebit de gravă împotriva Elveției. Provocarea a eșuat datorită intervenției noastre.

Într-o seară de la sfîrșitul lui iulie, ambasadorul Spaniei, Fabra Ribas mi-a telefonat să trec imediat pe la ambasadă, unde se găsea un personaj care „cu siguranță avea să mă intereseze“. După un sfert de oră eram acolo. În pripă, Fabra Ribas m-a prevenit între patru ochi că a venit la el un neamț care i-a vorbit de un plan destinat să debaraseze Germania de prezența lui Hitler. Cum el știa prost germana, nu înțelesese exact ceea ce îi spusese vizitatorul, așa că m-a chemat să-l examinez mai îndeaproape pe acest necunoscut.

Cînd am pătruns în cameră, un ins negricios, de talie mijlocie, cu o față îndoielnică, a sărit din fotoliu, a bătut din pîteni și s-a prezentat militărește :

— Wehner, marxist german.

— Și ce doriți ? am întrebat eu fără să mă prezint la rîndul meu.

— E vorba de o afacere absolut secretă, nimeni nu trebuie să mai audă vorbindu-se de asta, în afară de cei inițiați.

— Bine! Despre ce este vorba?

— La 7 septembrie luna viitoare, Partidul național-socialist german își va ține congresul anual la Nürnberg. Asta ar fi o ocazie bună de a ne debarasa de Hitler și de ceilalți bonzi naziști. Propunerea mea e simplă. Trebuie ca guvernul spaniol să ne pună la dispoziție, colegului meu și mie — amândoi sintem aviatori — un bombardier împreună cu toată încărcătura sa. În dimineața de 7 septembrie noi vom pleca, să zicem din Iugoslavia, spre Nürnberg și ne vom lansa bombele noastre peste tribuna congresului nazist, după care nimeni nu va mai auzi vorbindu-se de Hitler, Göring, Goebbels și consortii lor.

— Foarte simplu, am spus eu (și mă gindeam: prea simplu). Dar de ce trebuie ca avionul să plece din Iugoslavia?

— Ca să se împartă riscurile, a răspuns el; avionul va fi comandat din Elveția, cu bombe din Spania și zburind dintr-o a treia țară, care ar putea fi, de exemplu, Iugoslavia.

— Dar colegul dv. cine este, unde este acum?

Omul ezita.

— Numele lui este Krüger și se găsește la hotel City, a spus el în cele din urmă.

De data aceasta era rindul meu să ezit.

— Vedeți, n-aș putea să vă dau un răspuns pe loc. Bombele în general nu se găsesc așa, pe toate drumurile. Trebuie mai întâi să vorbesc puțin despre aceasta cu Excelența sa.

Am ieșit din salon, m-am îndreptat repede spre telefonul cel mai apropiat, am chemat secția politică a poliției municipale și i-am spus ofițerului de serviciu pe care îl cunoșteam:

— Mă aflu la Ambasada Spaniei, în compania unui om care spune niște lucruri pe care le consider a fi foarte interesante pentru dv. La orele 20 și 15 minute voi părăsi împreună cu el ambasada; puteți să puneți chiar atunci mâna pe el, pu-

nind să fie căutat și prietenul său Krüger, care se află la hotel City.

— De acord, mi-a răspuns el.

Totul a mers ca pe roate, fără să iasă cu scandal. A doua zi dimineața, am chemat poliția și am întrebat ce rezultase de la interogatoriu.

— I-am interogat pe cei doi găligani toată noaptea. Astăzi de dimineață la orele 6 s-au așezat la masă . . . Dar nu pot să vă spun ce au destăinuit; ar fi prea periculos. Dv. sînteți ziarist și n-ați putea să rezistați indemnului de a vă servi de aceste lucruri, fapt ce ar fi împotriva intereselor țării.

Am promis să tac. Astăzi, după mai mult de 30 de ani, rup această liniște, căci acest episod e de acum de domeniul istoriei. Informația pe care am primit-o era de altfel foarte succintă. Cei doi oameni au sfârșit prin a mărturisi că „acest atac aerian“ era o provocare urzită în sferele înalte din Berlin. Pentru a o face definitiv inofensivă, ne-am mulțumit doar cu conducerea lui Wehner și Krüger — nume de altfel împrumutate — înapoi la frontiera germană.

Nu e nevoie de multă imaginație ca să ghicești ce s-ar fi întimplat dacă noi am fi dat numai impresia că intrăm în joc. Se înțelege că bombardierul spaniol n-ar fi zburat niciodată spre Nürnberg, dar naziștii ar fi putut dovedi că „elvețienii erau gata să verse singele fraților lor de rasă“.

Al doilea război mondial e aproape

În timp ce războiul din Spania era încă în toi, noi am primit prin intermediul nemților refugiați în Elveția și prin mesagerii grupurilor socialiste din rezistența internă, informații importante cu privire la accelerarea pregătirilor de război. Desigur că aceste fapte erau cunoscute și de serviciile de spionaj

franceze și engleze din Germania. Atunci e foarte curios cum de Parisul și Londra au făcut mereu concesii lui Hitler.

Așa s-a făcut că în primăvara lui 1938, guvernul Reichului a acordat un credit de 14 miliarde de mărci pentru dotarea armatei cu armament modern și pentru construirea de drumuri asfaltate strategice. În același timp, se luau măsuri în vederea raționalizării uzinelor de armament și se împiedica investirea capitalului în alte sectoare.

Pentru a se asigura de aprovizionarea cu materii prime, Germania a întreprins diverse negocieri și a semnat mai multe acorduri, ca cel încheiat în vara anului 1938 cu guvernul iugoslav prezidat de Stojadinovic, în legătură cu livrarea de cupru din minele din Bor, unde francezii dețineau majoritatea acțiunilor.

Prin intermediul generalului Nedic, prietenul din guvernul de la Belgrad al lui Herman Göring, Germania s-a asigurat și cu producția iugoslavă de antimoniu.

Pentru serviciile aduse, după ocuparea Iugoslaviei, Nedic a fost recompensat cu plasarea lui în fruntea „guvernului quisling” din Serbia.

În același timp, Germania a negociat cu Sofia un acord de asistență tehnică și financiară în vederea ameliorării exploatării minelor de fier și de plumb din Bulgaria.

În iulie 1938 au avut loc pregătiri care aveau să permită angajarea femeilor atât în uzinele de armament cât și în apărarea antiaeriană. În acea perioadă, în industria de armament era nevoie de 3 000 de specialiști, așa că s-a început formarea lor rapidă.

De la uzinele „Junker” ne-a parvenit în octombrie 1938 anunțul că fusese stabilit un nou program de muncă. Ritmul construcției de avioane de transport „Ju-88” trebuia să crească de la 250 la 300 pe lună. Tot în toamna anului 1939 s-au făcut sondaje și la Bangkok. Se urmărea să se obțină ca livrările

de cositor și de cauciuc să crească, ba, mai mult, ca ele să fie făcute direct Germaniei, și nu prin intermediul Angliei. Guvernul german a dat dispoziții ca portul Bangkok să crească și să ia ființă o turnătorie de cositor care să lucreze numai pentru Germania.

Generalul Franco a obținut un credit de 25 de milioane de mărci pentru mărirea minelor spaniole de fier și cupru, cu condiția ca Spania să înceteze livrarea acestor metale către Anglia.

Dacă am mai fi avut încă îndoieli în ce privește intențiile conducătorilor naziști, ele ar fi dispărut când, în luna august a aceluiași an 1938, noi am aflat că generalul von Brauchitsch a prezentat guvernului Reichului un raport asupra „pregătirilor de război”, de care el se declarase nesatisfăcut. Rezervele de muniții, după el, erau insuficiente, mai era nevoie de vreo 60 000 de vehicule și erau prea multe tipuri de avioane diferite. Guvernul a luat atunci măsuri urgente pentru lichidarea acestei lacune.

În acest sens, a fost numit un inspector general al armatei. Imediat după infringementa Republicii Spaniole de către Hitler și Mussolini, evenimentele s-au precipitat. La 15 martie 1939, trupele germane au ocupat Cehoslovacia. În ziua aceea ambasadorul Lacroix, reprezentantul Franței la Praga, i-a comunicat lui Georges Bonnet, ministrul de externe, următoarele :

„Am aflat prin colegul meu englez că Hitler și von Ribbentrop au declarat miniștrilor cehoslovaci (convocați expres la Berlin) că la cea mai mică rezistență trupele germane se vor deda la represalii dintre cele mai groaznice”.

Începînd de la acea dată au înțeles pînă și Parisul și Londra ce avea să se întimplă. Robert Coulondre, ambasadorul Franței la Berlin scria la 16 martie 1939, adresîndu-se Ministerului de Externe :

„Operația în urma căreia a sucombat Cehoslovacia arată, mai mult decît violențele din trecut ale naziștilor, care sînt trăsăturile caracteristice ale acțiunilor lui Hitler: cinism și perfidie în concepție, secret în pregătire, brutalitate în acțiune“.

Hitler a hotărît invadarea Poloniei încă din aprilie 1939. Guvernele din Paris și Londra, legate de această țară printr-un acord de asistență militară, au început o activitate diplomatică febrilă și au încercat să împiedice catastrofa care se anunța.

„Cartea galbenă franceză“, publicată la sfîrșitul anului 1939 de Ministerul de Externe și care reproduce textele integrale ale documentelor privind cel de-al treilea Reich pentru anii 1938 și 1939, arată într-un mod extrem de frapant că Franța și Marea Britanie au făcut totul pentru a-l face pe Hitler să renunțe la proiectele lui războinice. Zadarnic. În timpul celei de a doua jumătăți a lunii martie 1939, situația internațională era atît de încordată încît, pe 25, Consiliul federal a ordonat, ca măsură de prevenire, punerea sub supraveghere a minelor dispuse de-a lungul tuturor frontierelor țării și chemarea sub arme a tuturor soldaților necesari întăririi supravegherii acestor dispozitive.

În epoca aceea, informațiile primite de la corespondenții mei secreți din Germania și Italia erau uneori atît de impresionante încît ezitam să le folosesc pentru presă, de frică să nu fiu acuzat că încerc să instig opinia publică. Despre ceea ce se petrecea, în special la Berlin, eu primeam informații pe care îmi era greu să le verific.

Într-o după-amiază grea de iulie am vrut să mă duc la Clemente Rezzonico, șeful serviciului de presă și de informații al Departamentului politic federal, ca să vorbesc cu el despre această situație. Înainte ca ușierul să fi putut să mă anunțe, Rezzonico a țîșnit literalmente din biroul său și, cum eu îl întrebam care era cauza excitării sale, el mi-a răspuns laconic :

— Trebuie să-l văd pe patron (consilierul federal Giuseppe Motta); la Berlin se întîmplă multe. Și a dispărut!

Se întîmplă multe la Berlin? Judecînd după agitația d-lui Rezzonico, ce se petrecea acolo nu era un lucru de nimic.

Un atentat împotriva lui Hitler? De ce nu! Aveam încă posibilitatea s-o aflu de la sursă. M-am întors deci la birou și am cerut la centrala telefonică legătura cu cancelaria Reichului din Berlin. M-am mirat cînd am văzut că am obținut-o în mai puțin de un minut.

— Aici Cancelaria Reichului, cine e la telefon? a întreat la celălalt capăt de fir, o voce impunătoare de bărbat.

— Aici Otto Pünter, ziarist din Berna. Sînteți amabil să-mi dați legătura cu dl. reichsführer Hitler?

Am auzit atunci cum celălalt și-a oprit respirația și a întreat cu o surpriză neprefăcută (avea și de ce):

— Mai precis, ce doriți dv.? Nu pot să vă dau pe dl. reichsführer așa, oricum. Dacă îmi spuneți despre ce este vorba, poate că aș putea să vă pun în legătură cu o persoană competentă.

— Nu, mulțumesc, e necesar ca eu să vorbesc cu dl. reichsführer personal. De aceea, ați putea să-mi spuneți cel puțin dacă se află la cancelarie?

— Pot, dar cine v-a spus . . . ?

Vocea devenea din ce în ce mai exasperată.

— Atunci puteți să-mi spuneți și dacă nu i s-a întimplat nimic deosebit . . .

N-am mai putut să adaug nici un cuvînt. Vocea neamțului s-a schimbat brusc, a urlat ceva în care era vorba de „insolență nemaipomenită“, apoi nu s-a mai auzit decît zgomotul sec al punerii receptorului în furcă.

Asta nu-mi spunea prea multe, dar, oricum, puteam să public o notă în care să spun că zvonurile care circulară, în ajun, în legătură cu pretinsul atentat împotriva lui Hitler, erau

lipsite de fundament, conform unei anchete personale printre „sursele autorizate“.

La Londra, în epoca aceea, atmosfera se schimba radical, chiar și în mediile care pînă atunci îl considerau pe Hitler ca un interlocutor demn de încredere și care subscriseseră la acordul cvadripartit din 29 septembrie 1939 dintre Germania, Franța, Marea Britanie și Italia (fără Rusia), privind includerea teritoriului sudeților în cel al Reichului, acord călcat de acum înainte în picioare. Lumea se putea aștepta de acum înainte la alte lovituri din partea nazistilor. În iulie 1939 se vorbea de o ocupare iminentă a Ungariei.

La 1 iulie 1939, ministrul francez de externe, Georges Bonnet, a remis ambasadorului Germaniei la Paris o notă verbală în care insista asupra atitudinii fără echivoc a Franței și a întregii sale solidarități cu Polonia în cazul unui atac german.

În megalomania sa, Hitler a îndepărtat avertismentele Franței făcînd un gest disprețuitor cu mîna.

Poziția lui Hitler s-a întărit și mai mult la începutul lui august 1939, cînd Japonia a aderat la „Pactul de Oțel“. Convorbirile preliminare fuseseră duse la Cernobbio, pe lacul Maggiore, de către ambasadorul Japoniei la Berlin, Oshima și colegul său de la Roma, Shiratori. Apoi a urmat bomba de la 23 august: nemții au semnat cu rușii, la Moscova, un pact de neagresiune! Surpriza a fost mult mai mare pentru opinia publică decît pentru cancelariile occidentale. Într-adevăr, de luni de zile, prin diverse surse, parveneau avertismente asupra posibilității unui acord germano-sovietic, dacă Occidentul nu dădea rapid U.R.S.S. asigurări serioase de sprijin în cazul unei agresiuni hitleriste în Est.

Rusia, adăugau cancelariile occidentale, n-a uitat de acordul de la München, care s-a încheiat fără ca ea să fi fost consultată.

Încă de la 16 decembrie 1938, reprezentantul Franței la Sofia, ministrul Ristelhueber, scria lui Georges Bonnet, ministrul de externe, în urma unei convorbiri cu șeful cabinetului bulgar:

„Dl. Kioseivanov nu exclude, mai ales în cazul în care Cominternul ar accepta să-și micșoreze propaganda, posibilitatea unei apropieri între U.R.S.S. și Reich. Acesta a fost dintotdeauna visul unei părți a statului major german. În ziua aceea, o a patra împărțire a Poloniei va permite Germaniei să-și continue puternicul său marș spre Est“.

La 4 iulie 1939, consulul general francez la Hamburg, Gareau, scria, la rîndul său, Parisului:

„Presa germană nu dă nici o informație asupra negocierilor comerciale germano-sovietice în curs. Mediile economice din Hamburg, în general bine informate, consideră că dacă nu se va semna curînd un acord între Londra, Paris și Moscova, guvernul sovietic va fi gata să semneze cu Reichul un pact de neagresiune pe o perioadă de cinci ani“.

Cu o săptămînă înainte de semnarea pactului dintre Hitler și Stalin, ambasadorul Franței la Berlin, Coulondre, trimitea la Paris un raport lung care conținea cinci recomandări. Redăm mai jos pe cea de a treia: „Grăbiți cît puteți încheierea acordului cu sovietele. Chiar de-aș repeta de mii de ori, tot n-ar fi de ajuns pentru a vă arăta ce ar însemna acesta pentru Reich“.

La 18 august 1939, Coulondre a revenit la cererile lui anterioare și a adresat Ministerului de Externe recomandările următoare:

1. „Înainte de orice e necesar să rămînem, pe plan militar, la nivelul Germaniei. Dar aceasta a început acum să cheme în masă sub arme rezerviștii și se observă o mișcare foarte importantă de trupe și de material.“

2. Trebuie cu orice preț să se ajungă la înțelegere cu rușii. De la diverse surse primesc informații că cei care îl împing cel mai mult azi pe Cancelar la un război împotriva Poloniei sînt militarii. Mijlocul cel mai eficace pentru a-i frîna ar fi încheierea acordului cu rușii“.

La 1 septembrie 1939, dis-de-dimineață, diviziile lui Hitler au trecut prin mai multe locuri frontiera poloneză. Anglia și Franța au făcut ultimele demersuri la Berlin pentru a cere lui Hitler să-și retragă trupele. Zadarnic însă și de data aceasta. Pactul franco-englez de ajutorare a Poloniei a intrat în vigoare. La 3 septembrie 1939, Parisul și Londra au comunicat tuturor diplomaților acreditați pe lângă guvernele lor vestea intrării în război împotriva Germaniei. Cel care declanșase cel de-al doilea război mondial era Hitler.

IV. IN TIMP DE RĂZBOI

Semnificația spionajului

Lupta împotriva dictaturii hitleriste devenise pe viață și pe moarte. Dacă din această luptă ieșea biruitoare dictatura, independența și suveranitatea unor state, mai ales ale statelor mici din Europa, inclusiv, deci, ale Elveției, erau puse în pericol. Dar aceasta nu trebuia să se întimplă.

Deviza naziștilor era „dreptul celui mai tare“. Adversarii nazismului aveau obligația sacră de a se arunca în rezistență, plecînd de la același principiu.

Orice mijloc era bun pentru a grăbi căderea „Mileniului“ (aluzie la pretențiile lui Hitler de a asigura supremația germană asupra lumii pe o perioadă de 1000 de ani — N.T.). Unul din aceste mijloace era spionajul împotriva Germaniei, în folosul aliaților, ceea ce pentru noi, antifasciștii din Elveția, era o ocazie de a participa activ la lupta împotriva lui Hitler. Spionajul este o armă căreia publicul are totdeauna tendința să-i subestimeze eficacitatea, cu toate că s-au scris multe despre această problemă.

Înainte de război, armata elvețiană neglijase oarecum „serviciul de informații“ (S.R.). Iată ce spune despre acest lucru generalul Henri Guisan, în raportul său către Adunarea federală cu privire la serviciul activ din perioada 1939—1945 :

„Cazul serviciului nostru de informații oferă, de prea mult timp, exemplul unei concepții înguste, al unei tendințe spre economie, care astăzi pare de neexplicat. În anii 1930—1935, acest serviciu cuprindea esențialmente un ofițer, șeful S.R.-ului, câțiva colaboratori sau nici unul și un șef de cancelarie! Șeful era acaparât de obligațiile curente reprezentative sau de munca zilnică a biroului. În plus, participând la cursuri de stat major general, el era reținut, timp de mai multe luni, departe de sarcina lui. Abia în 1936, noul șef al acestui serviciu a obținut, nu fără greutate, și datorită sprijinului șefului Statului major general — nou și el — o parte din personalul și creditele necesare pentru a pune pe picioare un S.R. demn de acest nume. Este meritul locotenent-colonelului Masson că a creat, într-un timp foarte scurt, organismul care ne-a permis să obținem, uneori la timpul potrivit, informații prețioase. S.R.-ul, prin definiție, implică activități de lungă durată și continuitate. Dacă metodele și mijloacele sale de acțiune trebuie să varieze și să se adapteze fără încetare la schimbările situației externe, nici personalul și nici mijloacele lui de cercetare nu pot fi improvizate. Nu este suficient „să încorporezi“ în S.R., pentru o anumită perioadă, cum își imaginează unii de la noi, cutare ofițer de stat major general sau nu, instructor sau nu, „colaborator tehnic“ sau nu. Trebuie identificați care sînt în rîndurile noastre — și acest lucru nu este totdeauna ușor — ofițerii cu aptitudini pentru S.R. ce pot fi încadrați la acest serviciu, fie permanent, dacă este vorba de instructori sau de „colaboratori tehnici“ ai serviciului de stat major general, fie pentru anumite perioade, dacă este vorba de ofițeri de trupă. În fața acestor cerințe elementare, orice considerente de vîrstă, de origine sau de ordin administrativ trebuie să dispară. Numai așa vom putea avea nu numai o „secție“ dotată modest cu cele necesare muncii în timp normal de pace și dotată brusc cu de toate în caz de mobilizare, dar și o „școală“ de informații.

Am văzut rolul pe care S.R.-ul l-a jucat, timp de cinci ani și opt luni, în păstrarea trează a vigilenței noastre, dar mai ales în unele momente (ca cele din 1943) cînd securitatea noastră se baza pe aprecierile sale, cînd datorită lui s-au realizat economii prețioase de personal și de bani. Această lecție are o valoare constantă: în orice epocă — fie în timp de pace, fie în timpuri amenințate — noi putem, datorită unui serviciu de informații bine alcătuit, să realizăm economii apreciabile. Dar pentru a fi bine alcătuit, S.R.-ul nu pune numai problema organizării și a creditelor ci, înainte poate de orice, el pune problema personalului. De aceea, insist asupra acestui punct: la nivelul statului major al armatei noi nu mai avem dreptul să dăm înapoi în fața nici unui sacrificiu pentru a descoperi, atrage și încadra persoanele cele mai capabile“.

Adaug la aceste afirmații și ceea ce declara colonelul care comanda corpul Huber, în raportul său cu privire la serviciul activ:

„Serviciul de informații și-a îndeplinit în bune condițiuni misiunea în cursul anilor critici din 1939—1945. Îmi permit să scot în evidență acest lucru, căci el a făcut obiectul unor critici nejustificate.

Eforturile care se vor face (în vederea formării agenților săi) nu vor fi niciodată zadarnice, iar cheltuielile sînt în afară de orice comparație dacă ne gîndim la cele inerente oricărei crize datorate unui eșec în domeniul informațiilor.

Rezultatele importante obținute de serviciul de informații... demonstrează că el a cules un număr impresionant de informații și că a apreciat just evoluția principalelor evenimente“.

Același raport analizează în amănunțime rezultatele contra-spionajului elvețian, în special cele ale serviciilor sale tehnice, despre care arată următoarele:

„Serviciile tehnice ale armatei au adus mari contribuții la cauza luptei împotriva spionajului, mai ales în domeniul cer-

cetărilor privind descifrarea mesajelor scrise cu cerneluri simpatice și descoperirea posturilor emițătoare clandestine.

Descoperirea cernelurilor secrete întrebuintate succesiv de serviciile de spionaj germane se datorează laboratorului armatei. Tot lui i se datorează și rezultatele remarcabile obținute în domeniul identificării scrisurilor de mână sau de mașină, în descoperirea textelor camuflate sau cifrate, ori a celor scrise pe indigo, sugative etc.

Laboratorul a luat, de asemenea, parte activă la instruirea agenților S.C.E. *, ajutându-i să se orienteze în cercetările lor. În ansamblu, contribuția sa la rezultatele obținute a fost importantă, iar în multe cazuri decisivă. Lupta laboratoarelor tehnice în timp de război nu este o ficțiune. Ea există în realitate și, în această luptă, serviciile armatei n-au dat greș în timpul ultimului război.

„Biroul H”

Dacă insuficiența serviciului nostru de informații dinainte de război, criticată pe bună dreptate de generalul Guisan, n-a avut consecințe deplorabile, și dacă, la începutul ostilităților, exista o organizație pe care se putea conta, meritul revine în parte citorva ofițeri de informații care, cu mulți ani înainte de război, îndeplineseră o muncă de pregătire indispensabilă.

În acest sens trebuie amintit aici, în primul rând, căpitanul (mai târziu maiorul) Hans Hausamann, proprietarul unor magazine foto cunoscute de la Saint-Gall și Zürich. Începând de prin anul 1933, în epoca în care Hitler pune mâna pe putere, el se îndeletnicea cu editarea de publicații politico-militare. El a organizat un serviciu de informații particular și un alt serviciu, de presă, consacărându-și eforturile unei cauze duble: întărirea apărării naționale și dotarea armatei elvețiene cu armament mo-

* Serviciul de contraspionaj.

dern. În momentul declarării războiului, maiorul Hausamann constituise un serviciu de informații extrem de eficace, pe care l-a pus la dispoziția armatei. Acest „Birou H”, pe care secția de securitate a statului major al armatei îl mai numea și „Pilatus”¹, își avea sediul într-o vilă din împrejurimile Lucernei. El era independent de centrala de securitate denumită „Rigi”², instalată la Lucerna și condusă de căpitanul (mai târziu colonelul divizionar) Max Waibel, care își avea propriile sale surse de informații.

Rudolf Roessler, „maestrul spion”

Datorită ziaristului Xaver Schnieper din Lucerna, „Biroul H” a făcut cunoștință cu un om al cărui nume astăzi este cunoscut în lumea întreagă: Rudolf Roessler. El este în mod greșit considerat drept unul din „maestrii spioni” ai celui de-al doilea război mondial; în realitate, Roessler, personal, n-a spionat niciodată. În schimb, el era ceea ce s-ar putea denumi „centrul nervos al unei organizații germane de spionaj antinazist”, intrucit analiza informațiile primite de la aceasta și le retransmitea.

Fiu al unui funcționar bavarez, Rudolf Roessler s-a născut în 1897 la Kaufbeuren. La sfârșitul războiului din 1914—1918, tânăr încă, el s-a angajat ca voluntar în armată, apoi s-a îndreptat spre ziaristică și teatru. Roessler era un literat, un om care trăia între cărți și planșe.

Cum de a devenit un astfel de om agent de informații militare? Cineva care l-a cunoscut bine, un istoric german, von Schramm, a declarat la 15 mai 1966 televiziunii din Zürich, că Roessler este o mare „enigmă psihologică”.

Xaver Schnieper a făcut cunoștință cu Rudolf Roessler la Berlin, în anul în care nazii au luat puterea. Pe atunci el era

¹ De la numele german al muntelui Pilatus, de lângă Lucerna.

² Rigi se află în fața lui Pilatus.

deja un adversar fanatic al regimului. Schnieper a reușit să-l determine pe Roessler să părăsească Germania și să se instaleze în Elveția, pentru a lupta de acolo împotriva hitlerismului, pe plan politic și ideologic. Roessler a acceptat și în 1934 s-a instalat la Lucerna, unde a înființat editurile „Vita Nova”, care au publicat lucrările unor scriitori, ca F. W. Förster, Claudel, Berdiaëff și alții.

De unde lua Rudolf Roessler informațiile care au făcut din el unul din cei mai buni colaboratori ai S.R.-ului elvețian, iar mai târziu și ai S.R.-ului rus? Tot ceea ce s-a scris asupra acestui lucru pînă în prezent nu reprezintă decît o înșiruire de ipoteze ori de fapte de domeniul romanelor.

Roessler nu și-a trădat niciodată sursele germane și a tăcut pînă la moartea lui, survenită în 1958.

Este deci inutil să sugerăm presupuneri și să căutăm nume. Să ne mulțumim doar să știm că Roessler avea legături pînă în inima înaltului comandament al Wehrmachtului și al Luftwaffe-ului. Von Schramm consideră că la Berlin numai treizeci de persoane puteau cunoaște informațiile de importanță și volumul celor comunicate de Roessler.

Este, de asemenea, inutil să se încerce reconstituirea căilor și mijloacelor prin care lui îi parveneau aceste numeroase informații, atît de prețioase și de complete. Un lucru este sigur, și anume, acela că nu le primea prin radio. Aceasta pentru că, pe de o parte, ar fi fost de neimaginat ca „Funkabwehrul” (Serviciul german de detectare a emisiunilor radio clandestine) să nu se fi sesizat cît de cît, dacă ani de-a rîndul ar fi avut loc transmisiuni de la Berlin în direcția Lucernei. Pe de altă parte, și mai ales pentru acest fapt, Roessler nu avea nici un emițător pe unde scurte — lucru ce ar fi fost indispensabil unui schimb de comunicații prin radio — și nici măcar un receptor de acest fel.

Trebuie, deci, să presupunem că Roessler dispunea de un serviciu de curieri, rapid și bine organizat. Relațiile mele cu

Germania și Italia au dovedit că un astfel de sistem putea funcționa fără dificultăți și fără să se ajungă la așteptări exagerate.

Adaug că, de prin 1942, Roessler dispunea de un „arsenal de informații” admirabil de bine organizat. Lucrînd ani de-a rîndul, el și-a alcătuit o cartotecă remarcabilă asupra armatei, economiei de război, asupra transporturilor germane etc. Unică în felul său, ea cuprindea zeci de mii de fișe. N-avea decît să-și consulte cartoteca pentru ca să se edifice mai amănunțit asupra unei informații oarecare care îi parvenea.

Cînd în 1941, înaintea invaziei împotriva U.R.S.S., Roessler a început să colaboreze cu centrala rusească de spionaj de la Geneva, „Biroul H” a fost informat, dar a preferat să închidă ochii. Și aceasta dintr-un motiv foarte simplu: din iunie 1941 pînă la începutul lunii iunie 1944, deci timp de trei ani, armata rusească a fost singura pe continent (abstracție făcînd de aviația aliată) care s-a opus puterii militare germane. Era deci în interesul Elveției ca Rusia să fie informată, cît mai exact posibil, asupra proiectelor și operațiilor germane. Într-adevăr, cu cît Germania se arunca mai mult în sabia rusească, cu atît scădea presiunea asupra Elveției.

Grupul „Pakbo” în acțiune

Cînd s-a terminat războiul din Spania, eu am continuat să-mi dezvolt propriul meu serviciu de informații, convins fiind că cele întimplate în Peninsula Iberică aveau să fie curînd urmate de un conflict hotărîtor cu puterile Axei. În momentul activității sale celei mai intense, grupul meu cuprindea următoarele persoane, denumite după numele lor conspirative:

Long (Lungul), ziarist francez, avea mult spirit de inițiativă, era cavaler al „Legiunii de onoare” și fusese mulți ani corespondentul mai multor ziare pariziene la Berlin. El își făcuse

în capitala germană relații de prim ordin. Una din principalele sale surse era **Agnès**, un funcționar al Ministerului de Externe german, care era foarte bine informat. Informațiile pe care le aducea Long priveau înainte de toate viața politică, diplomatică și economică a celui de-al treilea Reich și ne țineau la curent cu hotărârile guvernului german în aceste domenii. Când l-am prezentat lui Sandor Rado, șeful spionajului sovietic, Long a declarat că deși era „un mare burghez”, era gata să colaboreze cu S.R.-ul rusesc pentru a lupta împreună împotriva dușmanului comun.

Nègre (Negrul), diplomat francez, de cca 50 de ani, fost consul general prin diverse țări ale Europei orientale. Bun lingvist cunoscând, printre altele, și limba rusă era și un scrier îndemnitic. El avea relații remarcabile în toate mediile sociale, în special în industria grea germană. Nègre era agentul nostru de legătură cu grupul de rezistență francez „Bir Hakeim”, cu care el făcea numeroase schimburi de informații. Datorită lui Nègre, noi am fost în permanență la curent cu deplasarea trupelor germane din Franța.

Polo, cetățean chinez, îndeplinea funcția de atașat de legăție la Berna. Acest om de vîrstă mijlocie, foarte cult, era un diplomat înăscut. El dispunea de surse excepționale, nu numai în mediile diplomatice din Berna, inclusiv la legăția germană, dar și în diverse consulat, îndeosebi din Elveția romandă. Nu mi-a spus niciodată cum reușea să demaște agenții S.S.-ului și ai Gestapoului camuflați în diverse funcții prin consulat. Unul din avantajele relațiilor lui Polo era că ele ne permiteau să prevenim persoanele supravegheate, în Elveția sau în Franța, de către serviciile secrete germane. Cu el mă întâlneam noaptea.

Salter, diplomat francez, decorat cu „Medalia militară”, cu „Medalia evadaților” și cu „Crucea combatantului”, își făcuse studiile în Germania și-și păstrase acolo numeroase relații. Înainte de a urma această „carieră”, fusese mult timp ziarist la Berlin. De la Vichy a aflat multe lucruri cu privire la măsurile

militare de securitate luate de germani. Avea relații cu Rezistența franceză și servea ca agent de legătură atât cu Intelligence Service-ul cât și cu S.R.-ul american, condus de Dulles. Ceea ce era mai deosebit la el, era felul în care știa să aprecieze fiecare situație nouă și valoarea informațiilor care ne parveneau. Această siguranță de judecată se explica printr-o mare cultură istorică. Salter a fost unul dintre cei mai zeloși informatori ai grupului meu. El a fost cel care mi l-a adus pe Long în rețea.

De la început, cei trei francezi (Long, Nègre și Salter) s-au alăturat mișcării generalului de Gaulle, când, în iunie 1940, acesta a chemat francezii, prin vocea B.B.C.-ului, la lupta de rezistență împotriva ocupantului.

Lilly din Vatican, emigrant austriac, de meserie ziarist, catolic, întreținea legături excelente cu mediile catolice influente care se opuneau lui Hitler, mai ales cu cele din München, printre care se găseau în special ofițeri ai Wehrmachtului. El era totdeauna la curent cu relațiile dintre aceste medii și Vatican și ne-a furnizat informații de un mare interes politic și, bineînțeles, militar.

Lilly își primea informațiile prin intermediarii săi personali. El mi-a mărturisit că de două ori a utilizat niște maici care călătoreau din Germania în Elveția.

Luiza, ofițer elvețian de informații. Acesta era „capul nostru de linie” la Lucerna. E vorba de linia care trecea pe la Long și a cărei sarcină esențială consta în verificarea (eventual completarea) unor informații pe care le primeam din Germania și nu-mi inspirau deplină încredere.

În afară de cei de mai sus, eu mai dispuneam și de un oarecare număr de avanposturi în străinătate, de unde primeam regulat informații, fie direct, fie prin intermediul corespondenților mei de pe frontieră.

Iată-i pe cei mai importanți dintre acești agenți :

Feld, funcționar austriac. Acesta era conducătorul unui grup de rezistenți de la Vorarlberg. Una dintre cele mai bune surse

ale sale era nepotul lui, un tehnician radio încorporat în garda personală a lui Hitler. Acest tânăr a devenit un informator de prim ordin. Chemat sub arme, el a aranjat cu rudele sale să le dea vești simbăta la amiază. Le-a pus la punct un receptor de unde scurte și a convenit cu ele să comunice pe o anumită lungime de unde.

Și-a ținut promisiunea în tot cursul războiului. El nu emitea niciodată mai mult de câteva cuvinte cum ar fi : „Jitomir. Se simte bine. Bătălia e crincenă, pierderile sînt grele“.

Tatăl acestui băiat, un sindicalist bătrîn, transmitea aceste mesaje lui Feld. Acesta ni le trimitea nouă, o dată cu numeroase alte informații militare de proveniență austriacă, în felul următor : introducea informațiile într-o cutie de conserve și îngropa cutia în unghiul nordic al bazei unui stîlp al liniei de înaltă tensiune. De acolo, un om ce locuia pe frontiera elvețiană o dezgropa și o înlocuia cîteodată cu un sfert de kg de cafea pe care noi o ofeream în chip de mulțumire. E posibil ca tînărul radiotelegrafist să nu fi bănuît niciodată, în tot cursul războiului, cît de important era el pentru aliați și, în special, pentru statul major rusesc care știa în fiecare săptămînă unde se afla această trupă de elită : garda personală a fûhrerului !

Rocco. Acest pseudonim desemna un grup de rezistenți antifasciști cu sediul la Milano și o rețea completă de spionaj care cuprindea întreaga Italie. Rocco s-a constituit înainte de război și era în legătură cu corespondenții mei din Lugano, Orselina și Poschiavo. Informațiile furnizate de această centrală au fost foarte numeroase după căderea lui Mussolini la 25 iulie 1943, cînd diviziile germane au ocupat Italia și cînd „Ducele“ a înființat regimul său neonazist în nordul țării.

Rot. Sub acest nume cunoșteam eu un grup de rezistenți germani cu sediul la Stuttgart. El era condus de un înalt funcționar din Württemberg. Personal nu-l întilneam niciodată, dar luam legătura cu el prin intermediul unui neamț emigrat în Elveția.

Judecînd după originea informațiilor transmise de Rot, se pare că el dispunea de o rețea întinsă, cu ramificații la Berlin, Frankfurt, Cologne și în alte locuri. Informațiile lui cuprindeau toate domeniile: militar, economic, politic și de orice altă natură. În general, informațiile transmise de Rot ajungeau repede, fie prin intermediul oamenilor de pe frontieră, fie direct, prin metodele de care vom vorbi mai departe.

Printre alți colaboratori importanți mai citez pe Diana, Léopard și Romeo, care ocupau funcții publice la Berna. Pentru trecerile de frontieră aveam o întreagă echipă de colaboratori, absolut siguri. Este vorba de treizeci de sindicaliști — agenți poștali, de căi ferate, vamali — precum și comercianți și oameni care locuiesc pe frontieră, care la Bâle, Schaffhouse, Kreuzlingen, Rheintal, Grisons, Tessin, Geneva, Verrières, s-au pus la dispoziția noastră. Toți acești colaboratori acceptaseră riscul de a culege din țările vecine mesajele aduse de camarazi de aceeași profesie și de aceeași opinie și de a mi le transmite prin diverse mijloace.

Metode de transmitere

Pentru a face să ne parvină mesajele din Germania și din țările ocupate, noi am recurs la metode dintre cele mai diverse.

Iată-le pe cele mai frecvente :

1. Camarazii noștri schimbau discret, în diverse gări, în localuri poștale sau în oricare altă parte de pe frontieră, texte „obișnuite“.

Rețeaua Rot, cu sediul la Stuttgart, avea un sistem pe care îl folosea adesea și consta în transmiterea mesajelor prin intermediul toaletelor vagoanelor de tren. Iată cum se petreceau lucrurile : se alegea un vagon și se stabilea dinainte ca operația să aibă loc pe o placă oarecare a peretelui toaletei. Expeditorul ridică această placă și ascundea sub ea mesajul. Un telefon sau o

carte poștală obișnuită adresată destinatarului îi indica acestuia că în urmă că trebuia să meargă să ia mesajul la sosirea trenului. De exemplu, cartea poștală putea avea următorul conținut :

„Bunica s-a hotărît, în sfârșit, să vină să stea câteva zile la dv. Ea sosește cu trenul nr. 8864 (în realitate acesta era numărul vagonului în care era ascuns mesajul), la 3 octombrie, orele 15,46. Vă rog să mergeți s-o întâmpinați la gară“.

2. Microfotografiile. Erau mii de mijloace de a le face să treacă frontiera : în elasticurile de la șosete, în tuburile cu cremă de ras, între părțile duble ale sacoșelor, în cutii de chibrituri, în minierul umbrelei găurit special pentru aceasta, în tocurile de la încălțăminte etc.

3. Scrisorile obișnuite. Mesajele se transmiteau printre rînduri, scriindu-le fie cu cerneală simpatică, fie pur și simplu cu lapte sau cu zeamă de lămie. La sosire, scrisoarea se încălzea (sau, mai simplu, se dădea cu fierul de călcat peste ea) și astfel apărea foarte citet adevăratul mesaj. Desigur că adresele expeditorilor erau fictive.

4. Se trimitea un imprimat oarecare pe care unele litere erau marcate. Această metodă s-a dovedit extrem de eficace și eu am folosit-o foarte des în relațiile mele cu Germania.

Pentru aceasta se alege o publicație necompromițătoare (cel mai bine este o revistă de interes cultural) și o pagină asupra căreia s-a convenit mai înainte ; pe această pagină se marchează cu lapte sau zeamă de lămie literele care, citite dau mesajul secret.

Exemplul următor arată cum apare un mesaj astfel marcat într-o critică muzicală :

„Simfonia fantastică este, înainte de toate, singura ilustrativă din tot ciclul prezentat. În concertul cerut de public ea a fost bisată și puternic aplaudată de 3 ori la scenă deschisă. Un auditoriu uneori măgulit, dar în întregime distins, a intuit vibranta idee, izbutit redată de dirijor“.

Citind, în ordine, literele marcate, descoperim următoarea informație :

„Ofensiva începe pe 3 cu două divizii“.

Primele luni ale războiului n-au fost prea fecunde. Rețeaua mea avea nevoie de un oarecare rodaj.

Iarna anului 1939—1940 a fost botezată „Iarna războiului ciudat“, pentru că fronturile occidentale erau înghețate. Apoi, în primăvara lui 1940, nemții au avut o victorie fulger în Vest : Norvegia, Danemarca, Olanda și Belgia au fost ocupate. În șase săptămîni nemții i-au venit de hac și Franței, care s-a văzut constrinsă să încheie armistițiul, cu ocuparea, pentru început numai a jumătății sale din Nord.

În Elveția, la 10 mai 1940, Consiliul federal a decretat o a doua mobilizare generală.

După infringerea Franței, situația părea desperată. Speranța a venit de la Londra. Noul prim-ministru britanic, Winston Churchill, a proclamat voința de nestrămutat a țării sale : să continue războiul pînă la victoria finală. Începînd din iunie 1940, generalul Charles de Gaulle a cerut francezilor prin toate mijloacele și în fiecare zi, printre altele și pe calea undelor, să nu renunțe la luptă și să organizeze rezistența. La 13 iulie, în mesajul transmis de B.B.C., care a rămas în istorie, el declara compatrioților săi, în ajunul sărbătorii lor naționale :

„Într-o zi, Franța eliberată îi va pedepsi cu siguranță pe cei ce se fac răspunzători de dezastrele sale și pe cei care au adus-o în starea de servitute. Dar, pentru moment, nu despre aceasta este vorba. Pentru moment este vorba de a se face tot posibilul, prin toate mijloacele, pentru ca inamicul să fie bătut. Dacă este bătut, noi vom renaște, dacă nu este, cu fiecare zi ce trece ne va zdrobi, ne va jefui și ne va înăbuși mereu mai mult. A pretinde că Franța poate să fie și să rămînă tot Franța, chiar dacă se află sub cizma lui Hitler și sub saboții lui Mussolini, înseamnă să nu iei lucrurile destul de în serios sau, mai precis, să fii trădător.“

Tot nepăsare sau, mai precis, trădare este și dacă pretinzi că războiul este o acțiune desperată. Cei care spun așa ceva în Franța, presupunând că n-o spun cu nici o intenție rea, dovedesc că n-au înțeles nimic din lume așa cum este ea.

Lumea nu se limitează numai la cimpurile de bătaie pe care neînțelegerea șefilor noștri ne-a aruncat fără mijloace de apărare în fața forței mecanice germane. Lumea cuprinde o Europă în care aliații noștri englezi, care sînt stăpînii mărilor și încep să domine și cerul, se întăresc pe zi ce trece. Lumea cuprinde o Africă, o Asie, o Americă, pline de nenumărate posibilități.

E drept că inamicul a reușit să-i reducă la tăcere pe mulți dintre vecinii lui cei mai apropiați. Dar fiecare pas pe care el îl face înainte îl pune în fața unei sarcini și mai grele. Franța, chiar dacă este împărțită, chiar dacă este jefuită, chiar dacă a fost vîndută, n-a jucat ultima carte“.

Acest apel a fost urmat de altele asemănătoare și toate au fost auzite. Rezistența franceză s-a creat și s-a organizat. Încă din primele zile, prietenii mei francezi, Long, Nègre și Salter s-au alăturat mișcării conduse de generalul de Gaulle, care imediat ce s-a aflat la Londra s-a consacrat înființării F.F.L. („Forțele Franceze Libere“).

Această armată cuprindea o centrală de informații care mai tîrziu a primit denumirea de „Direcția generală de anchete și informații“. N-a trecut mult timp și camarazii mei francezi au stabilit o linie de legături cu S.R.-urile interaliatate din Londra. De atunci, grupul meu și-a reluat activitatea cu mai multă vigoare. În epoca aceea, colaborarea dintre statele majore aliante staționate la Londra nu era încă atît de dezvoltată, așa cum a fost mai tîrziu, în timpul debarcării. Dar pe noi ne interesa, înainte de toate, să putem să trimitem Londrei prin mijloacele care ne stăteau la dispoziție cît mai multe informații posibil.

Pentru a transmite Londrei informațiile pe care le deji-

neam, noi ne foloseam de microfotografii. Acest procedeu ne permitea să expediem rapid rapoarte de o anumită lungime.

Pentru a confecționa aceste microfotografii, mi-am înjghebat aparatul necesar: am confecționat un batiu (cadru pe care se montează mecanismele mașinilor-unelte — N.T.) din placaj pe care am instalat un aparat Kodak reglat o dată pentru totdeauna pentru a fotografia pe film de cinematograf o foaie de hîrtie situată la 60 de cm de obiectiv. Așa se ajungea la o primă reducere, imaginea avînd acum aproximativ 30 x 20 mm. Formatul era totuși destul de mare pentru a fi expedit fără riscuri. De aceea luam un aparat de mărime obișnuită, pe care îl foloseam cu partea cealaltă, în așa fel ca să obțin o micșorare și nu o creștere a mărimii imaginii. După aceste două operații, coala de hîrtie nu mai avea decît în jur de 4 mm².

Iată acum cum se expedia această infimă bucățică de film ultrasubțire:

Se lua o vedere nevinovată din Berna, de exemplu, „Turnul cu orologiu“ sau „Grotă urșilor“; cu ajutorul unei lame se despica vederea în dreptul timbrului pe o porțiune de aproximativ 1 cm, se introduceau aci bucățelele de film și se lipea la loc. După aceea, cartea poștală nu mai trebuia decît timbrată și completată cu un text banal: „Unchiul Paul se simte mai bine. Împreună cu el, toată lumea este perfect sănătoasă. Multe salutări, Toto“ — și trimisă unuia dintre intermediarii noștri din Portugalia. După ocuparea Franței, n-a mai fost nici o legătură poștală aeriană directă între Elveția și Portugalia; cea care transporta poșta elvețiană spre Portugalia era acum compania de aviație germană „Lufthansa“. Cum rapoartele noastre erau numerotate, era ușor să se controleze dacă, de la Lisabona sau de la Porto, totul ajungea cu bine la Londra.

Totdeauna m-am mirat cum de trucul nostru n-a fost nici odată descoperit de contraspionajul german.

Lectura micromesajelor se făcea fie la microscop, fie prin proiectarea lor pe un ecran.

Una dintre cele mai importante informații transmise în acest fel Londrei a fost o schiță a instalațiilor din Peenemünde, unde Hitler fabrica ingrozitoarele sale „Vergeltungswaffen” (niște arme deosebit de distrugătoare) — V-1 și V-2 — care au fost atât de greu resimțite la Londra.

Iată cum îmi procurasem acest document :

Era în timpul sesiunii de vară a anului 1942 a Camerelor Federale.

Într-o după-amiază, consilierul național Ernst Reinhard, care pe atunci era președintele Partidului socialist elvețian, m-a chemat la tribuna ziariștilor din sala pașilor pierduți unde mi-a prezentat un om la patruzeci de ani, care avea aerul unuia ce „văzuse multe țări”.

— Iată pe cineva în care poți avea toată încrederea. Numele lui interesează mai puțin, dar ceea ce îți va spune are să te intereseze cu siguranță, a spus prietenul meu Reinhard, care s-a înapoiat în sala de dezbateri.

— Eu sînt din Viena, inginer și membru al Partidului social-democrat austriac, a completat necunoscutul. Mă înapoiez de la Peenemünde și, după ce am rătăcit mai multe zile, am intrat ilegal în Elveția prin Rheintal, cu ajutorul unor prieteni austrieci, avînd asupra mea o recomandare pentru Reinhard. Intenționez să cer azil politic. La Peenemünde am fost obligat să particip la construirea unor șantiere, unde Hitler intenționează să-și fabrice armele sale secrete, care ar putea fi de o importanță decisivă pentru rezultatul final al războiului. Este vorba de rachete de mare putere care bat la o distanță considerabilă. Ele sînt construite de așa natură încît să poată bombarda de pe continent, în special, Londra.

Cît despre rampele de lansare necesare, acestea sînt instalate pe malurile Mării Minecii. De îndată ce am aflat despre ce era vorba, am hotărît să fug în Elveția și să fac cunoscute aceste proiecte diabolice. Aveți vreo posibilitate să le comunicați Londrei ?

— Desigur, dar îmi trebuie despre acest lucru un raport cît mai corect posibil și un plan sumar al instalațiilor.

— Am să fac ce-mi cereți, dar aș vrea să vă spun că eu nu sînt, cum este și normal, la curent cu tot ce se face acolo, pentru că eu lucrăm într-un anumit sector. Am văzut totuși destule pentru ca să pot să vă întocmesc un plan asupra sectorului respectiv. O să aveți date asupra scheletului de la suprafață; dar unele sînt construite sub pămînt, avîndu-se în vedere eventualele bombardamente.

Patruzeci și opt de ore mai tîrziu, două cărți poștale duceau raportul și planul microfotografiat la Londra, via Lisboa. După terminarea războiului am aflat că acesta nu era primul raport pe care aliații îl primiseră în legătură cu proiectele de la Peenemünde; el le-a servit totuși drept confirmare și a adus o completare la ceea ce se știa deja.

„Royal Air Force” a bombardat în mai multe rînduri Peenemünde dar n-a putut fi împiedicată fabricarea acestor „Vergeltungswaffen” în uzina subterană și folosirea lor împotriva Londrei.

Colaborarea cu Rusia

La sfîrșitul lunii iunie 1940, imediat după armistițiul franco-german, m-a vizitat Sandor Rado, șeful S.R.-ului sovietic din Elveția, care lucra împotriva Germaniei și Italiei. El mi-a explicat că după înfringerea Franței, Hitler nu mai avea vreun adversar care să i se opună cu armele pe conti-

mentul european și, ca atare, pregătea invazia Rusiei. M-a asigurat că avea informații foarte precise în această direcție. (Mai târziu am aflat că aceste informații le avea de la „Orchestra Roșie” a lui Harro Schulze-Boysen, care le transmisese prin radio de la Berlin la Moscova).

S.R.-ul Armatei Roșii, a adăugat el, îl însărcinase cu intensificarea activităților sale și utilizarea completă a tuturor relațiilor pe care putea să le aibă pentru a descoperi ultimele amănunte asupra pregătirilor de război germane pentru atacarea Rusiei.

Am aflat apoi că, în timpul acestei sumbre perioade, mai precis la 23 iunie 1940, șeful „Biroului H” a redactat un raport de unsprezece pagini pentru secția informații de securitate, deci indirect pentru generalul Guisan. Acest raport mi-a fost comunicat în toamna anului 1966 de maiorul Hausamann, și astăzi, la mai mult de un sfert de secol după redactarea lui, ne vedem obligați să spunem că el a fost cu adevărat profetic.

Iată, în mare, punctele esențiale pe care le dezvoltă acest ofițer în raportul respectiv :

„Înfringerea apărării franceze face să înceapă o eră nouă în evoluția politică și militară a situației.

Instalarea armatelor germane la vest de Jura a modificat radical condițiile și șansele apărării teritoriului elvețian. De acum înainte, linia principală constă într-o apărare limitată strict la teritoriul Elveției interioare. Zona, permițând o apărare eficientă în împrejurările prezente, mi se pare că în mare ar trebui să cuprindă Sargans, Saint-Gothard, Elveția centrală, o parte din Alpi. Armata elvețiană, cu forțele și resursele disponibile este fără îndoială capabilă să țină piept în această zonă mult timp și cu pierderi relativ mici, armatei invadatoare care, în afară de zona Alpilor ar fi distrugătoare, dacă ținem cont de armele moderne cu mare putere de distrugere ce le are (trupe

blindate, artilerie motorizată, aviație). Cit despre problemele de organizare pe care le pune angajarea elementelor principale ale armatei elvețiene în apărarea zonei alpine, ele ar putea fi rezolvate într-un timp relativ scurt.

Numai o Elveție pregătită să reziste pînă la victoria finală poate să trăiască. Mai bine să murim de foame decît să cedăm ceea ce n-am fi cedat niciodată mai înainte.

Nu este vorba aici de o demobilizare, asta în nici un caz și cu nici un preț, oricare ar fi greutatea presiunii pe care străinul ar exercita-o asupra noastră. Mai degrabă să ne vedem fiii cum își varsă sîngele pentru patrie, decît să-i lăsăm să moară pe cîmpurile de bătăie străine, înrolați într-una sau alta din puterile Axei. Pe de altă parte, noi nu putem spera să ne ajute cineva să ne refacem după terminarea războiului, decît dacă am luptat, suferit și consimțit la sacrificii pentru aceasta”.

Așa scria maiorul Hausamann în raportul său privind situația din Elveția. Aceste rînduri realiste și curajoase datează dintr-o epocă în care Hitler era la apogeul puterii sale, cînd el domnea asupra Europei de la Atlantic la frontiera rusească, cînd presa nazistă acționa asupra opiniei publice elvețiene și cînd numeroși elvețieni, inclusiv unii deținători de posturi cheie erau convinși că Hitler pînă la urmă avea să cucerească toată Europa. Asta a fost totodată și epoca în care, în armată ca și în popor, voința de a rezista cu orice preț a scăzut mai mult ca niciodată.

În aceste împrejurări nu mi-a trebuit prea mult timp de gîndire înainte de a da un răspuns agentului sovietic Rado, cînd mi-a propus să colaborez strîns cu el, căci îmi dădeam seama cit de mult s-ar fi văzut ușurată Elveția în cazul în care Wehrmachtul ar fi intrat efectiv în război împotriva Rusiei. Hotărîrea mea de a colabora cu Rado n-avea nimic comun cu opiniile mele politice.

Rețeaua Rado

Sandor Rado, născut la Ujpest, în Ungaria, avea pe atunci 40 de ani.

Mic de statură, puțin corpulent, avea o față rotundă pe care străluceau niște ochi inteligenți. În afară de limba lui maternă, maghiara, el mai vorbea curent încă cinci limbi, printre care și rusa. Rado s-a înscris foarte devreme în partidul comunist și a fost instruit la Moscova pentru munca serviciilor secrete. La Viena a lucrat ca ziarist, apoi a studiat geografia la Berlin. El s-a distins în mai multe rânduri în această disciplină și a devenit membru corespondent la „Royal Geographical Society of Great Britain”. În 1933 a înființat la Paris agenția „Geopress”, care în 1936 a fost transferată în Elveția atunci când Rado s-a instalat la Geneva, str. Lausanne 113. Această agenție publica schițe cartografice asupra frontului, asupra regiunilor în care se produceau catastrofe etc.; aceste schițe au devenit curând cunoscute pentru precizia lor. Nimeni n-a bănuțit de ce, în timpul războiului, „Geopress” era atât de bine la curent cu evoluția fronturilor. Rado avea mai multe pseudonime, dintre care cele mai des folosite erau „Dora” și „Albert”. El s-a căsătorit cu o nemțoaică comunistă, Elena Iansen (pseudonim: „Maria”), din Frankfurt pe Main, care pentru soțul ei a fost o colaboratoare inteligentă și foarte activă. Cuplul a avut doi fii.

Când, în 1939, Rado mi-a fost prezentat de Carlo, un ofițer rus de informații pe care îl cunoscusem în timpul războiului din Spania, eu nu știam nimic nici despre viața particulară, nici despre activitatea lui profesională în fruntea agenției „Geopress” și nici despre relațiile sale (cu câteva excepții doar). Asta, fără îndoială, pentru că prescripțiunile cele mai elementare ale serviciilor secrete îi interziceau să divulge asemenea

date și bineînțeles că nici eu nu i-am pus prea multe întrebări de acest gen.

În general, de altfel, noi nu ceream nici numele persoanelor care erau gata să colaboreze clandestin cu noi împotriva naziștilor și nici date despre trecutul lor. Era suficient dacă ele ne erau recomandate de surse bine cunoscute și absolut sigure.

Sandor Rado trata cu mare atenție informațiile care îi parveneau. Dacă erau incomplete sau neprecise, dacă indicarea sursei era vagă etc., scepticismul său mergea foarte departe. Și asta nu fără motiv, pentru că de fiecare dată când Moscova primea o comunicare insuficientă, replica automată era cererea de precizări, dar și în cazul în care acestea erau furnizate se manifesta scepticism și neîncredere față de exactitatea unor informații, mai ales dacă era vorba de evenimente militare sau politice senzaționale. Pentru ca o sursă să fie luată în serios, trebuia să se dovedească constant sigură un timp oarecare.

Contrar S.R.-urilor aliate din Elveția, cel al rușilor nu putea să se sprijine pe o legăție la Berna, căci Elveția și U.R.S.S. nu întrețineau pe atunci relații diplomatice. În consecință, rețeaua rusească nu dispunea de un emițător instalat la adăpostul unei legății, cum se obișnuiește de multe ori, nici de serviciul oficial al cifrului pe care Consiliul federal îl acordă oricărei misiuni diplomatice recunoscută. Rado trebuia deci să se descurce în alt mod pentru a intra în legătură cu Moscova. Cum Franța era ocupată, singurul mijloc care îi mai rămânea era radioul clandestin.

În momentul dezvoltării sale mai impetuoase, în perioada 1942—1943, rețeaua Rado număra vreo patruzeci de agenți permanenți de ambele sexe.

Colaboratorul său cel mai eficace era Alexander Foote, alias „Jim”, născut în 1905 la Liverpool. El este cel care, după război, în cartea „Handbook for spies” (Manual de spionaj) a

făcut primele destăinuri asupra activității centrului sovietic de spionaj din Elveția împotriva Germaniei, subliniind îndeosebi rolul extrem de important avut de Rudolf Roessler. Foote vorbea mai multe limbi, lucru rar la englezi, și luptase în brigăzile internaționale din Spania. Înapoiat în Anglia, în 1938, a fost înrolat în S.R.-ul rusesc și a venit la Geneva în luna octombrie a aceluiași an. Aici, prin intermediul unei agente sovietice, Maria Schultz, alias „Sonia“, a luat contact cu Rado.

Alexander Foote era pentru Moscova un colaborator polivalent și extrem de apreciat. Strălucit specialist în radio, el cunoștea surse de informații importante. În Elveția s-a instalat la Lausanne, strada Longeraie 2. În timpul zilei ducea viața unui englez puțin snob, care poate să-și permită o ședere îndelungată în Elveția și nu se interesează de loc de problemele care frământau lumea. Noaptea în schimb și le petrecea transmițând ore în șir mesaje în direcția Moscovei. Transcrierea cifrată a majorității mesajelor sale o făcea personal.

Printre relațiile pe care Foote și le-a făcut în Elveția cităm pe Jules Humbert-Droz, fost secretar al Cominternului, care mai târziu avea să devină secretar general al Partidului socialist elvețian.

Humbert-Droz, alias „Drolly“ i-a propus lui Foote să intre în contact cu nemții care lucrau în întreprinderile de armament și transporturi și să organizeze grupe de sabotaj. Acest proiect n-a fost niciodată realizat, pentru că în dimineața zilei următoare convorbirii lui cu Foote, Drolly a fost arestat pentru activitate politică ilegală și condamnat la șase luni închisoare. Eu am făcut cunoștință cu Alexander Foote în septembrie 1944.

Edmond Hamel, alias „Eduard“ era specialistul radio al rețelei lui Rado. El a învățat la o școală de radiotehnică din Paris și a construit niște emițătoare cu unde scurte care funcționau admirabil și au servit la comunicarea cu Moscova.

În strada Florissant 192 din Geneva, Rado a închiriat o vilă pentru Hamel și soția lui, Olga, alias „Maud“. Aci cuplul a folosit unul din cele două principale emițătoare ale rețelei.

Margrit Bolli, alias „Roza“ era o tinără frumoasă care servea atât ca tehniciană radio, cât și ca transmițătoare de mesaje. Locuia în str. Henri-Mussard 8, la Geneva, unde avea un emițător. Întilnirile ni le fixam prin telefon și acestea aveau loc fie la Berna, fie, pentru a nu lăsa urme, într-o gară oarecare între Berna și Geneva (Lausanne, Palézieux, Romont sau Fribourg). Mesajele destinate lui Rado treceau din miinile mele în ale sale, ascunse într-un ziar sau într-o revistă. Rado o instruiseră bine pe Roza cum să facă spionaj: știa să se facă neobservată, să tacă și să fie punctuală.

În interiorul rețelei Rado, grupul „Sissy“ ocupa un loc foarte important. Sissy, alias Rachel Dübendorfer, era de naționalitate poloneză și trăia la Geneva împreună cu „Paul Böttcher“, unul din fondatorii opoziției comuniste germane.

Rado avea legături cu Rudolf Roessler prin intermediul grupului „Sissy“.

Informatorul nr. 1 al lui Rado era Rudolf Roessler, alias Lucie. Într-o frumoasă dimineață de mai 1941, pe o bancă din Quai d'Ouchy, Rado m-a întrebat fără înconjur următorul lucru :

— Numele de Rudolf Roessler îți spune ceva ?

— Nu, absolut nimic. De ce ?

— Prin intermediul acestui om eu am primit informații extraordinare în legătură cu pregătirea războiului împotriva Rusiei. Se vede că el are legături prin sferele înalte militare din Berlin. Eu știu foarte puține lucruri despre Roessler și el refuză categoric să citeze surse. Ai putea să te informezi în această direcție ?

— Am să încerc.

A doua zi l-am întâlnit pe Long și i-am trasat sarcina să obțină informații despre Roessler prin Luiza, care era agentul nostru de legătură cu S.R.-ul elvețian (a nu se confunda cu „Biroul H“).

Răspunsul Luizei, care a venit rapid, ne-a uimit: nu numai că S.R.-ul elvețian îl cunoștea foarte bine pe Rudolf Roessler, dar îl considera ca pe unul din cei mai buni informatori ai săi.

Trebuie însă să adăugăm că nici acest serviciu n-a reușit să obțină ca Roessler să facă vreun fel de declarație în legătură cu sursele sale berlineze și cu agenții săi de legătură. Trebuia, conchidea raportul, să se ia aceste informații cum le dădea el, mai ales că fuseseră întotdeauna confirmate pînă atunci. Luiza adăuga cîteva detalii asupra personalității lui Roessler: el conducea editurile „Vita Nova“ din Lucerna, era căsătorit, emigrant german, stabilit în Elveția din 1934, antinazist convins.

Cînd am transmis aceste informații lui Rado, n-a fost prea satisfăcut, căci el știa din experiență că centrala din Moscova era extrem de neîncrezătoare față de orice informație căreia nu i se putea indica sursa. Moscova i-a cerut lui Rado în mai multe rînduri, prin radio, să găsească un mijloc oarecare ca să-l facă pe Roessler să indice sursele, dar zadarnic. Dat fiind valoarea informațiilor lui Roessler și faptul că, chiar în condițiile cele mai dificile, ele au fost întotdeauna confirmate, Moscova a sfîrșit prin a admite că, în acest caz deosebit, sursele vor trebui să rămînă pentru totdeauna anonime. Cantitativ și calitativ, informațiile lui Roessler erau inestimabile atît pentru serviciile elvețiene cît și pentru cele rusești.

Ele au fost atît de importante, încît ziariștii francezi Pierre Accoce și Pierre Quet nu s-au temut să dea cărții lor următorul titlu îndrăzneț care mai poate fi contestat și care, de altfel, este inexact din multe puncte de vedere: „Războiul a fost cîștigat în Elveția“.

Războiul în Est

Datorită „Biroului H“, S.R.-ul elvețian a fost prevenit cu o precizie remarcabilă de atacul iminent al lui Hitler împotriva Rusiei.

La 21 septembrie 1941, armatele germane se aflau în fața Leningradului și au ocupat Kievul. La 6 octombrie a început marea ofensivă împotriva Moscovei.

În același moment, la 16 octombrie 1941, miniștrii ruși și corpul diplomatic acreditat la Moscova s-au repliat la Kuibișev.

La 3 noiembrie, armata germană a trecut la asaltul Capitalei; a fost respinsă după zile de luptă îndîrjită.

La 7 decembrie 1941 războiul a luat o cotitură decisivă. După ce o flotă de submarine japoneze secundată de escadrile de avioane a atacat și, în mare parte, a distrus flota americană din Pacific staționată la Pearl Harbour, Statele Unite au devenit beligerante. De acum înainte, enormul potențial militar al Statelor Unite era la dispoziția aliaților. Enorme cantități de material de război au fost livrate adversarilor Germaniei și Rusiei ocupate.

Teribila iarnă rusească a adus pe frontul oriental un fel de armistițiu de fapt. Dar, la 9 decembrie 1941, rușii au declanșat o contraofensivă care a micșorat în mod sensibil presiunea exercitată asupra Moscovei.

Planul lui Hitler de a înfringe Rusia înainte de venirea iernii eșuase deci. Dificultățile de aprovizionare a armatelor germane din Est deveniseră enorme. Cu toate acestea — și deși rezulta clar că rușii aplicau tactica lor tradițională, constînd în atragerea inamicului cît mai adînc posibil în imensele lor cîmpii —, Hitler a conceput noi planuri ofensive pentru vara anului 1942.

Începînd cu primăvara anului 1942, Rudolf Roessler mi-a comunicat aceste planuri foarte amănunțit. Fiind însărcinat cu

cifrarea lor, am luat cunoștință în mare parte de ele și nu încetam să mă mir de precizia informațiilor lui Roessler. Când nemții au declanșat ofensiva din vara anului 1942, rușii erau la curent nu numai cu direcția atacului, Caucaz-Volga, dar și cu compoziția grupurilor de arme atacante, cu comandamentele și echipamentele lor. Aceste informații complete au permis rușilor să-și planifice și să execute cu precizie contraofensivele lor.

În această situație, ca și în celelalte, S.R.-ul elvețian s-a dovedit admirabil de informat. La 8 august 1942, „Biroul H” l-a informat pe colonelul brigadier Roger Masson că rezervele strategice ale rușilor nu vor fi lansate în bătălie decât în cursul lunilor viitoare. O asemenea informație, în condițiile în care germanii progresau, aparent fără să întâmpine vreun obstacol, spre Caucaz și spre Volga a fost primită, chiar și de înaltele personalități ale statului major, cu un oarecare scepticism căci se întrebau de ce aceste rezerve strategice nu intraseră încă în acțiune pentru a opri avalanșa germană.

La 24 noiembrie 1942, armata a 6-a germană, comandată de mareșalul von Paulus, a fost încercuită la Stalingrad. Luptele au continuat în oraș și în împrejurimile lui, săptămîni în șir și au fost extrem de sîngeroase, dar pînă la urmă, la 2 februarie 1943, această armată a trebuit să capituleze. 300 000 de soldați germani sau aliați ai Germaniei au fost făcuți prizonieri de către ruși. Numărul dispăruților, altfel spus al celor care nu suportaseră iarna rusească, a fost enorm. Rușii au recuperat cantități enorme de material de război.

În aceeași epocă, în Africa de Nord, bătălia de la El Alamein a făcut ravagii. Comandată de mareșalul Montgomery, armata a 8-a britanică a declanșat, la 23 octombrie 1942, un atac masiv împotriva „Afrikacorp”-urilor germano-italiene ale mareșalului Rommel. După 10 zile de foc și sînge, „Afrikacorp”-urile au trebuit să se dea bătute. Englezii au luat 30 000 de

prizonieri germani și italieni, între care nouă generali și au capturat, printre altele, 400 de tunuri. Marea majoritate a blindatelor germane a fost scoasă din luptă. Retrăgîndu-se, Rommel a mai angajat încă vreo cîteva hărțuiri, dar n-a putut întîrzia mult timp ziua cînd Axa avea să piardă toată Africa de Nord.

Imediat ce-au cîștigat victoria de la Stalingrad, rușii n-au pierdut nici un moment. Faimoasele „rezerve strategice” s-au năpustit spre Vest. Tot frontul s-a pus în mișcare. În două luni aceste trupe au bătut 102 divizii germane sau aliate Germaniei; multe erau practic nimicite sau pradă dezordinei. Tot în aceste două luni, în afară de prizonierii de la Stalingrad au mai fost capturați încă 200 000 de soldați; au fost luate 13 000 de arme de artilerie. În Sud, rușii au avansat cu 400 de km.

Pentru Hitler și aliații lui, războiul era pierdut. Cu toate acestea, ei nu renunțau încă la luptă.

Cifrul

În primăvara anului 1942, înainte de începerea ofensivei germane de vară în direcția Caucazului și a Volgăi, Rado a venit să mă întrebe dacă nu sînt de acord să colaborez la cifrarea telegramelor ce urmau a fi transmise la Moscova. El a explicat această propunere prin două motive: pe de o parte, Roessler a furnizat documente din ce în ce mai numeroase și mai importante, iar pe de altă parte, cercul mic al colaboratorilor în care Rado putea să se încreadă pentru munca de cifrare era atît de limitat încît nu reușeau să facă față informațiilor primite, fapt ce provoca regretabile întîrzieri în emisiunile pentru Moscova.

Am fost de acord și, în cursul mai multor întîlniri, am fost inițiat în cifrajul Armatei Roșii. Era o muncă dificilă, dar fascinantă. Începînd din acea epocă, Rado mi-a remis mai multe

zeci de texte pentru ca să le transcriu. Am luat astfel cunoștință de numeroase informații date de Roessler care erau, în marea lor majoritate, de o precizie aproape neliniștitoare.

Cifrarea se făcea cu ajutorul unui sistem foarte complicat, bazat pe numeroase substituiri de litere, în felul următor: se lua dintr-o carte-cheie (care, în cazul meu era „Von Pol zu Pol“, de Sven Hedin) un cuvânt oarecare ce servea drept cod, de exemplu, „Dokumentarfilme“ (filme documentare). Pentru a alcătui cifrul nu trebuie decît zece litere, adică „Dokumentar“.

Celelalte litere ale alfabetului se aranjează după acest cuvînt. Singurul semn de punctuație folosit este punctul. Se ajunge astfel la următorul tablou:

Exemplul nr. 1

D O K U M E N T A R
B C F G H I J L P Q
S V W X Y Z.

Pe urmă, această combinație de litere se transformă în cifre. Literele din cuvîntul-cheie „Dokumentar“ sînt mai întîi numerotate în ordinea alfabetică, de la 1 la 10 (10 = 0); altfel spus: A = 1, D = 2, E = 3, K = 4 etc. Se ajunge la următorul lucru:

Exemplul nr. 2

2 7 4 0 5 3 6 9 1 8
D O K U M E N T A R
B C F G H I J L P Q
S V W X Y Z.

Dar, pentru a putea exprima numeric cele 26 de litere ale alfabetului, trebuie să ne servim de două cifre. La aceasta se ajunge prin operația următoare: la stînga, în fața celor

trei rînduri de litere se așază, în așa fel ca fiecărui rînd să-i corespundă o cifră, trei cifre alese după locul lor în seria de mai sus, loc convenit dinainte cu centrala de spionaj. Să zicem că aceste locuri convenite ar fi al treilea (aici cifra 4), al șaptelea (cifra 6) și al nouălea (cifra 1). În acest caz avem:

Exemplul nr. 3

	2	7	4	0	5	3	6	9	1	8
4	D	O	K	U	M	E	N	T	A	R
6	B	C	F	G	H	I	J	L	P	Q
1	S	V	W	X	Y	Z				

După această operație, fiecare literă poate fi înlocuită cu două cifre, după cum urmează: litera A se găsește dedesubtul lui 1 și pe linia lui 4, deci $A = 14$; la fel B fiind în coloana lui 2 și pe linia lui 6, vom avea $B = 26$; Z corespunde lui 3 și 1, ceea ce dă 31 etc.

Alfabetul cifrat astfel obținut este următorul:

Exemplul nr. 4

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
14	26	76	24	34	46	06	56	36	66
K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
44	96	54	64	74	16	86	34	21	94
U	V	W	X	Y	Z	.			
04	71	41	01	51	31	61			

Acum se poate începe munca de cifrare propriu-zisă. Să presupunem că informația pe care o avem de transmis este următoarea: „Die Leibstandarte Adolf Hitlers ist in Warschau eingetroffen“ („garda personală a lui A.H. a sosit la Varșovia)“. În stil telegrafic: „Hitler Standarte in Warschau“. Literele acestei fraze vor fi înlocuite cu cifrele de la exemplul 4, adică:

Exemplul 5

HITLER STANDARTE IN WARSCHAU
563694963484 219414642414849434 3664 4114842176561404

O asemenea succesiune de cifre e foarte greu de transmis fără greșeală, chiar și pentru un radiotelegrafist cu experiență. De aceea se obișnuiește, de către toată lumea, să se dispună telegramele cifrate — fie că cifrul este literar sau numeric — în grupe de câte cinci; seria de la exemplul 5 s-ar scrie în acest caz astfel :

Exemplul 6

56369 49634 84219 41464 24148
49434 36644 11484 21765 61404

Un neinițiat n-ar putea înțelege nimic din aceste grupe de cifre, dar pentru un descifrator experimentat ele nu sînt decît relativ misterioase. Acesta din urmă cunoaște legile frecvenței literelor, el știe că într-un text în clar ca cel care se ascunde în spatele acestor cifre, litera cutare din alfabet trebuie să apară mai des decît cealaltă, că, de exemplu, litera E e cea mai frecventă în limba germană. Descifratorii au nenumărate astfel de tablouri — iar în zilele noastre ei dispun de mașini de calcul electronic — cu ajutorul cărora se găsesc repede aceste frecvențe. Se va descoperi foarte repede că grupele de cifre de mai sus înseamnă : „Hitler standarte in Warschau“. Trebuie deci făcute inofensive aceste legi ale frecvenței, pentru ca nici chiar specialistul să nu poată interpreta grupele de cifre sau, în cel mai rău caz, să o poată face numai după îndelungi căutări. Pentru aceasta se recurge la o „supracifrare“ care constă în adăugarea la numerele telegramelor cifrate, după exemplul 6, a unei serii numerice suplimentare, anulînd astfel legea

frecvenței. Pentru această operație nu se iau decît numere formate dintr-o singură cifră (cifrele de la 1 la 0), adică pentru fiecare literă prima cifră a numerelor de la exemplul 4.

Alfabetul devine deci :

Exemplul 7

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	2	7	2	3	4	0	5	3	6
K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
4	9	5	6	7	1	8	8	2	9
U	V	W	X	Y	Z	.			
0	7	4	0	5	3	6			

După cum se vede, multe litere au aceeași cifră : B, D și S sînt redade prin 2 ; O, C și V prin 7 etc. Asta n-are importanță, căci centrala receptoare va fi informată despre „textul de acoperire“ împrumutat din cartea-cheie.

În această carte textul de acoperire începe acolo unde noi am indicat la plecare, cuvîntul-cheie „Dokumentar“. Aici citim : „Dokumentarfilme sind belegt, werden aber rasch wieder frei“ („filmele documentare sînt aservite, dar curînd vor deveni libere“). Dacă am transcrie literele acestei fraze în numerele unui cifru, după exemplul 7, grupîndu-le în grupe de câte cinci, am avea următoarea schemă :

Exemplul 8

DOKUM	ENTAR	FILME	SINDB	ELEGT
27405	36918	43953	23622	39309
WERDE	NABER	RASCH	WIEDE	RFREI
43823	61238	81275	43323	84833

Acum începe ultima operație, adică adunarea grupurilor numerice de la exemplul 6 — care corespunde textului mesajului — și a celor de la exemplul 8, extrase dintr-un text de acoperire după modelul următor: $5 + 8 = 13$, scriem 3; $4 + 7 = 11$, scriem 1; $7 + 9 = 16$, scriem 6 etc.

Se ajunge astfel la :

Exemplul 9

Mesaj după exemplul 6 :	56369	49634	84219	41464	24148
Text de acoperire după exemplul 8 :	27405	36918	43953	23622	39309
Total = telegramă	73764	75542	27162	64086	53447

Urmare :

Mesaj după exemplul 6 :	49434	36644	11484	21765	61404
Text de acoperire după exemplul 8 :	43823	61238	81275	43323	84833
Total = telegramă	82257	97872	92659	64088	45237

Dacă facem o comparație între textul cifrat brut de la exemplul 6 și rezultatul radiotelegrafiat, după exemplul 9, rezultă că acesta din urmă este o succesiune de numere arbitrare care scapă oricărei legi a frecvenței.

La sfârșitul telegramei se mai poate adăuga încă un grup indicând destinatarului ce cuvânt-cheie fusese ales pentru cifrare. „Dokumentarfilme“ se găsea la pagina 12, rîndul 08, locul 5, ceea ce ar da 12085. Descifratorului nu-i trebuia mai mult pentru ca să poată să citească telegrama. Iată cum proceda : Ultimul grup (12085) dezvăluindu-i cuvîntul cheie „Dokumentar-

filme“, el reconstitua alfabetul numeric după exemplul 4 și sustrăgea seria dedusă din textul de acoperire (exemplul 8), așa încît îi rămîneau grupele de la exemplul 6. Fiecare pereche de cifre o transcria apoi în litere după exemplul 4 și astfel telegrama putea fi citită sub forma :

Exemplul 10

Telegrama primită minus exemplul 8	73764	75542	27162	64086	53447
Rest	27405	36918	43953	23622	39309
adică în litere	56369	49634	84219	41464	24148
	HI	TLE	RS	TAN	DA
Telegrama primită minus exemplul 8	82257	97872	92659	64088	45237
Rest	43823	61238	81275	43323	84833
adică în litere	49434	36644	11484	21765	61404
	RTE	IN	WAR	SC	HAU

Aceste explicații arată ce răbdare trebuie să ai pentru ca să cifrezi niște radiotelegrame, chiar și din cele scurte. Ce să mai spunem de rapoartele lui Rudolf Roessler, care acopereau câteodată una sau mai multe pagini dactilografiate. Codificarea acestor informații detaliate cerea o muncă enormă, zi și noapte. Fiind ocupat cu problemele mele de ziaristică, eu nu puteam să sacrific atîta timp, de aceea mi-am construit, cu mijloacele pe care le aveam la îndemînă, o mașină de cifrat ce funcționa în felul următor :

Pe un tablou de contacte electrice dispuneam alfabetul numeric de la exemplul nr. 4. Aparatul era apoi așezat deasupra unei mașini de scris, așa încît fiecare atingere apăsa în jos clapa cînd o lovea. Această manevră stabilea un dublu contact, care făcea să se aprindă, la înălțimea ochilor, pe un

tablou luminos dispus în spatele instalației numărul corespunzător literei lovite.

Un camarad, așezat în cealaltă parte a tabloului citea numerele care se aprindeau și le bătea, repartizându-le în grupe de cîte 5, pe o altă mașină de scris. După fiecare rînd, dedesubt se scria al doilea grup de cifre, împrumutat din textul de acoperire (exemplul 8). Cînd se termina o pagină, se punea un indigo sub seriile de cifre și se începea adunarea ca la exemplul 9; rezultatul era radiotelegrama de transmis.

Cu acest sistem și lucrînd în doi, a fost posibilă cifrarea în timp scurt a rapoartelor remise de Rado. S.R.-ul Armatei Roșii intra astfel rapid în posesia informațiilor lui Rudolf Roessler și a celor ale colaboratorilor mei.

Pentru ca cititorul să aibă o idee asupra varietății și preciziei informațiilor furnizate de „Lucie” și de alte surse, vom reproduce mai jos textele cîtorva mesaje radio trimise de Rado la Moscova în 1943. Acela a fost anul în care rețeaua a realizat cel mai mare număr de emisiuni. Prin cele trei emițătoare ale sale din Geneva și Laussane, Rado trimisese centralei de spionaj a Moscovei mii de radiotelegrame. În aceeași perioadă s-au primit din partea lui Kuznețov, șeful S.R.-ului Armatei Roșii, sute de instrucțiuni și de cereri de precizări.

Mesaje radio

„6 mai 1943.

De la Werther, 2 mai. Refacerea diviziilor motorizate și blindate întîrzie să se înlăptuiască. Termenele prevăzute pentru organizarea și punerea pe picior de război a celor 60 de divizii motorizate și a celor 16 divizii de blindate au fost aminate cu patru săptămîni, pentru că echipamentul în vehicule și în

blindate este încă insuficient, ca urmare a întîrzierii livrărilor. Dora.”

„16 mai 1943.

De la Olga. La sfîrșitul lunii aprilie, partizanii ruși au aruncat în aer un tren între Vilna și Minsk. Mai multe sute de soldați din grupul de intervenție al regimentului de artilerie 241 din Prusia Orientală și-au găsit moartea în acest accident. Acest regiment aparține de divizia 161 grenadier. Dora.”

„12 octombrie 1943.

În septembrie a avut loc o conferință a directorilor uzinelor germane de armament, în fața cărora ministrul Speer a pus accentul pe scăderea neliniștitoare a randamentului muncii. Începînd de la 1 aprilie, cu un efectiv egal și în condiții normale de activitate, producția, ca urmare a scăderii randamentului, a scăzut de la 5 la 13% în raport cu media anului 1942.

Această scădere se repartizează astfel: 11% în oțelărie și siderurgie, 5,5% în industria grea. Randamentul muncii a scăzut, de asemenea, și în minele din Haute-Silésie. Dora.”

Desigur că serviciile germane de depistare radio au descoperit foarte devreme acest dialog secret între Geneva sau Lausanne și Moscova.

Dar cînd se pretinde că, încă din timpul războiului, contraspionajul german a reușit să descifreze cel puțin în parte telegramele cifrate ale lui Rado, eu rămîn sceptic pentru următoarele motive:

Mai întîi, din cauza complexității excepționale a sistemului variabil de codificare, mai ales dacă se admite că contraspionajul german n-a cunoscut cărțile-cheie de unde se extrăseseră textele. Această teză se poate sprijini pe autoritatea lui Marc Payot, expert elvețian în cifru, care în 1947, în timpul proce-

sului intentat lui Rado și prietenilor săi, a declarat categoric că chiar dacă nemții ar fi intrat în posesia cărților-cheie, ei ar fi fost încă departe de a putea descifra telegramele lui Rado.

O altă considerație se bazează pe aceleași principii. Dacă Înaltul comandament al Wehrmachtului ar fi știut că rușii erau preveniți în cele mai mici amănunte despre intențiile armatei a 6-a împotriva Stalingradului sau de planul „Citadela” din iulie 1943, cine ar fi fost nebunul acela care să înceapă contraofensiva germană decisivă, cu 42 de divizii și 3000 de blindate împotriva faimosului Kursk? Simplul bun simț ar fi obligat Înaltul comandament german să-și modifice proiectele nesăbuite. În acest sens se poate obiecta — și nu fără motiv — că Hitler nu asculta de loc de vocea bunului simț și că dacă lui îi intra o idee în cap, generalii nu i-o puteau scoate. Acest fapt a făcut ca în numeroase cazuri el să îndepărteze cu un gest toate avertizările lor.

Dar cel mai convingător lucru, în problema care ne interesează, îl constituie cele două mărturisiri citate în „Spiegel”, în numărul său din 16 ianuarie 1967 :

„General-colonelul Franz Halder, șeful statului major al lui Hitler pînă în toamna anului 1942 arăta : „Aproape toate operațiile ofensive germane, din momentul în care ele erau concepute de către statul major, și înainte chiar ca ele să aterizeze pe biroul meu, erau cunoscute de către inamic, datorită unui trădător. Cît despre secarea acestei surse, ea n-a fost posibilă în tot timpul cît a ținut războiul”.

A doua mărturisire a fost a lui A. Dulles, care a condus, începînd din 1942 pînă în 1945 „Office of Strategic Services”, (S.R.-ul american în Elveția). Dulles scrie în memoriile sale : „În toată istoria războaielor, niciodată spionajul n-a jucat un rol atît de decisiv ca cel pentru Uniunea Sovietică în anii 1941—1944”.

„Accidentul tehnic” al lui Rado

Mai multe publicații străine au romanțat împrejurările în care poliția federală a descoperit S.R.-ul lui Sandor Rado, pe care l-a redus la tăcere. Aceste povești n-au mare lucru comun cu realitatea.

S-a spus, de exemplu, că cel care a informat poliția federală a fost Gestapoul. Alții susțin că cel care a trădat a fost un cuplu misterios care ar fi lucrat pentru S.R.-ul rus. În sfîrșit, s-a mers pînă acolo încît s-a pretins că șeful S.R.-ului elvețian, în persoană, a făcut să piară rețeaua lui Rado, și i se dă intervenției lui o explicație ridicolă : el ar fi acționat așa pentru a devansa Gestapoul și pentru a-i lipsi pe nazisti de pretextul unei intervenții împotriva Elveției. Toate acestea țin de domeniul fanteziei. Faptele sînt mult mai prozaice.

În noaptea de 11 spre 12 septembrie 1943, serviciul de interceptare al detașamentului 7 radio, de sub ordinele locotenentului M. A. Treyer, din Geneva, a constatat că un aparat cu unde scurte emitea pe unda de 50 de metri. Observațiile nopților următoare arătau că mai erau folosite și alte unde, și că transmiteau mai multe emițătoare. În toate cazurile, era vorba de telegrame cifrate. De cine erau trimise și cui? Aveau de-a face cu o organizație nazistă?

Neputînd rămîne în această incertitudine s-au luat măsuri radiogoniometrice, care au continuat mai multe zile, permițînd curînd să se localizeze două emițătoare din Geneva : unul în vila din Florissant 192, cel al lui Edmond și Olga Hamel, celălalt era cel de la domiciliul Margritei Bolli, strada Henri-Mussard 8.

Începînd din acel moment, această afacere ținea de poliția federală. Ea a intervenit în noaptea de 13 spre 14 octombrie 1943. Edmond și Olga Hamel au fost prinși în flagrant delict ; tocmai atunci începuseră să emită.

Emitătorul lor era ascuns sub podeaua biroului. Poliția a scotocit prin casă și a dat peste un colț retras, care se deschidea și închidea electric. Aici au fost găsite mai multe zeci de copii de telegrame: ele fuseseră păstrate pentru cazul unor perturbări ale transmiției sau pentru eventualitatea în care Moscova ar fi cerut lămuriri suplimentare.

Tot acolo se găseau și notele lui Rado privind cheltuielile lui de serviciu. Rado remisese toată această documentație lui Hamel, considerând că locuința acestuia din urmă era o ascunzătoare mai sigură decât a lui. Dar și numai simplul fapt de a păstra aceste documente de importanță capitală constituia o abatere de la regulile elementare ale serviciului secret: cînd Rado s-a înapoiat în Rusia, faptul acesta i-a fost reproșat și i-a adus necazuri serioase.

Soții Hamel au fost încarcerati; la fel Margrit Bolli, al cărei emitător era ascuns în fundul dublu al unei combine radiofono.

Margrit Bolli a fost arestată în timp ce se afla în compania unui oarecare Hans Peters. După inspectorul de poliție Knecht, acest Peters, frizer de meserie, ar fi fost un agent al Abwehru-ului și ar fi întreținut de mult timp legături cu un funcționar al consulatului german din Geneva, Henseler. În cadrul operației de curățire care a urmat după război, Peters și Henseler au fost expulzați din Elveția. Cu această ocazie, în birourile consulatului s-a găsit un exemplar din cartea care servea drept cod Margritei Bolli pentru a-și cifra telegramele. La mijloc să fi fost oare o întâmplare, ori Peters ajunsese să supravegheze munca Margritei Bolli atît de aproape încît îi știa și cartea de care se servea pentru cifrare?

Niciodată nu s-a putut răspunde la această întrebare.

În momentul intervenției sale, poliția federală ignora totul și, mai ales, natura exactă a organizației depistate, fapt ce re-

zultă din circulara confidențială pe care presa și radioul au adresat-o, la 14 octombrie 1943, redacțiilor ziarelor elvețiene.

Iată textul circularei:

„Organele de poliție au reușit să descopere un emitător clandestin la Geneva. Pentru ca ancheta să decurgă în bune condițiuni și pentru că acest post aparține probabil unui serviciu de informații, ne vedem obligați, prin ordinul șefului Departamentului federal de justiție, să interzicem orice publicare de vești referitoare la acest emitător și la descoperirea lui. Este vorba, în acest caz, de o acțiune ce a fost pregătită minuțios de mult timp și care poate fi tulburată de diverse comunicări în ziare. Presa va primi, de îndată ce va fi posibil, un comunicat oficial”.

A doua zi, la 15 octombrie 1943, Rado și-a făcut brusc apariția la mine, părînd distrus. Nu știa în ce stadiu se aflau arestările. Prin Luiza, legătura noastră cu S.R.-ul elvețian, noi am aflat că Rudolf Roessler era încă în libertate. Rado mi-a mărturisit că soția lui și cu el se duceau să se ascundă la Geneva, ceea ce au și făcut în cursul zilelor următoare. Tot atunci mi-a dat adresa unei familii din Geneva, în cartierul Universității, spunîndu-mi că acolo puteam să-l găsesc și mi-a vorbit pentru prima dată de Jim, alias Alexander Foote, care își continua munca cu emitătorul lui din Lausanne.

El a emis cu atîta zel încît a fost reperat. La 20 noiembrie 1943, Foote a fost arestat. Emitătorul lui era ascuns în mașina de scris. Dar, contrar soților Hamel, el a avut timp să ardă toate documentele pe care le deținea într-o salatiară, înainte ca poliția să-i fi forțat ușa.

Orice comunicare radio cu Moscova era de acum înainte întreruptă. Pentru a ști mai multe despre organizație, poliția a emis în direcția Moscovei mesaje-capcană, servindu-se de cheia lui Rado, pe care a aflat-o din documentele soților Hamel.

Dar Moscova, care fusese de altfel informată de Jim despre arestările operate, a descoperit înșelătoria și a întrerupt comunicările.

În mai multe rânduri, Rado a propus să se instaleze la ambasada britanică și să-și continue acolo munca, dar Moscova nu a aprobat niciodată. Pentru ca centrala S.R. rusească să fie totuși la curent cu situația creată, Rado mi-a remis, cu ocazia primei vizite pe care i-am făcut-o în ascunzătoarea din Geneva, un raport cifrat de două pagini; eu l-am dus la Polo, de la legația Chinei, care l-a „supracifrat” după codul chinezesc și l-a emis în direcția Ciungking, sediul provizoriu al guvernului lui, cu rugămintea de a-l transmite Moscovei.

Documentele găsite în strada Florissant au permis poliției să-și continue ancheta și să descopere și pe ceilalți colaboratori ai lui Rado. În primăvara anului 1944, ea a reușit să identifice și să aresteze pe Rachel Dübendorfer, Paul Böttcher și Christian Schneider, un alt membru al grupului „Sissy”.

Cît despre Rudolf Roessler, acesta a fost arestat la 19 mai 1944. Această măsură luată de poliția civilă era departe de a plăcea S.R.-ului militar din Lucerna: el pierdea în acest caz pe unul din cei mai importanți furnizori de informații ai săi. S.R.-ul a intervenit deci în favoarea lui, dar aparent fără prea mulți sorți le izbîndă. Sigur este că Roessler a făcut 111 zile de închisoare. N-a fost eliberat decît la 6 septembrie 1944.

În timpul acestei perioade, cînd ancheta polițienească continua, eu l-am vizitat de mai multe ori pe Rado în ascunzătoarea lui din Geneva.

Cu puțin timp înainte de a „dispărea”, Sandor mi-a vorbit despre nevoile lui financiare.

Din 1941 pînă în toamna anului 1943, S.R.-ul lui incasase, în mare, 300 000 de franci. Această sumă era modestă dacă ne gîndim la numărul colaboratorilor ce lucrau exclusiv pentru

el și care, neavînd o altă meserie, depindeau direct de onorariul ce li-l dădea.

Alți colaboratori în schimb, cum era, de exemplu, grupul meu, îl costau foarte puțin. În grupul „Pakbo” nimeni nu primea bani, iar cheltuielile de călătorie și de serviciu atingeau o medie lunară între 800 și 1 000 de franci, plus 1 000 de franci pentru linia „Agnès” (Berlin-Zürich).

Oricît de curios ar părea acest fapt, centrala din Moscova nu fusese capabilă să rezolve problema financiară a lui Rado. Soluția cea mai simplă, care ar fi constat în acceptarea interpunerii unei ambasade occidentale aliata, a fost refuzată. Rado a venit să-mi ceară să fac un împrumut la particulari. M-am destăinuit lui Long: acesta era foarte bine introdus pe lîngă unele cercuri de afaceri interesate în viitoarele relații economice cu Rusia. Long a reușit să facă două împrumuturi, unul de 50 000 de franci, celălalt de 15 000. Am dat aceste sume lui Rado. După cîte îmi amintesc, Rado a obținut și alte împrumuturi, prin alți intermediari. La 6 iunie 1944, aliații au debarcat în Franța. Ultima fază a războiului începea.

După eliberarea Parisului, la 25 august, în acest oraș a luat imediat ființă o ambasadă sovietică. Problema care se punea pentru Elena și Sandor Rado era aceea de a ști ce aveau de făcut.

La sfîrșitul lunii august 1944, m-am adresat prietenului meu, consilierul federal Ernest Nobs, care în luna decembrie a anului precedent fusese primul socialist ales membru al guvernului elvețian. I-am expus situația. Ar fi bine, i-am spus eu, în interesul relațiilor diplomatice pe care Elveția intenționează să le stabilească cu Rusia, de a se găsi un mijloc de legalizare a șederii lui Rado în Elveția.

Consilierul federal Nobs a vorbit despre aceasta colegului său von Steiger și, cîteva zile mai tîrziu, m-a informat că șeful Departamentului federal de justiție și poliție nu vedea nici o

posibilitate pentru o asemenea soluție, aceasta în virtutea principiului separației puterilor : în materie de S.R.-uri ilegale, justiția trebuia să-și facă datoria în continuare, fără ca autoritățile civile să poată să-și permită să intervină.

Elenei și lui Sandor Rado nu le mai rămânea, deci, decît să părăsească clandestin Elveția. Ajutați de partizanii francezi, cărora le mai aparținea încă controlul efectiv al frontierei, ei au trecut în Franța într-o sîmbătă de septembrie a anului 1944.

Rado mi-a scris cîteva rînduri prin care m-a informat de plecarea lui; de atunci n-am mai avut niciodată vești directe de la el. Puțin după aceea, Foote i-a urmat, căci judecătorul de instrucție îl îndemnase „să dispară din Elveția cît mai curînd posibil“.

Înainte ca Foote să treacă frontiera, eu l-am întîlnit de două ori la Geneva, la familia la care Rado se ascunsese prima dată și i-am transmis informațiile mai importante pe care le culesesem între timp. Principala informație era o recapitulare a pierderilor mai grele în oameni și în material de război pe care nemții le suferiseră pe frontul de Est în cursul primului semestru al anului 1944. Erau, de asemenea, vești de la Berlin, care arătau că regimul hitlerist se dezagrega din interior. Acestea au fost ultimele informații furnizate de grupul „Pakbo“ S.R.-ului sovietic.

Spre sfîrșitul anului 1944, Rado și Foote au primit ordin să se înapoieze la Moscova. Au plecat împreună cu avionul, la 6 ianuarie 1945, prin Cairo. Avionul a făcut aci escală și se spune că Sandor Rado ar fi părăsit avionul, dar a fost invitat să-și continue călătoria spre Moscova.

Ajuns la Moscova, Rado a fost tras la răspundere pentru violarea regulilor serviciului secret și, în special, pentru că a păstrat documente compromițătoare, fapt pentru care a fost trimis pentru mai mulți ani în „lagărele de muncă“.

În prezent, el este profesor de geografie la Universitatea din Budapesta; în mai multe rînduri, el a participat în calitate de delegat al guvernului maghiar la congresele internaționale de geografie și cartografie.

Cît despre Alexander Foote, acestuia i s-a dat ocazia să se perfecționeze în meseria lui și a fost pregătit pentru noi misiuni după război. În luna august 1947, profitînd de o ședere în Berlinul de Est, el a trecut în Berlinul de Vest și s-a prezentat autorităților militare britanice, care i-au asigurat trecerea în Anglia. Un an mai tîrziu, el a publicat „Handbook for spies“, unde își povestește aventurile, cu cîteva mici inflo-rituri. Alexander Foote a murit acum vreo zece ani.

Epilog judiciar

Două procese distincte au constituit epilogul judiciar al activității serviciului ilegal de informații militare în detrimentul unei puteri străine (Germania hitleristă) și în folosul unui alt stat străin (U.R.S.S.).

În zilele de 22 și 23 octombrie 1945, Tribunalul divizionar 2 B din Berna i-a judecat pe Rudolf Roessler, Rachel Dübendorfer, Paul Böttcher și Christian Schneider. Apărat de Gerhard Schürch, Roessler a fost găsit vinovat de a fi activat în serviciul ilegal de culegere de informații militare, dar prin aplicarea articolului 20 Cod penal a fost absolvit de pedeapsă.

Iată textul acestui articol :

„Pedeapsa va putea fi micșorată de către judecător celui care a comis o crimă sau un delict, dacă vinovatul are suficiente motive de a se crede în drept să acționeze așa. Judecătorul poate să-l și scutească de pedeapsă pe vinovat“.

În acest sens s-a apreciat că în situația excepțională de atunci, Roessler, care în fapt era un colaborator particular al S.R.-ului elvețian, putuse să se simtă autorizat să transmită informații și S.R.-urilor aliate, mai ales celui al rușilor.

Judecați în contumacie, Rachel Dübendorfer și Paul Böttcher au fost condamnați la doi ani închisoare fiecare. Jucând numai rolul de complice, Christian Schneider s-a ales cu numai 30 de zile de detenție.

Procesul lui Sandor Rado și al soției sale, Elena, al lui Alexander Foote, al soților Olga și Edmond Hamel, precum și cel al Margritei Bolli s-a judecat abia după doi ani, între 30 și 31 octombrie 1947, la Tribunalul divizionar 1 A din Lausanne.

Tribunalul era prezidat de locotenent-colonelul Roger Corbaz și maiorul Pierre Loew.

În rechizitoriul său, Loew a recunoscut inculpaților puritatea convingerilor lor și certitudinea lor „de a fi acționat pentru o cauză care avea să se dovedească a fi dreaptă“, dar a denunțat pe de altă parte o violare flagrantă a articolului 301 Cod penal, precum și a legii privind neutralitatea Elveției, dată la sfârșitul lunii august 1939.

Apărarea a cerut achitarea. Statul în detrimentul căruia acționase serviciul de informații, cel de-al treilea Reich, nu mai exista, arăta ea, iar pe de altă parte, de pe urma acestei activități a profitat și Elveția.

Această argumentare era desigur justă.

Tribunalul însă nu s-a asociat acestei păreri. El i-a găsit pe acuzați vinovați de activitate de culegere ilegală de informații militare și i-a condamnat: pe Rado la trei ani închisoare și la o amendă de 10 000 de franci; pe Foote la doi ani și jumătate și 8 000 de franci amendă. Amândoi au mai fost condamnați și la 15 ani expulzare din țară.

Au mai fost condamnați: Elena Rado la un an închisoare și 10 ani expulzare; Edmond Hamel, un an, Margrit Bolli, 10 luni și Olga Hamel, 7 luni.

Relativa severitate a acestor condamnări nu trebuie să ne surprindă, căci nu cu mult timp înainte tribunalele pedepsiseră

aspru pe elvețienii care se făcuseră vinovați de colaborare cu S.R.-urile aliate; așa s-a făcut că un fost secretar al Departamentului militar federal a fost condamnat la o pedeapsă grea cu închisoarea pentru că a furnizat informații Intelligence Service-ului. Se vede, deci, netemeinicia afirmațiilor conform cărora autoritățile elvețiene n-ar fi întreprins nimic împotriva rețelelor aliate de spionaj care au acționat pe teritoriul Confederației — toleranță care ar fi constituit o violare a neutralității. Faptele contrazic atât de clar această teză încât oricine se poate îndoi de buna credință a celor care o susțin. Și pe acest plan neutralitatea Elveției a fost păstrată, chiar și când spionajul îndreptat împotriva dictaturii lui Hitler servea indirect interesele Elveției, amenințată de această dictatură. Acesta este adevărul.

Războiul psihologic

Dintre toate instrumentele de propagandă de care s-au servit Hitler și Goebbels, radioul a fost, fără îndoială, cel mai important. Dar și pentru adversarii lor, radioul a fost cel mai eficace dintre armele războiului psihologic. Toată lumea își amintește de emisiunile în diverse limbi difuzate de B.B.C. și de indicativul lor perseverent, semnalul morse al literei V (victory). Programele B.B.C. și ale altor numeroase emițătoare clandestine au contribuit pe de o parte la ridicarea moralului popoarelor ocupate, iar pe de altă parte la ținerea poporului german la curent cu cele ce se petreceau în realitate în țara sa și pe diverse fronturi.

Dar radioul n-a fost singurul atu al luptei psihologice. Din când în când au fost lansate și campanii de propagandă de un alt gen: ele constau în răspîndirea cărților poștale, a manifestelor etc., răspîndire asigurată de mișcările de rezistență din țările ocupate, care uneori se făcea pe diverse căi chiar și în Germania.

La acest gen de luptă a participat și grupul meu. Imediat după începutul războiului, numeroase scrisori litografiate, imprimate în Franța, au fost expediate prin grija noastră destinatarilor germani ale căror adrese fuseseră alese din anuarul poștal. Scrisorile erau expediate din toate orașele elvețiene și, îndeosebi, din Berna. În ele se spunea câte ceva despre catastrofa spre care conducea Hitler poporul german.

Un an mai târziu, în 1940, curierii noștri de la frontieră au introdus în Germania pachete întregi cu o carte poștală înfățișându-l pe Hitler în mijlocul unui cimitir mare, cu cruci absolut noi. Pe verso erau aceste cuvinte care aparțineau chiar lui Hitler : „Dar să nu aveți frică, compatrioți germani, politica mea a spațiului vital mărit va asigura fiecărui neamț colțul lui de pământ propriu“.

După atentatul nereușit din 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler, aliații — americanii probabil — au imprimat un timbru comemorativ care a fost pus în circulație în Germania pe diverse căi.

Deasupra portretului lui von Witzleben erau scrise cuvintele : „Spânzurat la 8 august 1944“, iar la dreapta : „Și totuși ați învins“.

Ultima intervenție a grupului meu în lupta împotriva lui Hitler a constat în transmiterea de afișe grupelor de rezistență din regiunile în care trupele germane băteau în retragere. Pe aceste afișe se putea citi una dintre aceste fraze :

„Tu te bați pentru partid, nu pentru Germania !“

„Germania 1939 — popor fără spațiu...“

„Germania 1945 = spațiu fără popor“

„Moartea lui Hitler = viața Germaniei“

„Ultimul tău cartuș pentru bonzii fasciști“

Aceste afișe erau lipite de către rezistenți pe ziduri, pe stâlpi etc., prin fața cărora se bănuia că trec trupele germane : ele au fost răspândite și în Italia de Nord, Austria și Germania de Sud.

V. ECOUL MIȘCĂRILOR DE REZISTENȚĂ

Activitatea mișcărilor de rezistență în fața hitlerismului, în Germania și în teritoriile ocupate de Wehrmacht a inspirat numeroase cărți, reportaje, filme, emisiuni radiofonice sau televizate. Nu va fi însă aici vorba de aceste lucruri decît în măsura în care eu dispun de documente și de informații primite direct, în epocă, de la tovarășii mei de luptă din străinătate, sau în care faptele din rezistență au avut vreo legătură cu activitățile mele de ziarist, mai întîi, și apoi de agent de informații antifascist.

În Germania

Dacă pun în fața acestui capitol documentele asupra rezistenței în însăși Germania fascistă, fac acest lucru pentru faptul că tocmai în acest loc au apărut primele grupe de rezistență, pentru că germanii au fost primele victime ale terorii dezlănțuite de Gestapo și S.S.-iști.

Lagărele de concentrare naziste au fost destinate mai întîi rezistenților nemți de toate tendințele politice: socialiști și comuniști, catolici și liberali, sindicaliști liberi și creștini, muncitori și țărani evrei, ecleziști de toate confesiunile etc.

Sute de mii de nemți au fost aruncați în lagărele de concentrare. Zeci de mii de nemți au fost asasinați în aceste lagăre și în pivnițele Gestapoului, înainte de a le veni rândul victimelor din țările ocupate și înainte de începerea nimicirii sistematice a evreilor.

Aproape încă de la luarea puterii de către Hitler și pînă la începutul ostilităților au apărut publicații „ilegale” destul de regulate. Ele circulau pe sub mină. Se aflau în ele nenumărate informații referitoare la starea de spirit care domnea în întreprinderi, incidentele ce se produceau, procesele colective care se intentau preșinșilor dușmani ai poporului, situația economică, starea și destinația armamentului etc.

Se găseau aci, de asemenea, informații despre problemele interne ale partidului nazist, despre divergențele de opinii dintre Hitler și generalii săi.

Eu primeam toate aceste informații și-mi extrăgeam din ele, înainte de război, material pentru informările despre situația din Germania. În epocă, majoritatea acestor publicații proveneau din mediile social-democrate, comuniste și catolice.

După izbucnirea războiului, manifestele rezistenței germane au dat și mai mult de furcă Gestapoului căci ele erau atribuite în mare parte unor persoane rămase pînă atunci în afara oricăror bănuieli.

Una dintre loviturile cele mai senzaționale date de propaganda antinazistă a fost, fără îndoială, broșura scrisă în 1941 de către un membru al gărzii personale a lui Hitler. Ea se intitula: „Crepusulul zeilor falși”; coperta era împodobită cu insigne S.S.

În ea se putea citi :

„Cea mai mare dorință a mea fusese să fac parte din garda personală a fűhrerului. Am fost instruit timp de doi ani. Apoi brusc — nu știu cum — suprema mea dorință a fost îndeplinită : am fost repartizat în garda personală a fűhrerului.

Aflîndu-mă într-o stare cu totul deosebită, m-am dus la Berghof. În sfîrșit, mi-a fost dat să-l văd, de aproape ! Puțini au fost oamenii care au fost aruncați de la o asemenea înălțime de speranță și așteptare într-o prăpastie atît de adîncă. A fost ca și cum mi-ar fi căzut un vâl de ceață de pe ochi. Nu știam dacă trebuia să izbucnesc într-un rîs sălbatic ori să-mi fie milă de acest fűhrer. Ochiul lui erau neliniștiți și sfredelitori. Părea incarnarea nesiguranței și a conștiinței pătate. Nici o urmă de grandoare. Lumea se prăbușea . . . În noaptea aceea am fost pus să fac de gardă împreună cu cîțiva camarazi. Stam jos și jucam șah. Nimeni nu vorbea. Deodată, strigăte sălbatice au răsunit în camera de dormit a lui Hitler. Îngrozit am sărit imediat în picioare. Unul dintre camarazi m-a apucat și m-a tras înapoi jos : „Lasă-l să strige pe porcul ăsta, așa face în fiecare noapte !” M-am ridicat, am ieșit repede afară și am vomitat . . . Nu după mult timp am aflat destule despre Hitler. Hitler ducea viața cea mai ciudată pe care a dus-o vreodată un om de stat. Noaptea se plimba dintr-un colț în altul al camerei, puternic luminată și abia dimineța dormea o porție bună de somn. Era mereu ros de neliniști. Distracția lui preferată era cinematograful. De multe ori trebuiau să-i pună cite două sau trei filme la rînd.

Filmul pe care îl cerea mereu era cel care prezenta tăierea capului cu securea a două femei, Kitty von Berg și Renate von Natzmer . . . Cu fiecare zi ce trecea vedeam tot mai mult în ce situație mă lăsasem aruncat. Serveam un bádăran coleric, incult, capricios și furios, un om al cărui caracter era alcătuit din gelozie, spirit de răzbunare și de o nevoie fără margini de a se face valoros. Cînd ceva îl supăra, își dădea frîu liber miniei fără nici o rețineră ; i s-a întîmplat chiar să lovească pe unul sau pe altul dintre noi . . . La Berghof, am avut ocazia să-i văd îndeaproape și pe ceilalți șefi mari ai partidului. Șeful nostru, sinistrul Himmler, era cel pe care îl vedeam cel mai des, alături de Hess cel sumbru și liniștit.

Mărturisesc că de fiecare dată cînd ne veneau în vizită ne cuprîndea o frică teribilă. Îl vedeam și pe Streicher; bruta asta mi se părea una dintre cele mai odioase. Urla, spunea cu voce tare bancuri nesărate și era vulgar în tot ce vorbea și făcea.

După ce mi-am terminat serviciul, am fost trimis la Praga. Acolo, am putut constata cu proprii mei ochi cum preinșii cavaleri ai „Ordinului teutonic” își exercitau tutela asupra provinciei cucerite. Nimic de mirare că cehii ne urăsc și că nu trece o zi să nu dispară unul din ai noștri în Moldau.

Ne purtăm, pur și simplu, ca o bandă de hoți obișnuită. Știu că mulți dintre camarazii mei gîndesc ca mine. De pe solum german răsar salvatorii și răzbunătorii. S-a încheiat deja un pact care va nimici banda de mîncinoși și de criminali. Într-o zi, unul din ai noștri se va așeza la mitralieră și gloanțele lui vor pleca cînd nimeni nu se va aștepta la asta.

Paraziții vor fi distruși fără milă și, curînd, pervertiții și devastatorii nu vor mai exista”.

Chiar și mediile burgheziei mijlocii care, ca și marea industrie, susținuseră mult timp pe Hitler și-au dat seama, puțin mai tîrziu, de catastrofa ce o deschidea declanșarea războiului. În primăvara anului 1940, „Alianța Bismarck, uniune pentru salvarea patriei germane unificată de Bismarck”, a publicat un manifest adresat membrilor clasei mijlocii. În acest manifest se putea citi, între altele :

„Bismarck, marele nostru Bismarck, fondatorul Reichului s-a străduit întotdeauna, înainte de toate, să apere pacea, să înlătore la timp pericolul războiului și să evite tot ce putea să dea impresia că Reichul viza la hegemonia Europei. Hitler a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a periclita pacea, căci în ignoranța, în naivitatea și în orbirea lui, el este convins că poate să ingenuncheze foarte rapid, printr-un război fulger, statele europene „sclerozate” și „degenerate”. El a ales războiul ca mijloc de a ajunge la scopuri pe care chiar și noi,

care iubim înainte de orice germanii, trebuie să le calificăm ca nebunești. Hitler poartă deci răspunderea războiului... Trebuie să facem totul pentru ca patria noastră să-și regăsească cît mai repede calmul și ca reprezentanții săi să fie în măsură să negocieze de pe picior de egalitate cu cei din Franța și Anglia”.

Efectiv, în tot cursul războiului, nenumăratele rapoarte pe care le primeam, vorbeau de actele de sabotaj din uzinele germane de armament, comise atît de către muncitorii germani cît și de cei care veneau din teritoriile ocupate, în ciuda teribilelor represalii de care erau întotdeauna urmate.

Hitler n-a reușit să țină secret atentatul nereușit din 20 iulie 1944, pregătit de contele von Stauffenberg și de conjurați aparținînd fie de Wehrmacht, fie de mediile sindicaliste, politice și religioase. Dar trecuse deja mult timp de cînd unele grupuri din armată se gîndiseră să se debaraseze de fîhrer.

În lucrarea sa intitulată „Deutscher Widerstand” („Rezistența germană”), Rudolf Pechel relatează, între altele, tentativele generalului Hennig von Tresckow care în 1943 a pregătit două atentate împotriva fîhrerului în timpul vizitelor acestuia pe frontul de Est. Amîndouă au eșuat, prima dată pentru că S.S.-iștii îl supravegheau pe Hitler îndeaproape, a doua oară pentru că detonatorul prereglat al unei mașini infernale nu a funcționat.

În luna august 1942, Gestapoul a distrus organizația de spionaj antihitleristă, care era probabil cea mai considerabilă, lucrînd chiar pe teritoriul german : „Orchestra Roșie” a lui Harro Schulze — Boysen, care trimitea la Moscova, prin radio, numeroase informații militare capitale. Schulze-Boysen și vreo sută din tovarășii lui de luptă, printre care soția lui și multe alte femei, au fost executați.

S-a pretins că rețeaua lui Sandor Rado preluase în Elveția activitatea „Orchestrai Roșii” : este inexat. Sursele erau complet diferite și cînd „Orchestra Roșie” a fost descoperită la

Berlin, emisiunile din Geneva și Lausanne ale lui Rado au continuat să emită.

Grupe de rezistență se găseau, de asemenea, în universitățile și școlile tehnice germane; membri erau atât profesori cât și studenți sau studente.

Cazul cel mai faimos este cel al Sofiei și al lui Hans Scholl. Acești doi frați, studenți la Universitatea din München, formaseră un grup la care au aderat profesorul Kurt Huber și studenții Willi Graf, Hans Leipelt, Christoph Probst și Alexander Schmorell. Publicația lor periodică, „Roza albă”, chema studenții la rezistență împotriva lui Hitler și servea ca legătură cu alte universități.

În primăvara anului 1943, conjurații au fost descoperite de către Gestapo și sinistrul „tribunal al poporului” i-a condamnat, pe unii la moarte, pe alții la închisoare. Astăzi, în curtea Universității din München, o placă solemnă cinstește memoria fraților Scholl, a profesorului Huber și a tovarășilor lor de luptă.

În Germania existau pe atunci douăzeci de organizații mari de rezistență care acționau pentru căderea lui Hitler. Uneori ne întrebăm de ce n-au avut mai mult succes. Două ar putea fi cauzele: pe de o parte, teroarea exercitată de Gestapo și de S.S.-iști, care aveau detașamente de intervenție pînă în cele mai mici sătulețe și astfel făceau extrem de dificilă întreținerea legăturilor de la o localitate la alta. Pe de altă parte, diversele grupări existente aveau idei cu totul diferite despre cele ce aveau să se petreacă după căderea lui Hitler. Nu exista încă un program comun pentru întreaga Germanie. Pentru a stabili un asemenea program era nevoie de discuții publice, or împrejurările nu permiteau acest lucru. De aceea, numai înfrîngerea militară putea să ducă la căderea regimului nazist.

În Franța

Rezistența franceză a fost, fără discuție, cea mai vastă, cea mai bine organizată și, alături de cea iugoslavă, una din cele care a înregistrat cele mai multe succese. Este adevărat că ea avea un șef recunoscut de toate grupările, indiferent de tendințele lor politice și ideologice: Charles de Gaulle. Acesta și-a păstrat o autoritate de necontestat chiar și după 1943, cînd în interiorul mișcării au apărut divergențe serioase de opinii în legătură cu directivele pe care Comitetul Eliberării Naționale din Alger pretindea că le dă.

Moralul Rezistenței franceze a fost constant susținut de emisiunile franceze B.B.C., precum și de ziarele clandestine, care au apărut destul de regulat în Franța. Tirajul lor atingea, spuneau ei, pînă la o jumătate de milion de exemplare, care treceau din mînă în mînă. Prinși în flagrant delict, mulți dintre cei care le distribuiau au fost executați sau trimiși în lagărele de concentrare. Printre ziarele ilegale cele mai cunoscute amintim: „Combat”, „Libération”, „Franc-Tireur”, „Défense de la France”, „Le Populaire”, L'Humanité, „Front national”, „Libération Sud”, „Bir Hakeim”. Acesta din urmă era atât de bine prezentat și cu o hirtie de o asemenea calitate, încît Gestapoul și Vichy și-au imaginat că era imprimat în Elveția și adus pe ascuns în Franța. În realitate, Imprimeria republicană din str. Littré, din Bourg-en-Bresse (Ain) era cea care imprima atât „Bir Hakeim”, cit și multe alte ziare și numeroase manifeste gaulliste.

Așa cum am văzut, grupul meu era, prin intermediul lui Long, Nègre și Salter, în strînsă legătură cu Rezistența franceză, în special cu ramurile departamentelor din apropierea Elveției, care, la rîndul lor, erau în legătură cu alte grupări din restul Franței. A luat astfel amploare o vastă rețea de comunicații, care a permis un schimb fructuos de informații. Pe de o parte noi primeam regulat informații asupra deplasărilor

trupelor germane, despre construcțiile militare și despre hotărârile importante ale ocupantului sau ale guvernului de la Vichy, iar pe de altă parte furnizam ziarelor clandestine date utile articolelor lor.

Aceste legături funcționau cu o rapiditate uimitoare. Ele au fost puse în stare de funcționare la citeva săptămâni după apelurile la rezistență, lansate în iulie 1940 prin B.B.C. de generalul de Gaulle. Începând din septembrie-octombrie am început să primim informații asupra deplasării trupelor germane din Franța spre Est, care confirmau cele spuse de Rado despre pregătirile lui Hitler împotriva Rusiei.

Când aceste transporturi de trupe sau de material de război traversau Germania, ele imi erau imediat semnalate de Rot, Agnès și de alte surse.

Tot atunci am fost informat și despre construcția „Peretelui Atlanticului” și a bazelor submarinelor în mai multe porturi ale coastei atlantice. Toate acestea au fost imediat transmise Londrei și, respectiv, Moscovei, în cazul în care interesau frontul de Est.

În ziua în care Wehrmachtul a invadat Rusia, Rezistența franceză a cunoscut o nouă dezvoltare.

Comuniștii, care pînă atunci jucaseră un rol mai degrabă pasiv, au intrat în luptă: și-au construit propriile lor rețele care au fost plasate însă, ca și celelalte, sub autoritatea generalului de Gaulle.

Zi și noapte S.S.-iștii și Gestapoul, susținuți de miliția guvernului de la Vichy, încercau să-i vineze pe rezistenți.

La 22 octombrie 1941, în lagărul de concentrare de la Châteaubriant, la vreo șaiszeci de kilometri nord de Nantes, au fost împușcați douăzeci și șapte de prizonieri, ca represalii pentru uciderea la Nantes a unui ofițer german de către niște necunoscuți.

Conducerea S.S.-iștilor din Franța a dat la 13 iulie 1942 o directivă în care se arăta că „rudele apropiate masculine ale

sabotorilor și autorilor de atentate împotriva oamenilor Wehrmachtului vor fi ucise, rudele de sex feminin vor fi condamnate la muncă silnică, iar copiii vor fi trimiși în școli de reeducare”. Ca urmare a acestui decret, mulți nevinovați au fost împușcați sau deportați în Germania.

S.S.-iștii îi urmăreau fără milă și pe adversarii lor politici, care încercau să reconstituie în clandestinitate partide politice dizolvate. De exemplu, la 7 octombrie 1943, nouă socialiști din Cher au fost împușcați pentru că au încercat să formeze un grup ilegal al S.F.I.O și să organizeze rezistența.

Mii și mii de patrioți francezi au căzut în fața plutoanelor de execuție ale S.S.-iștilor.

În ciuda tuturor represaliilor, oricît erau ele de oribile, voința de rezistență a francezilor n-a putut fi înfrîntă. Dimpotrivă, cu cît războiul se prelungea mai mult, cu atît mai numeroase erau actele de sabotaj în uzinele care lucrau pentru nemți sau pe căile de comunicație.

Să răsfoim notițele pe care le-am luat în vremea aceea:

„Iulie 1943. În Haute-Savoie, 200 de adversari ai regimului Laval au fost arestați. Mulți alții au scăpat de arestare fugind în munți. Tinerii francezi refuză în masă să accepte să fie încorporați în serviciul de muncă obligatorie din Germania. Ei se ascund în pădurile și munții departamentului din Doubs.

Primarii sînt obligați să-i însoțească pe candidați pînă la prefectura cea mai apropiată, dar tinerii dispar pe drum. Din 120 000 de tineri născuți în 1922 care trebuiau să meargă în Germania, doar 22 000 au fost expediați”.

„Iunie 1944. O unitate de partizani a sabotat la 3 iunie producția unei centrale electromecanice din Savoie. Uzina rămîne mult timp în inactivitate. Au fost morți atît de partea germanilor cît și de partea partizanilor. În aceeași zi, viaductul din Argentine a sărit în aer și traficul feroviar cu Italia a fost întrerupt”.

După debarcarea aliată, grupele din Rezistență și-au asumat și sarcini de poliție. Acest fapt rezultă din acest apel lansat în august 1944 de către comisarul de interne :

„Responsabilii organizațiilor Rezistenței de la frontiera cu Pirineii vor trebui, cu ajutorul populației, să se străduiască cu orice preț să împiedice trecerea Pirineilor a colaboratorilor, a autorităților așa-zisului guvern de la Vichy, a milițienilor, a ofițerilor și soldaților Wehrmachtului care ar încerca să caute refugiu în străinătate. Organizațiile Rezistenței vor trebui, cu concursul populației, să aibă grijă de fugari și să-i rețină pînă la noile instrucțiuni ale autorităților guvernului provizoriu al Republicii franceze“.

La 25 august 1944, alături de trupele aliate, detașamente F.F.I. au intrat în Paris, aclamate și sărbătorite de poporul parizian.

In Italia

Imediat după luarea puterii de către fascism, în 1922, în Italia au apărut grupe de rezistență față de regimul totalitar.

Recrutate mai ales dintre militanții fostelor partide politice interzise, ele cuprindeau membrii tuturor claselor sociale. Principalele lor zone de operații erau centrele industriale din Italia de Nord, în special din Lombardia și din Piemont.

Printre grupele cele mai active cu care am avut legături se afla și mișcarea „Giustizia e Libertà“. Această mișcare lupta nu numai împotriva fascismului, dar și împotriva monarhiei și se identifica cu „Partidul republican“, pe atunci ilegal. Înainte de declanșarea celui de-al doilea război mondial a apărut o altă mișcare, aceea a „Tinerei Italii“, „Giovane Italia“.

Aceste organizații secrete au cunoscut o activitate deosebit de intensă mai ales în unele perioade ca: în timpul războ-

iului din Etiopia, din octombrie 1936 pînă în vara lui 1937; în timpul războiului din Spania; apoi, după căderea lui Mussolini, pînă la sfîrșitul războiului. Numai înainte de declanșarea campaniei din Etiopia, „Giustizia e Libertà“ a publicat șase manifeste în mare tiraj care au fost distribuite pe sub mînă și au dat informații despre rezistența care se opunea față de aventura africană.

Rezistența italiană a trecut la acțiune armată începînd din momentul în care Mussolini, după ce fusese deportat în Gran Sasso, apoi eliberat, la 12 septembrie 1943, de căpitanul S.S. Skorzeny, a creat republica lui neofascistă în Italia de Nord, sub protecția germanilor. În același timp, una după alta diviziile germane au trecut peste Brenner pentru a ocupa tot Nordul și centrul Italiei și pentru a face față trupelor aliate care, debarcate în Sicilia la 10 iulie 1943, avansau în Italia meridională. S-a semnalat în acea perioadă prezența a 25 sau 27 de divizii germane în Italia.

Situația economică devenea neliniștitoare. Întreprinderile publice funcționau prost. Traficul feroviar cu Elveția era, în parte, oprit. În uzine, personalul practica rezistența pasivă. Produsele alimentare începeau să lipsească. Peste tot, nemții se dedau la rechiziționarea de alimente și de materii prime care erau expediate în Germania.

Rezistența se întindea în întreaga țară. Numeroși muncitori părăseau întreprinderile pentru a se ascunde pînă aproape de partizani, în regiunile alpine. Anul 1944 a marcat o întărire structurală a rezistenței armate italiene. Diversele grupări au stabilit legături între ele și au luat măsuri pentru asigurarea unei mai bune colaborări.

Cînd trupele germane au început să părăsească Italia, în primăvara anului 1945, ele s-au lovit peste tot de trupele de partizani coborîte din munți.

Represaliile exercitate de neofasciști și de trupele auxiliare încadrate de S.S.-iști au fost îngrozitoare. Numeroase

sate în care fuseseră văzuți partizani au fost arse în întregime și o dată cu partizanii făcuți prizonieri au fost uciși și civili nevinovați.

La 12 aprilie 1945 intra în gara din Domodossola un tren de marfă german, sub escortă. El transporta spre Varzo mai multe tone de trotil.

După informațiile pe care le dețineau, partizanii au dedus că această cantitate mare de exploziv era destinată aruncării în aer a uzinei electrice din Varzo și a părții italiene a tunelului din Simplon.

Conducerea „Diviziei a II-a Garibaldi”, care opera în regiune, a hotărât să pareze acest proiect. În noaptea de 21 spre 22 aprilie 1945, un grup de partizani a dat foc postului de gardă al gărzii din Varzo, unde era stocat trotilul. Un vameș elvețian, Peter Bammatter, din Naters (Valais) convinsese garda germană — care se nimerise să fie formată din doi austrieci — să nu opună nici o rezistență, căci ar fi fost zădarnică. Cei din gardă s-au lăsat deci capturați de partizani și, pînă la sfîrșitul războiului, au fost închiși la Brigue. Această lovitură nu s-a soldat cu nici o victimă. La 22 decembrie 1945, cei patru italieni care jucaseră rolul principal în această operație au fost decorați de Comisia din Simplon și fiecare dintre ei a primit cite un ceas cu dedicație.

La 26 aprilie 1945, la patru zile după isprava de la Varzo, Mussolini și alți șefi neofasciști au căzut în mîinile partizanilor, la Nesso, lîngă Côme, după ce au cerut zădarnic azil în Elveția. Comitetul italian de eliberare din Milano și guvernele din Washington, Londra și Belgrad au cerut imediat ca Mussolini și complicii lui să fie judecați de o curte internațională. Partizanii le-au refuzat însă această onoare. Benito Mussolini, metresa sa, Clara Petaci și alți neofasciști notorii au fost împușcați în după-amiaza de 28 aprilie 1945 într-o piață

publică în care, cu puțin timp mai înainte, fuseseră executați 15 partizani.

Mișcarea partizanilor jucase un asemenea rol, încît unul din șefii săi cei mai cunoscuți, Ferruccio Parri, a primit sarcina să formeze primul guvern italian de după război. El și colegul său Usmiani fuseseră eliberați în cursul negocierilor lui Dulles și Waibel cu șefii armatei germane din Italia de Nord.

In Austria

Rezistența austriacă s-a organizat încă din perioada care a precedat invazia hitleristă din 12 martie 1938: mediile antifasciste înțeleseseră pericolul și începuseră pregătirile insurrecționale.

Eu întrețineam cu grupul „Feld” legături directe și permanente în materie de informații. „Feld” se găsea la Vorarlberg, dar informațiile sale nu se limitau la această regiune. El ne informa și despre activitățile rezistenței din celelalte părți ale Austriei.

În decembrie 1944, de exemplu, eu am primit un raport de ansamblu care prezenta centrele de rezistență din Austria, repartizîndu-le în următoarele patru regiuni principale:

„I. Văile înalte septentrionale ale Tirolului de sud și părțile alpine ale văilor laterale de la sud de Inn, plus, într-o măsură mai mică, regiunea Dolomites, în Tirolul de est. Partizanii care luptă în această regiune sînt în număr de 2 000 de oameni de toate nuanțele. Armamentul și echipamentul lor sanitar sînt insuficiente. Lor le lipsesc total armele grele de infanterie și n-au nici cea mai mică rezervă de muniție, haine călduroase pentru iarnă și medicamente. Activitatea acestei mișcări de partizani, care se limitează strict la regiunile înalte ale munților, este împiedicată nu numai de recente intervenții ale trupelor alpine S.S. și ale cazacilor lui Vlasov, dar

și, mai ales, de venirea iernii deosebit de friguroasă. Până acum, aviația aliată n-a întreprins nimic pentru aprovizionarea partizanilor austrieci care luptă în această regiune.

2. Regiunea din sud și sud-est de Carinție. Cum partizanii austrieci care luptă în această regiune colaborează strâns cu armata populară iugoslavă de eliberare și cum diversele grupări, parțial, se confundă, e foarte greu să se indice forța lor exactă. Evaluările se cifrează la 5—6 000 de austrieci și străini, printre care se găsesc mulți muncitori străini și foști prizonieri de război evadați.

Aceste grupări — în ce privește armamentul și echipamentul — se găsesc într-o situație mult mai bună decât cele din Tirol. După informațiile pe care le deținem, partizanii austrieci din această regiune sînt echipați cu puști automate sau mitraliere și aprovizionarea lor cu alimente și îmbrăcăminte e mai puțin dificilă, date fiind condițiile geografice mai favorabile. Și aici însă aprovizionarea este departe de a fi suficientă, fapt ce-i obligă de multe ori pe partizani să-și abandoneze activitatea și să se întoarcă la căminele lor.

3. Bazinul Wechsel, sud-est de Burgenland, la frontiera dintre Burgenlandul meridional și Ungaria. Aci se găsesc în jur de 1 500 partizani. Această grupare este formată în parte din dezertori austrieci din armatele germane staționate în Ungaria și în Balcani, precum și din oameni care au fugit din Viena, unde erau amenințați cu recrutarea forțată în lagărele de muncă. Aprovizionarea cu armament și echipament a acestui grup este defectuoasă, căci pînă acum nu s-a făcut nici o parașutare. Grupul dispune de foarte puține arme și echipament care, fie că sînt procurate din Iugoslavia, fie că au fost aduse individual de partizani. Partizanii caută să colaboreze strîns cu armata iugoslavă. Și în regiunea Hainburg și munții Leitha s-au constituit, începînd cu luna noiembrie, unități de sabotaj și grupuri mici de partizani austrieci și cehoslovaci.

Există o legătură cu grupele cehoslovace de rezistență din Slovacia.

4. Regiunea cuprinsă între Oetscher și Dürnstein, la nord de Hochschwab. Înainte de operațiile de curățire efectuate de nemți, luna trecută, această grupare cuprindea între 600 și 1 000 de oameni. În cursul acestor operații o mare parte din partizanii noștri au fost fie uciși, fie obligați să se retragă în grupuri mici în regiunea de frontieră carintho-iugoslavă.

După comunicatele germane, mai mult de 400 de rezistenți austrieci au fost împușcați sau spînzurați în cursul acestor lupte.

Pînă în prezent, activitatea partizanilor austrieci a constat mai ales în operații de hărțuire și de sabotaj împotriva căilor de comunicații, transporturilor militare și industriei grele.

În ciuda grelelor handicapuri externe, a lipsei de arme și muniții, a faptului că sprijinul moral și material al propagandei este aproape inexistent din partea aliaților și chiar, pînă în prezent, din partea emigrației austriece, spiritul combativ al partizanilor austrieci rămîne admirabil.

In alte părți ale Europei

Și celelalte țări ocupate de Wehrmacht au avut organizații de rezistență și mișcări de partizani: Danemarca, Norvegia, Belgia, Țările de Jos, precum și diverse țări din Est.

La 27 mai 1942, la Praga a căzut sinistrul „Reichsprotektor” delegat, Reinhard Heydrich, obergruppenführer SS, și șef al poliției. Atentatul fusese organizat de rezistenții cehi. Răzbunarea SS-iștilor a fost îngrozitoare. Satul Lidice, care se afla la douăzeci de kilometri de Praga a fost ales, absolut la întimplare, pentru represalii. În zorii zilei de 10 iunie 1942, toți locuitorii bărbați prezenți, inclusiv tineri, în total 173 de persoane, au căzut sub glonțele plutonului de execuție SS. Muncitorii din

schimbul de noapte de la uzina vecină din Kladno au fost și ei uciși la înapoierea de la muncă. Cît despre femei și copii, aceștia au fost trimiși în lagărele de concentrare sau în camerele de gazare. Lidice a fost pur și simplu ras de pe fața pămîntului.

În 1946 m-am dus la Lidice cu o delegație de ziariști elvețieni; nimic nu mai lăsa să se ghicească că pe acest pămînt fusese o așezare omenească.

În Norvegia, ca și în alte părți, partizanii s-au dedat la acte de sabotaj împotriva obiectivelor importante ale ocupantului. Mii de tineri norvegieni s-au sustras, fugind în păduri, de la mobilizarea ordonată de guvernul Quisling.

La 27 februarie 1943, un comandou norvegian, antrenat în Anglia, a fost parașutat în țara lui și a reușit să dea o lovitură îndrăzneată centralei electrice din Vemork, unde se găsea prima instalație europeană de producere a apei grele.

Apa grea era așteptată de laboratoarele militare germane, care intenționau s-o folosească la punerea în funcțiune a primei uzine atomice ce urma să producă plutoniu destinat fabricării bombelor atomice.

Comandoul norvegian a reușit să distrugă instalația de producere a apei grele și s-o pună în stare de nefuncționare pentru cîtva timp. Dar ea a fost reconstruită și producția a fost reluată. Un an mai tîrziu, la 20 februarie 1944, un vapor special transporta cîteva tone de apă grea produsă la Vemork, care avea ca destinație Germania. Un act de diversiune al Rezistenței norvegience pe lacul Tinnsjø a făcut ca apa din vapor să curgă. Fără aceste două intervenții ale patrioților norvegieni, Hitler ar fi pus, poate, mina pe bomba atomică.

CUPRINSUL

	Pag
Din partea redacției	7
I. ELVEȚIA ÎN PERICOL	7
— Fascismul	9
— Amenințarea nazistă	11
— Apariția „Fronturilor”	22
— Măsurile defensive ale autorităților	31
II. CONTRAOFENSIVELE	31
— Cum a început	33
— Zborul lui Bassanesi deasupra Milanului	38
— Fasciștii elvețieni de înclinație italiană	41
— Lui Mussolini nu-i plăceau „Fronturile” hitleriste	42
— „Grupul Adula”	44
— „Afacerea Fonjallaz” izbucnește	47
— Pe urmele atentatelor din Marsilia	50
— Fonjallaz lovit de destin	50
— Agentul 10 010 al Gestapoului	59
III. RĂZBOIUL DIN SPANIA	59
— De la știre la „informație”	64
— Clandestinitatea	66
— Prima misiune	72
— Un oarecare Nicola	74
— Conferința de la Nyon	74

— Despre buna folosire a valizei diplomatice	Pag.	80
— Afacerea Bernabè Toca		81
— Göring și Goebbels organizează un „atac aerian“		83
— Al doilea război mondial e aproape		85
IV. ÎN TIMP DE RĂZBOI		93
— Semnificația spionajului		93
— Biroul „H“		96
— Rudolf Roessler, „maestrul spion“		97
— Grupul „Pakbo“ în acțiune		99
— Metode de transmitere		103
— Colaborarea cu Rusia		109
— Rețeaua Rado		112
— Războiul în Est		117
— Cifrul		119
— Mesaje radio		126
— „Accidentul tehnic“ al lui Rado		129
— Epilog judiciar		135
— Războiul psihologic		137
V. ECOUL MIȘCĂRILOR DE REZISTENȚĂ		139
— În Germania		139
— În Franța		145
— În Italia		148
— În Austria		151
— În alte părți ale Europei		153

Responsabil de carte : Cpt. ALEXANDRU HASNAȘ

Dat la cules : 18.10.1969

Buz de tipar : 18.11.1969

Tiraj 1500 ex., din care 1400 ex. hirtie semivelină
și 100 ex. hirtie velină, format 16/61 x 86

Lucrarea conține 160 pagini

